

APOR ELEMÉR

FEJE FÖLÖTT A PALLOS ÁRNYÉKA

DOBÓ ISTVÁN REGÉNYES ÉLETRAJZA

Apor Elemér

Feje fölött a pallos árnyéka

Dobó István regényes életrajza

Gonda Könyvkiadó

Eger, 2002.

ISBN 963 204 021 X

TARTALOM

**Sors és történelem
Család – apa nélkül
Öten – egyedül
A halott lovas
Kótyavetyén az ország
A győzelem fermánja
Lány a búzában
Az első várostromok
Perényiből nem lesz király
A regéci kaland
Tánc ... tánc ...
Hat rovas
Két testvér beszélget
Egy vár, két vár, három vár
Esküvő az egri várban
Vajdából – rab
Kihallgatás?
Egy kis békesség
Az utolsó Perényi
A végzetes szélhámos
A szabadulás
Egy nemzedék – és vége
Térkép
Kronológia
Apor Elemér**

Sors és történelem

Ajánló sorok Apor Elemér könyve elé

Csak az élettel meghosszabbított idő ajándékozta meg az embert a történelmi múlt megértésének bölcsességével. Azzal a tudással és tudattal, amelyről leválik már minden, ami mulékony, átmeneti és esetleges, s csak a történelem sodrásában megőrzött tiszta emberség az egyetlen érték. A késői kor visszatekintő bölcsessége tudja persze azt is, hogy ezt a tisztaemberséget csak küzdelemmel lehet megteremteni és megőrizni, hiszen az minduntalan összeütközik a hatalomvágygal, az önzéssel, a történelem minden pillanatában jelenlévő emberi gyarlósággal. Erkölc és történelem küzdelmének szorításában teremnek a jövőnek példát adó nagyformátumú emberek. Azok a hősök, akik a legnagyobb megpróbáltatások idején is hűek maradnak önmagukhoz.

E könyv szerzője, Apor Elemér sokat megélt, bölcs ember volt. Élete átívelte a zaklatott huszadik századot, amikor is a sorstól ajándékba kapott boldog pillanatainak örömét legtöbbször lerombolták századának testi-lelki szenvedései. A nagy francia költő, Charles Baudelaire szavait idézve, – aki a 19. századra utalva írta le keserű gondolatait – Apor Elemér is egy „roncs század gyermeke” volt, amikor háborúk, forradalmak, kiüresedő eszmék tették próbára a hűséget. A mellette élők tudják, hogy volt ereje legyőzni a megpróbáltatásokat, és még arra is, hogy tehetségével, a teremtő képzelet segítségével keressen példát önnön hűségéhez. Egri lévén, a couleur locale elkötelezettségével talált rá a 16. század tragikus sorsú várvédő hőisének, Dobó Istvánnak példájára, és formált életéből egy sajátos műalkotást.

A Feje fölött a pallos árnyéka – alcíme szerint – Dobó István regényes életrajza, biográfiai dokumentum és személyiségteremtő fikció. Apor Elemér korabeli levelek, hivatalos iratok és későbbi emlékező vallomások segítségével rajzolja meg az 1500-as évek társadalmi-történelmi közegét. Azt az egyes ember számára veszedelmes világot, amikor a három részre szakadt ország politikai, hatalmi viszályai – a török megszállás árnyékában viaskodó erdélyi rendek és Habsburg császári-királyi hatalom acsarkodásai – gőzhengerként gyűrték maguk alá a nemzeti sorsot ugyanúgy, mint a legszemélyesebb érdekeket. Feldúlt udvarházak, rablások, árulások törvényes és törvénytelen feljelentések, ravaszul szőtt ármánykodások, haszon- és vagyonszerző erőszak – és még megannyi vélt vagy hazugsággá torzított igazság – veszedelme függött jobbágyok, köznemesek és főurak feje fölött. Nem volt ez másképpen a Felvidéken sem, Munkáctól Kassán keresztül Zólyomig, Szolnokig vagy Egerig, az osztrák Ferdinánd magyar királyságának területén, amelynek határait tragikusan jelölték ki a mohácsi vereség és Buda elvesztésének szomorú következményei.

A Felvidék és Erdély forrongó káoszából emelkedett ki az Apor Elemér képzelete által teremtett, létét az említett dokumentumokkal hitelesített egri várvédő hős. Sorsa szinte átívelte az egész évszázadot: kisgyermek volt még, amikor apját megölték a gyűlölködő, vagyonára törő urak, sihederként már a hatalmas Dobó-birtokot kellett védelmeznie, majd irigyeinek vádjaival szemben igazát bizonyítani, pereket elszenvednie, a nádori méltóság védelme alá húzódott hatalmas Perényi-család gonoszságait visszaverni. És hasztalan volt az egri hőstett, erdélyi vajdaként az egységteremtő, igazságtevő jószándék, Dobó Istvánnak a szamosújvári és a pozsonyi várbörtönök sötét, nyirkos celláiban kellett elvégeznie a végső önvizsgálatot. Szamadást a történelemmel, a saját sorsával. Kiszabadulása után az Ungvár és Munkács között meghúzódó szerednyeai várkastély toronyszobájában egy kopott farkasbőrrel letakart karosszékből a nyitott ablakon át nézte a szálló madarakat, fáradt lelke időnként megnyugodott hűséges felesége, Sulyok Sára mosolyától. Az élettől búcsúzó tekintete néha

megpihent sudár szépséggé serdült kislányán, Krisztinán, meg-megsimogatta a melléje húzódó Ferenc fia fejét, de őt időnként Kristófként szólította. Ekkor már ott járt újra az egri vár üszkös falai között, és legkedvesebb apródját, a fiatalon hősi halált halt Tarjányi Kristófot látta felsejlő álmaiban vagy látomásaiban.

Apor Elemér könyvének egyik legszebb részét idéztük, Dobó István halálának költői ihletettséggel megkomponált jeleneteit. Nem egyetlen poétikusan szép részlete ez a könyvnek: a regény nyitó fejezete, a Dobó-család abarai udvarházának feldúlása, a ruszkai, pataki, kassai életterek atmoszférikus újratermése, Dobó egri esküvőjének gyönyörködtető melegsége és embersége, a zólyomi várudvaron gyermekként, majd később villanásnyira újra és újra feltűnő Dobó-rokon, a költő Balassi Bálint szerepeltetése, mind-mind a regény írójának művészi tehetségét dicséri.

Apor Elemér finom tapintattal alig szól – egy-két oldalon csupán – az 1552-es egri várostromról és abban hősének helytállásáról. Tudta nagyon jól, hogy ebben Gárdonyié az érdem: az Egri csillagok írója – elkerülve a romantika szélsőséges túlzásait, Jókai hőrosaival ellentétben egy 16. századi hús-vér katonaembert teremtve – Dobó István életének egyik legfontosabb szakaszát, az egri várvédelem napjait emelte a hősies helytállás erkölcsi és hazafias eszményi magasába. Apor Elemér a kor hétköznapijaival szembesítette hősét, egy küzdő ember, vergődő lélek történetét írja meg, kiegészítve ezáltal az olvasóban a Gárdonyi Géza által megrajzolt portrét. Ugyanakkor mindketten megmutatták Dobó István személyiségének legfontosabb vonásait, az idegen hódítók elleni harcban edződött hazaszeretetét és az emberi értékeket tisztelő igazságtudatát. Mert – így látjuk ezt Apor Elemér könyvében – a hatalmas felvidéki birtokok ura 16. századi főúr volt, aki kíméletlenül visszaütött, ha sérelem érte, de nem tett különbséget jobbágy és főnemes között, ha fel kellett lépni a megalázás, a jogfosztottság, a méltatlanság és az igazságtalanság ellen.

Apor Elemér könyve regényes életrajz, hiteles dokumentumokra épülő pályakép, amelyet feldúsít, érzésekkel, hangulatokkal, ízekkel és színekkel telít a teremtő képzelet. A művészi fikció azonban sohasem hamisít: az olvasó minden helyzetben korabeli környezetrajzot, emberi gesztusokat kap, melyeket élményszerűen hitelesít a szereplők beszéltetése. A narráció hol a krónikás tényszerűségével, hol a költői ihletettséggel emelkedettségével komponálja egybe a sorjázó cselekmény-mozaikokat. Ehhez egy felülemelkedett pozíció szükségeltetett: az elbeszélő – bár nem a hagyományos regényepika struktúrájával – úgy birtokolja tárgyát, hogy avatottan belelát a történelem folyamataiba ugyanúgy, mint a korban mozgó valóságosan élt és általa teremtetett figurák legrejtettebb lélektartományaiba. A „mindentudás” biztonságával alakíthatott ki olyan elbeszélő hangnemet, amelyben felváltva, élethelyzetekhez igazodva érvényesülhet az objektív közlés, a lírizált személyesség, vagy éppen a már-már anekdotikus bensőség.

Ritka szép élményben lehet része a 16. század történelmét és emberi hétköznapijait megismerni vágyó olvasónak: Gárdonyi méltán híres regénye és Apor Elemér regényesített életrajza, segítenek eligazodni e nyugtalan évszázad magyar világában. Külön-külön is, de együtt még teljesebb művészi élménnyel ajándékozva meg az érdeklődő olvasót.

Eger, 2002. október

Nagy Sándor

Család – apa nélkül

Nem sokkal karácsony ünnepe után történt az 1511. esztendőben. Harmincadik napjára virradt volna december hava, de nehezen fordult a föld a csikorgó csillagok alatt. Hosszú még az éjszaka ilyenkor, és a zempléni hegyekben áll a fagy, megvetve lábát a völgyek fölött, a szikla ormokon. Fejszéje az erdőkben a fák derekát hasogatja, s olyik madár halálra dermed, még ha meghúzódik is nyári fészkének alján.

Annak a lovasnak is kár volt elindulni, aki már a második virradat elébe vágatott, de nem volt megállás, át hófúvásokon, amikbe néha szügyig gázolt a ló, ugratva árkot, ahol eltűnt az út nyoma. Az arca csak a száj körül élt, lehelete jéggé vált bajusza végén, a szakálla csörgött a vastag bőrmellény fölött. Abarára kell érnie, ha beleszakad lovastul. Abarára, Dobó Domokosné asszonyhoz, aki nem is sejti, hogy megözvegyült tegnap éjszaka.

Gyászhiért vitt és riadalmat.

Alig látott már, deres pillái összeforrtak, amikor a Czékeyek abarai udvarházának kerítése felrémlött előtte, keskeny fekete csík a fehér tájban. Belevágta sarkantyúját lova vékonyába, dehogy kereste a kaput, át a palánkon, szorosan az ajtó mellé farolt.

Döngetni kezdte a fatáblákat. Azok borítottak ajtót, ablakot.

Lehajolt a nyeregből. Hallgatózott.

Semmi nesz.

Leugrott a lóról. Azt hitte, kettőbe szakad a térde.

Kiáltott:

– Nagyasszony, ébredjen!

– Ki az?

– Nyissa ki, nagyasszony! Megölték Domokos urat!

Az ajtó kicsapódott.

Czékey Sónia, immáron Dobó Domokos özvegye falfehéren tántorodott az ajtófélfának.

– Ki tette? Hol tették vele! Beszélj!

Ránézett az összefagyott emberre:

– Gyere be, szolgám!

– Mindent elmondok, csak a lovat elébb.

Szaladt az istállóba, takarta pokróccal, szénát elé.

Aztán befutott. Hasábot vetett a tűzre. Az ágyra pillantott. Ott ültek borzasan és rémülettel Domokos úr gyermekei egymás mellett: Ferenc, László, István, Domokos, meg a kicsiny Anna, aki alig is múlt három esztendő.

– Vámosújfalunál jártunk, amikor fegyveresek támadtak ránk, lóhátról. Sokan voltak. Urunk aludt a kocsiban. Mi négyen voltunk, de csak magam tudtam megugrani, a többit levágták.

– Ki tette?

– Vékony holdvilág volt, de megösmertem Tarczay Miklós urat, ő ösztökélte a fegyveres népet, vágjátok, üssétek, és mikor urunk kidőlt holtan a kocsiból, azt kiáltotta, mehetsz már panaszsra, Budára!

– Jaj, szegény uram – sírt fel Sófia asszony. – Minek indultál Budára, úgyis csak ahhoz mehettél volna, aki nem orvoslotta volna panaszunkat, jaj szegény árváim, nincs már apátok – ölelte őket. Aztán, mint aki eszét vesztette, kiáltozni kezdett: – Verjen meg az Isten, Tarczay Miklós, véredet ontsa, fejedet vegye!

Letérdelt a földre, öklével verte a padlatot: – Légy átkozott te is, odalent a földben, Czékey Márton. Bátyám voltál, de te hoztad fejünkre ezt a veszedelmet. Te szövetkeztél Tarczayval szerencsejátékra, aki előbb hal meg, annak a birtoka a másiké legyen. Te holtod volt előbb. Vagy téged is Tarczay ölt meg? Verjen az átkom benneteket, föld fölött, föld alatt.

Megint gyermekeihez futott: – Szegény árváim, mi lesz veletek?

Ferenc, László, István, Domokos meg a kicsiny Anna most kezdtek sírni, mikor közékük roskadt az édesanyjuk. Eddig csak riadoztak, még sohasem látták ilyennek, ilyen rémületesnek, mintha idegen lett volna, mintha más lett volna, de amikor érezték a teste melegét, a karja ölelését, megérezték, hogy így együtt, most már egyedül vannak. Zokogás és szepegés töltötte meg az udvarház nagy szobáját.

Egyszer megszólalt a lovas, aki a tűzhelynél melegedett, kását evett, meleg bort ivott:

– Azt mondom én, engedelmevel, meneküljön gyerekestől Abaráról kegyelmed, mert úgy gondolom, idejönnek az útonállók. Tarczay úr azt is kiabálta, most már mienk az upori meg a cékei birtok!

– Tudtam – jajdult fel Czékey Sófia – ezért ölték meg, ezért hányták kardra az én jó uramat. Hát csak jöjjenek.

– Ne várja be őket, Nagyasszony, nincs ezekben emberség, szikra se. Tán még a maguk életét is elveszik!

– Hallgass és térj nyugovóra!

A legénynek csak illendőségből csúszott ki a száján a jóéjszakát. Tudta, hogy itt nem lesz egyhamar jó éjszaka.

A gyerekeket lassan elnyomta a sírás, de Sófia asszony ott ült a szabad tűzhely mellett. Nézte, mint oszlanak a semmibe a lángok nyelvei. Így van ez az ember életével is. Öt gyerekről kell gondoskodnia, neki magának ezután. Át kell mennie szülei örökségéből a Dobó birtokra, Ruszkára, vagy Szerednyére. Szerednye jobb, a kis várban megvédheti magát. A ruszkai udvarház kényelmesebb, a ruszkai pap taníthatja a gyermekeket. A gazdasággal majd csak megbirkózik valahogy. Ferenc nemsokára segíteni tud neki egyben-másban. Derengett a sárga téli hajnal, amikor felérezte. Elővette fekete ruháját a fiókos ládából. Édesanyja, Czékey Jánosné Upor Borbála temetésére varratta. Akkor viselte utoljára.

Felköltötte a szolgákat, az udvari népet. A hírhozó legényhez, Bay Gergelyhez fordult:

– Te, Gergely, koporsót ácsoltatsz, és egy szekéren elindulsz urunkért. A kocsin fekete lobogó legyen, hogy lássák, miért mégy! Uramat holtában Ruszkára vidd, ekkor már én is ott leszek! Ti pedig – mondta a többieknek – fogjatok be, minden holmit rakjatok fel, és menjetek előre Ruszkára! A jószágot is hajtsátok, ne késlekedjete!

Bement a házba.

– Serkenjete fel, gyermekeim, öltözzetek téli ruhátokba gyorsan, Ferike, segíts nekik, viszd benneteket a kocsi apátok földjére. Ferenc, jól vigyázz rájuk, nemsokára legénysorban leszel. A kis Annát én viszem, mert én még maradok.

– Édesanyám – ugrott fel István is. – Mi ketten itt maradunk, meg kell védeni kegyelmedet. Rossz szándékkal jönnek ide Tarczayék.

Sófia magához ölelte két fiát.

– Köszönöm, fiaim, de ha itt maradtok, rátok nagyobb veszedelem várna. Asszonyt nem öl, csak a tatár. Tarczay nem mer rám kezet emelni, menjetek, csak menjetek! – Feltette őket az egyik kocsira, burkolta kendőbe, bundába, dunnába, csókba. Utánuk nézett, amint eltűntek a havas úton, a tejjé sűrülő ködben.

Később beköszönt Gergely s ő is elindult a gyászos szekérrel. Ez a koporsó inkább ládának tűnt, de ő csak ilyet tud, majd Ruszkán illőbbet csinál az öreg Mátyus, ő ért hozzá. Az udvarházban csak egy hajtó kocsis maradt, aki majd Sófia asszonyt viszi a batárral.

Ő meg odaszólt a kocsisnak:

– Támaszd be jól a kaput Gergely után!

Bement a lányához.

– Kislányom, Annácskám, Annuskám, kisbubám, kelj fel, öltözködünk, megyünk, tá, rossz emberek elől. Kész a jó meleg tejecke, cukrot is tettem belé, igyad kis szentem.

Odakint valami duhogni kezdett. Dorongok, balták verték, dőngették a betámasztott kaput.

–Törjétek rájuk!

Recsegett a deszkapalánk, tört a kapu s a szétvert gerendák közt beléptetett lován Tarczay Miklós.

Akkor lépett ki s állt meg az ajtóban Domokos úr özvegye. Az arca fehér, tekintete sötét, hajával versengő.

– Csak én vagyok itt – kiáltotta – s azért maradtam, hogy szembenézzek uram gyilkosával. Országúti haramia lettél, Tarczay Miklós? Nem mutatod fel a kardodon a nemesi leveledet, amit tisztességes őseid harcban szereztek? Mert véres a kardod, Tarczay. Az uram véréből és talán a bátyám véréből is véres a kardod, te éjszakában lappangó útonálló.

Tarczay felállt nyergében:

– Kifelé innen, kifelé mindenki! Mostantól ez itt Tarczay birtok!

– Mondtam már, hogy csak én vagyok itt. És azért vagyok még itt, hogy megátkozzalak. Öt gyermek lett árva gyilkosságod miatt, ötszörös halállal halj meg! A földért gyilkoltál? Harapj a földbe, ne tudd kiköpní, váljék epévé a szádban, te nyomorultak nyomorultja!

Tarczay leszegte a fejét, a homloka elsötétült, és csak ennyit mondott:

– Nincs szavam asszonyi beszédre.

Sófia asszony belépett a szobába, karjára vette, kihozta a kicsiny Annát és beszállt a batárba. Elindultak Zemplénből Ungba.

Tarczay még sokáig ült mozdulatlanul és némán a nyeregben. Mögötte ötven lovas. Azok se mozdultak. Szót se szóltak.

Egyszer Tarczay Miklós megrázta a fejét, mintha az átkot rázta volna le róla, nagyot rikoltott:

– Törjétek fel a pincét, bort ide, ünnep vagyon, áldomást iszunk az ugori meg a cékei vagyokra.

Öten – egyedül

Domokos urat fekete tisztességgel eltemették a ruszkai templomban. Nem volt díszes a temetés, ahogyan az már szokásos volt akkoriban. Olyan hirtelen talált rá a halál Domokos úrra, hogy az özvegynék nem volt ideje Pozsonyba küldeni fekete posztóért, hogy legalább a koporsót vivő jobbágyokat felruházza vele, de az öreg Mátyusnak volt elegendő gyászos festéke a koporsóra, s előkerült négy fekete lobogó is. Upor Borbála temetéséről, maradék. Domokos úr így is megtalálta nyugovó helyét elei mellett. Sófia asszony ezek után már csak a gyermekeire mosolygott. Ferenc ekkor tizenöt éves volt. Nem ő szülte Dobó Domokosnak, mivel második felesége volt. Az első asszony, Hethei Veronika nem sok idővel Ferenc születése után meghalt. Ferenc alig is tudott erről valamit. A tizenhárom esztendő László, az ő elsőszülött fia, nem sokáig örvendeztette édesanyját; az abarai veszedelem után követte Domokos urat, erősen megfázott az útban s nem segítettek rajta Boldizsár pap gyógyító füvei. István meghaladta a tizedik esztendőt, a kis Domokos nyolc, a kicsiny Annácska négy esztendőt számolt. Volt velük baj elég.

Boldizsár pap lett a gyermekek tanítója. A bibliát ismertette velük, s a fiúkkal a latin grammatikát, meg a kardforgatást. Ferenc ugyan már kapott leckét vívásból az édesapjától, de Boldizsár pap se volt tudatlan ebben a mesterségben. A délután óráiban szívesen vetette le a papi köntöst és csakúgy ingujjban olyanokat víttak a ruszkai ház udvarán, hogy csak úgy csattogott.

Nem sokkal az abarai menekülés után Sófia asszony magához kérte Boldizsár papot.

– Tisztelendő atyám, tudja, mi nagy sérelem esett rajtunk. Magamat már nem is nézem, de kötelességeim vagynak a négy árva iránt. Tarczay Miklós minden emberséges jog ellenére elfoglalta nemcsak szerencsétlen bátyám birtokát, hanem az én örökségemet is. Megkérem, írjon óvást a leleszi konventhez. Nem kicsiny dologról vagyon szó, hanem az egész Upor és Czékey birtokról, melyek az én gyermekeimet illetik, tehát helyezze őket birtokba a leleszi prépost.

– Meglesz asszonyom, bár nincs hozzá erős bizodalمام.

– Miért?

– A jog nem mindig emberséges és nem mindig szolgálja az igazságot, asszonyom.

Nehéz szívvel, de mégis nekifogott Boldizsár pap és szép, latin nyelvű instanciában óvást emelt a Tarczay-féle birtokfoglalás ellen. Külön varjútollat faragott, azzal szebb betűket lehet róni, mivelhogy keményebb a lúdtollnál. Az írás fölébe odajegyzette A.M.D.G., ami annyit jelent, hogy Ad maiorum Dei gloriam, vagyishogy Isten nagyobb dicsőségére.

Ha nem is Isten nagyobb dicsőségére, de megérkezett a válasz nagysokára. Akár meg se érkezett volna. Megkopott pedig a hírhozó fráter saruja, míg odaérkezett. Mert a leleszi konvent arról értesítette a folyamodókat, hogy Tarczay Miklós az Upor, meg a Czékey birtokokat 1512. március 15-én Ulászló király előtt csere címen átadta Perényi Imrének, a nádornak.

– A nádor hatalmas úr – ingatta szomorúan a fejét Boldizsár pap.

Tarczay Miklós jól járt a cserével, az övé maradt Czéke vára néhány faluval. Birtokban ugyan kevesebbet kapott cserébe, de oltalomban, védelemben mindent. A Perényi vagyon és a nádor fegyveres ereje pedig nőttön-nőtt.

Persze a nádorok is meghalnak egyszer, meg a királyok is meghalnak. Így tett négy esztendő múlva Ulászló és 1519-ben Perényi Imre. A nádor.

Perényi Imre halála idején másik halál is esett a Felvidéken: Pálóczy Mihályé. Amikor ennek híre járt, Sófia asszony összehívta gyermekeit a ruszakai udvarházba. Ferenc a Dobó birtokra ügyelt, István a Felvidék másik nagy uránál, Serédy Gáspárnál hadnagykodott.

– Jól vigyázzatok a Perényiekre – mondta – úgy érzem, nem lesz tőlük nyugovástok. Örökségetek nagyja már Perényi kézen van, s úgy lehet, közel az idő, mikor rátok szállnak a Pálóczy javak, mert benneteket illetnek nemzetségi jogon. Különösképp legyen gondotok Sárospatakra. Emlékezzetek boldogult édesapátokra, ő sokszor elmondta, milyen örökség vár rátok apai ágon. Ő is mindig emlegette Patakot. Nagy birtok ez, jó föld. Ne hagyjátok elveszni, ne sajnáljátok a pénzt fegyveresekre. Szegény édesapátok is inkább dolgos jobbágyokat tartott, nem voltak fegyverforgatók, az lett a veszte.

Boldizsár is felmordult: – Igaza van édesanyátoknak, többet ér a jó fegyver, mint egy rossz imádság. Én mondom, a ruszakai pap.

– Miért haragudnak ránk a Perényiek – kérdezte a szelíd kis Domokos.

– Nem haragról vagyon itt szó, hanem szerzésről. A megholt Imre nádor fia, Péter, veszedelmesebb az apjánál. Így szokott ez lenni. Elmúlt a Perényiekről az a hatalom, ami a nádori méltósággal járt. Péter most egy másik hatalmat állít helyébe. A vagyon hatalmát. A birtokét. A földét. Vagy talán, mit lehet tudni. A király még gyermek. Idegen házból való. Jagello, lengyel ivadék. Megfordulhatott Perényi Péter fejében, hogy valamely szerencsés fordulatban király is lehet. Méghozzá magyar király. Ezek a Szlovéniából jött Priniek, Zápolyák nagyobb magyarok, mint mi, Dobó öcsém. Mert a szepesi gróf, a Zápolya se adja alább a magyar királyságnál, még meglátjátok.

– Milyen család ez a Perényi család? – kérdezte Domokos.

– Nagy fa ez, Domokos fiam, terülő nagy fa, sokféle ága vagyon. Ez, amelyik itt elhatalmasodott, a nádori ág. Tudod, fiam, ki az a nádor? A király helyettese. Perényi Imre abban az esztendőben lett nádor, amikor Mátyás királyunk fia, Corvin János megholt. István bátyád olyan négyéves forma lehetett. Különös ember hírében állt ez az Imre. Tudod, volt Rákos mezején egy nevezetes országgyűlés, még 1505-ben. Ott a rendek azt végezték, hogy a magyarok nem választanak többé királyt más nemzetből. A nagymérgű nádor, merthogy köszvényes vala, szekéren hordatta magát le-fel Pest utcáin, és fennszóval kiáltozta, hogy ez a végzés a nemzet ellen való, mivel megsértődik a nép választásbéli szabadsága. Mikor a kisdéd második Lajos királyt megkoronázták, ő kérdezte meg a rendeket, akarják-e királynak. Nemsokára ezután dőghalál pusztított szerte az országban, akkor a királyt Lengyelországba menekítették és Imre nádor három esztendeig volt a király a király helyett. Úgy látszik, ez fészkelődik a fiának, ennek a Péternek a fejében. Hanem egyszer Pozsonyban is hordoztatta magát szekéren, mikor Ulászló király Bécsben járt és ott megegyeztek a Habsburgokkal, hogyha a kis Lajos utód nélkül halna meg, Miksa császárnak az az unokája öröklí a magyar trónt, aki feleségül veszi Ulászló lányát. Akkor is azt kiabálta Pozsony utcáin, hogy ez az egyezés az ország szabadsága ellen való. Amikor aztán Ulászló felajánlotta neki Eperjest, mindjárt megszélidült és aláírta az egyezséget.

Domokos tátott szájjal hallgatta: – Most mondja el a pap bácsi, minő az a Sárospatak, amelyikre olyan nagy vigyázással kell lennünk nekünk, Dobóknak?

– Jaj, fiam, arról lehetne csak sokat mondani. Hatalmas torony az a vár, olyan négy szegelet, hogy minden oldala tizenegy öl hosszú, a falai két öl vastagok, faragott kőből egymás felett rakva három ház magasan. Széles lépőn kell felmenni a tetejébe, ha onnan lenézel, tizenhárom

öl mélység van alattad, odafönt van betetőzve szép színes cserepekkel, a csúcsán van a lobogó a családi címerrel. Bizony. Belül is gyönyörűséges, faragott székekkel, lócákkal, drága mívű asztalneműekkel. Ezt a várat még az Árpádok nemzetségéből való király építette, valamelyik Endre, hogy az első-e, vagy a harmadik, azt már nem lehet tudni. Ifjú koromban osontam be egyszer, amikor távol volt a gazda, akkor ámultam el mindeneken. De gondolhatod is, hogy a nádor nem lakik olyan egyszerűen, mint mi. Mert azt is tartsd észben, hogy Pálóczy Mátyus, aki második volt a nemzetségben ezen a néven, azonképpen nádorságot viselt még Perényi Imre előtt. Ez a Pálóczy több, mint száz esztendeje kapta a királytól Sárospatakot, amikor saját csapatával segítette Zsigmondot Prága várának foglalásában. Nagy idők voltak azok, fiam, nagy idők!

Domokos száját most már nem lehetett bekötni:

– És mi köti a Dobókat a Pálóczyakhoz?

– Az, fiam, hogy a Panki nemzetségből valók vagytok, ők is, ti is. A te őseid is Pankiak voltak, és már tizenhárom száz esztendeje ösmeretesek. Gyarapító népek voltak a Dobók, hol a vitézségükért kaptak birtokot a királyoktól, hol maguk vettek a maguk pénzén. Királyi adományként jutottak a Dobók az Ung várához tartozó Bezőföldhöz, aztán a zempléni Géres, Kissemjén, Károl meg Ricse falvakhoz, ugyanígy a dobroni, meg a galambházi földekhez, ki győzné mind elsorolni. De vettek is birtokokat. Úgy olvastam egykor a leleszi prépostság iratai közt, hogy ezt a Ruszka falut ezerháromszáz körül százhetven ezüst márkáért szerezték a papsai Rezéktől. Ekkor lettek a panki Dobókból ruszkai Dobók. A Pálóczyak pedig akkor hagyták el a panki nevet, mikor kétszáz esztendővel ennekelőtte a királytól adományba kapták Pálócz falut és ott várat építettek. A panki birtokon nem volt vár, Pálóczon meg volt, így elhagyták a panki nevet és Pálóczyak lettek, minthogy a fészket ott rakták meg. Így ment ez azokban az időkben. Bizony szebb idők voltak azok, nem úgy, mint a most valók. Nem üldözték ki a földes nemesek a más özvegyét a birtokukból. Most már tudhatod, hogy nem akármilyen nemzetségből lettél, s azt is, miért kell vigyázással lennetek a Pálóczy örökségre, apáitok örökségére.

A halott lovas

Dél felől porzott az út.

Dobó István felemelkedett a nyeregben.

Nézte.

Erősen nézte.

Fekete pont mozgott a porfelhőben, ló, vagy mi.

De lovas nélkül?

Megállást vezényelt maroknyi csapatának.

Serédy Gáspár jobbágyai voltak az ő csapata, maga pedig a hadnagyuk, Serédy szolgálatában. Fáradtan dőltek az árokpartra, ki emez oldalon, ki a másikon. Szót se szóltak. Egy hete talpaltak már Kassáról jövet, de útba ejtették Budát is, mert úgy szólt a királyi parancs, hogy a hadak Budán gyülekezzenek. Ott tudta meg Dobó hadnagy, hogy a király már elindult és üzenetet hagyott, hogy aki csak tud, kövesse nyomban. Hát tovább mentek dél felé, a török elé. Úgy hírlett, nagy erővel jön a török az ország ellen. Dobó csak poroszkálni tudott, mert az emberei mindegyre fáradtabbak lettek az augusztus végi melegben. Három kocsis haladt a menet végén az élelemmel, a szalonna már olvadni kezdett s az árpából sült lepények jókélván megegyeszer megsültek a forró napsütésben. Könnyű zekét viselt, páncélját a fegyveres jobbágyok vitték, darabokban.

A fekete pont sebesen nőtt, verte a port. Ahogy közelebb ért, ráismerszett, hogy ló, de valami van a hátán.

Dobó szólott embereinek: – Fogjátok meg.

Keselyűorrú Nagy Márton, aki a legfiatalabb s legfürgébb volt, elébe futott a lónak, mert látta, hogy az ki akar törni az útról a mezőre és elkapta. A sörényénél kapta el, mert a szárral egy irtóztató csomagot szíjazott fel, aki útba indította a lovat. Nyereg már nem volt a paripa hátán, pusztán szőrére egy magyar katona teste volt rákötözve, torkán iszonyú seb tátongott, nyíladekából már nem futott vér. Szája tele volt gyeppel, a földet haraphatta kínjában, mielőtt betelt a sorsa. Hátában nyílhegy, arca összevagdálva. Keze alól a himzett nyeregtakaró foszlánya libegett.

– Hótt – kiáltott Nagy Márton.

Dobó odament, az emberek is feltápáskodtak, körülállták a remegő állatot.

– Nem jó jel ez.

– Tán üzenetnek küldték a törökök.

– Vitéz lehetett, lovon járt.

– Gazdag úr, cifra a nyeregtakaró.

– Valami jó embere felkötötte a lóra, oszt rávert.

– Hát az hazaviszi, az bizonyos.

– Okos a ló, hazatalál.

Nagy Márton is rávert a ló farára és azt mondta: – Eredj, vidd haza a gazdád. Megtusakodott a haláláért. Nyugodjék hazai földben.

Dobó hosszan nézett utána. Majd leült ő is az árok partjára s arcát a kezébe temette. Sötéten gondolkodott. Nem, az nem lehet. Mikor odalépett a tajtékjába fehéredett lóhoz és végigtekintette a rászíjazott holtat, pillantása a himzett nyeregtakaró rongyára tévedt. Azon még valamennyire olvasható volt két név kezdőbetűje. Foltos volt ugyan a vértől, de mintha úgy olvasta volna, hogy T.M.

Pillanatok alatt esztendőkkel süllyedt vissza a múltba. Édesanyja sokszor elmondta az abarai udvarházból volt kiűzetésüket. Szinte lázas volt a szeme, mikor megismételte az átkot, amit Tarczay Miklósról mondott, férje gyilkosára. – Öt gyermek lett árva a gyilkosságod miatt, ötszörös halállal halj meg. A földért gyilkoltál? Harapj bele a földbe és váljék epévé a szádban, te nyomorultak nyomorultja. – Már serdülő legény korában elhatározta, hogy ha vitézi csapatot tud gyűjteni, vagy gyakoroltatni a Dobó birtok jobbágyaiból, kiostromolja Tarczay Miklóst Czéke várából és megbosszulja édesapja erőszakos halálát. Meg a nagybátyját, Czékey Mártonét is. Mert végig kell ezt gondolni. Alighogy megkötötték a szerződést Tarczay Miklós, meg Czékey Márton, hogy aki hamarabb meghal, annak minden birtoka a másiké lesz. Mihamar meghalt Czékey Márton. No, nem volt kár érte, de hogyan holt meg? Méregtől, vagy gyiloktól? Senkise tudja, nem is kutatta. Aztán megint a lovasra gondolt. Mi volt ez? Rémlátás? Gyep a szájában és számtalan seb rajta. Tehet-e a sors ilyen kemény ítéletet, hogy éppen neki kellett látnia ezt a két betűt. T.M. Tarczay Miklós. Káprázott volna a szeme?

Kisvártatva egy lovas vágatott el mellettük. Az arca egyetlen száj, úgy ordította: Mohács! Mohácsnál levágták a magyar hadat! Meneküljtek! Jön a török! Dobó beleszimatolt a levegőbe. Dél felől égő faluk füstjét hozta a szél.

– Vissza! Amilyen gyorsan csak bírjátok! Márton fiam, vezesd őket!

– Magam még körülnézek.

Sarkantyúba kapta a lovát és elvágatott, amerről a szél fűjt. Márton utána kiáltott: – Gazdám, a páncélját!

– Hagyd! – kiáltott vissza.

Egyre szélesebben gomolygott a por, már kiterjedt az út menti földekre. Tudta, hogy mi ez. A török elől menekülő népek izzadságos, keserű pora. Sírás, jajgatás, kiáltozás mindenütt. Ki szekéren, ki gyalog, futva. Köztük néha egy-egy menekülő lovas katona, aki megmentette életét a veszedelemből. Keresztül vergődött az első csoportokon s ím látta, hogy az üldöző törökökből is előretörtek páran.

Gyertek! Még egy sarkantyút. Kivonta a kardját s neki az első töröknek. Mindketten vágta, ő hirtelen lova nyakára hajolt s a török kard elsuhant a feje fölött, de az ő kardja úgy találta nyakon ellenfelét, hogy annak balra fittyent a feje. A második török megtorpant. Dobó alulról vágott, a török karja kardostól szállt el. A harmadik akkor ért oda s vicsorgott a dühtől. A kardok szikrát váltottak, Dobóé a ló szügyébe merült. A török lovast eldőlő lova nyomta agyon. Nincs több. Csak a menekülők áradnak megint. Visszafordult.

Nemsokára utolérte kis csapatát. Kardját, mely mocskos volt embertől, lótól, vértől, odadobta:

– Tisztítsd meg Márton!

Odahaza komoran jelentette Serédy Gáspárnak:

– Nem értünk oda idejében. A harc már eldőlt. A magyar hadat levágták. Korábban kellett volna indulni.

Serédy felpattant: – Ostoba ember háborúskodik aratási időben. Aratáskor kasza való a jobbágy kezébe.

– A csata felől nem mi határozunk – felelte Dobó – hanem az ellenség. S úgy vélem, hogy csatát nyerni dicsőség, de a csatából elkésni szégyen. Ami pedig a kaszát illeti, azt mondhatom, ha nem adunk hadak idején kardot a jobbágy kezébe, a halál kaszál le bennünket.

Serédy gömbölyű hasára csapott: – Örülj, öcsém, hogy nem hagytad a fogad a mohácsi mezőben.

– Másképpen vélekedik kegyelmed, ha itt lesz a török.

– Édes öcsém! A török nem jön ide. Messze van ide Mohács. Vagy ha erre találna jönni, én megyek feljebb, Sárosba, Trencsénbe, Szepesbe. Van ott annyi vár, hogy kevesebb is elég volna, és lesz nekem akkorra annyi katonám, hogy kiostromlok belőlük egypár atyafit és megfészkelem magam bennük. Ne felejtsd el öcsém, hogy a török nem szereti a hegyeket, meg azt se felejtsd, hogy Pozsony, de még Bécs is ott van csiklandozó falatnak. A nyavalya tudja, ki lesz az úr Bécsben, de hogy nem engedi odáig a törököt, az bizonyos. Most pedig akár haza is mehet a hadnagy úr megtekinteni a hazai erősségeket, hátha meg tudja állítani a török ármádiát. És nagyot kacagott: – A Felvidék egy külön ország!

Dobó morgott valamit a bajusza alatt, ami lehetett Isten áldja is, meg az Isten akárhová tegye is, sarkon fordult és elment.

Útközben megpihent, füvesen, erdők alján, falatozott tarisznyából, ivott forrásvízből. Elgondolkozott. Serédyn gondolkodott. Sehogysem tetszett neki, amit ez az ember a mohácsi csatáról mondott. Ki ez a Serédy? Úgy hírelett, hogy mint alsó pap kezdte, aztán Vácott lett valami kanonok s éppen ennek az évnek az elején megbízta a király, hogy vegye számba a váradi püspökség javait. A fiatal második Lajos mindig pénzsűkében volt, tudni akarta, mit őriznek a váradi püspökség pénzesládái. Híres vasládák azok. Aztán megint az ismeretlen lovas jutott az eszébe. Ha csakugyan Tarczay volt, akkor elfoglalhatják Czéke várát, megegyezhetnének az özvegyel.

– Nagyon vártunk már, édes jó fiam – fogadta Sófia asszony – félelemmel voltam, rettegéssel voltam, hogy odaveszel a mohácsi harcban. Menekültek jöttek, rossz híreket hoztak.

– Lemosnám az út porát, édesanyám.

– Jaj, fiam, látod, majd elfelejtettem – és már sietett kifelé, hogy a fürdésről szóljon parancsot a belső cselédeknek.

Mikor visszatért, megint kérdezte: – Beszélj, mint esett az a szörnyűség Mohácsnál.

– Arról ne kérdezz, édesanyám, szégyen az nekünk, meg szerencsétlenség.

Sófia asszony csendben hozta az ételt, italt. Beszaladt Annácska is, bátyját ölelni.

– Tudod-e István, hogy míg távol jártál, Zeleméry János megkérte Annácskát.

– Bekötik a fejed, kishúgom?

Annácska nem pirult el, amint az ilyenkor szokás. Sudár, formás lány volt és komoly. Gyerekkora óta ő osztotta meg édesanyja gondjait, bánatát.

– Igaz, István.

István mosolyogva nézte, aztán elborult: – Aztán tudod-e, kis húgom, hogy messze kell menned a ruszkai háztól? Messze leszel édesanyádtól.

– A lánynak az a sorsa, hogy feleségül menjen – felelte Anna – tudhatod a Bibliából. Ott is meg van írva.

Sarkonfordult és kiment. Odakint törölte le a könnyeit.

Estefelé megjött a földekről Ferenc, meg Domokos. És a nagy örvendezés után, a vacsora melegénél szó került a halott lovasról. István elmondta, ahogy látta. – Ha Tarczay volt, akkor az átkom fogta meg – villámlott fel Sófia.

Hallgattak. Aztán Ferenc szólt: – István, mire véled? El kellene mennünk Czéke váráért. Anyánké, meg a miénk az a vár, ha Tarczay odaveszett. El is indulok holnap, fegyveresekkel.

Bárány volt a vacsora a nagy asztalon, a nagy szobában. Zsuzsánna asszony szolgálta fel, annak a lovasnak a felesége, aki annakidején Domokos úr halálát jelentette.

– Hogy megy a sora, Zsuzsi néném?

– Megyen az idő, István úr, mindenkinek ez a sora. A kis fiam már idestova tíz esztendő.

– Csak növelje, növelje, tisztességben, becsületben, ő lesz majd a kisebbik szolgám.

Napköltekor elindult Ferenc Czéke váráért, a fegyveresekkel. Csak néhány embert fogott össze. István, meg Domokos Szerednyére mentek, hogy megnézzék a Dobó birtok erősségét, az egyetlen várat, amely kicsiny volt ugyan, de jól emelt kő építmény, kisebb veszedelemben meg tudja védeni a családot. Valameddig.

Napok múlva tért meg Ferenc, fergeteges szidalmakkal.

– Tudjátok, ki ül Czéke várában? Perényi Péter. A nádorfi. Ennek semmi sem elég. És mindig a miénkből! Mert Tarczay azt nem vallotta át az apjának. Még jó, hogy a várhoz közelítvén jobbagyokkal találkoztam. Elmondták, hogy kevés napokkal előbb Perényi Péter sok lovassal megtámadta a várat és kiűzte onnan Tarczay özvegyét, meg a gyermekeit.

– Mint az ura bennünket az abarai házból.

– Az Úr egyenlő mértékkel mér némely időkben – mondta komoran Czékey Sófia. Szegény Bánffy Dorottya, őrá nem gondoltam, mikor Tarczayt megátkoztam. Hogy őneki is a kiűzetés jusson osztályul. Most már az egész Upor, meg Czékey vagyon a Perényieké. Csak arra figyelmezzetek most, mi leszen a Pálóczy örökséggel. Megint mondom, hogy különösen Patakra ügyeljenek. Sárospatakra. Gyönyörűséges vár az, jól termő földek, amiket a Bodrog vize öntöz.

– Vigyázással leszünk – mondta Ferenc.

Nem tudták akkor, hogy Sárospatak sorsa rövid időben eldől. Csak nem úgy, ahogy a Dobók gondolták. Mert nemcsak Tarczay sebesült halálra a mohácsi csatában, hanem Pálóczy Antal is. Az utolsó fiú a Pálóczy családból.

Perényi Péter látta Pálóczy holtát, hirtelen kivált csapatával a csatasorból, mely már ügyis ingadozott, s a harcot sorsára hagyván sebesen hazatért. Előbb Czéke várából üzte ki Tarczay özvegyét, majd Sárospatak ellen fordult s elfoglalta a pataki várat, kiűzvén onnan Pálóczy Antal özvegyét, Raskay Magdolnát, és mert az asszony a vár csekély számú őrségével megpróbált ellenállni, Újhelyen fogságba is vetette.

Mikor Ferenc meghallotta hírét Pálóczy Antal holtának, maga mellé vette Istvánt és Domokost:

– Úgy látom, megérett az idő, hogy elfoglaljuk Patakot. Ez a Pálóczy örökség magja, hozzá való jogunkat senki sem tagadhatja.

Domokos húsz jobbagyot fegyverbe öltöztetett s a kis csapat megindult a pataki vár felé.

Nem kellett soká erőltetni a szemüket, hogy meglássák a vártornyon az immár gyűlöletes lobogót, a Perényiek lobogóját, a családi címerrel, aminek négyfelé osztott pajzsán koronás oroszlánok ágaskodnak.

– Meg valami halfarkú istennyilák – üvöltött fel dühében Ferenc – hogy vágnának téged is négyfelé! És úgy vágtatott vissza, hogy rádólt lova nyakára és véresre sarkantyúzta a vékonyát.

Odahaza, Ruszkán azt mondta: – Rosszul csináltuk. Először Patakra kellett volna mennünk, aztán Czéke várára. De te, István, csak Tarczayval törődtél, csak az a betyár országúti halott járt az eszedben.

– Ne zúgolódj, bátyám, kit tudta, hogy Perényi Péter megugrik a mohácsi csatából? Nem volt vele találkozásom.

– Egyet tudok – felelte indulatosan Ferenc. – Én Pálócz várát megszerzem, ha él még valaki a Pálóczyak közül, akivel szót lehet érteni.

És élt. Raskay Györgyné, Pálóczy Katalin. Ferenc egyezséget kötött vele, s Katalin átadta neki Pálócz várát.

Ferenc rövid időben el is foglalta a pálóczi várat, meg a hozzátartozó kis birtokot.

– Nem nagy föld ez – mondta édesanyjának – de mégis valami a Pálóczy örökségből s már csak azért is meg kellett szerezni, hogy lássák, nem engedjük jussunkat. Ott lesz az én helyem, hátha megtámadja Pálóczot valami gazember.

István leginkább Szerednyén tartózkodott, féltette a család kis erősségét, meg Serédytől is távol akart maradni.

Ruszkán csak Dobó Domokos úr özvegye maradt, meg a szelíd Domokos és Annácska. És ez maradt a család meleg fészke. Mert hiába volt most már két vár is a Dobó vagyonban, mégis csak oda tartozott mindegyik, ahol az édesanya szíve dobogott.

Kótyavetyén az ország

A mohácsi vész nem 1526-ban kezdődött és nem is akkor ért véget. Azon a szomorú napon, János fővétele napján, ahogy a keresztény naptárakban állott, csupán a csata zajlott le a mohácsi síkon. A vész már Mátyás halála után mutatta sötét foltjait s az a harminchat esztendő, amely azóta eltelt, a lejtő meredek vonalát ejti, amelyen egy egész ország rohant végzete felé s még valamivel több, mint másfélszáz esztendő telt el, míg a török kivonulása után elkezdhetett hazát építeni, aki megmaradt, meg aki bevándorolt. A török háborúk utolsó tizenöt évében kétszázezer magyar rabot vittek rabszolgának a konstantinápolyi piacra. Helyüket lassan különböző nemzetiségű emberek foglalták el.

Mátyás után két király váltotta egymást a trónon, a beteges Jagello Ulászló és fia, II. Lajos, a gyermekkirály. Koraszülött volt, anyjának életébe került. Az udvari kirurgusok úgy tudták életben tartani, hogy levágott sertések meleg bőrébe takargatták. Alig volt húsz esztendő, mikor elérte végzete a mohácsi csatából menekülőben.

Az óriási Hunyadi birtok, amely alapja volt Mátyás uralkodásának, darabokra hullt, amit nem ajándékozott el a király, azt szétcibálták az új nagybirtokos rend családjai. Kicsik voltak e királyok, csak árnyékuk volt nagy. Ebben az árnyékban csalók, szélhámosok, kalandorok tűntek fel, mint bábok egy hatalmas bábjátékban, amelyeket két kéz mozgat, a Pénz és a Hatalom.

El kellett veszíteni a mohácsi ütközetet, mert sokan hiányoztak abból. Hiányoztak a Dózsa György felkölt jobbágynak karóba húzott ezrei; hiányzott Zápolya János erdélyi vajda negyvenezer főnyi serege. Gyűjthetett volna nagyobb sereget is Zápolya, hiszen csak a Felvidéken másfél millió hold földje volt s majdnem annyi a szlovén földön, ahonnan családja származott. Negyvenkét vármegye százhatvanezer jobbágyportájából több, mint tizenkétezer az övé, Szegedtől északra vonulva saját birtokai területnek el, Debrecen, Tokaj az övé. De még ezzel a sereggel sem ért Mohácsra idejében. Hosszú ideig állt a történelem ítélőszéke előtt, emlékének szegezve a vád: azért késett el, hogy a biztos csatavesztés után ő legyen a király. Igaz, testvére, Zápolya György is odaveszett Mohácsnál s gyászruhát is öltött érte, de egy gyászruha megér egy királyságot.

Ellene szólt az az egykorú szájhagyomány is, amely szerint az ifjú Lajos király nem a megáradt Csele patakba fűlt, hanem gyilkosság áldozata lett, s gyilkosa éppen Zápolya György volt. Évszázadokig élt ez a hagyomány. Bizonyossága ennek, hogyan ír róla Budai Ferentz úr, a szováthi református eklézsia prédikátora 1805-ben:

„A Csele patakon át a királyt Zápolya György és Tomori Pál Székcsőre vitte a plébános házába. Velök volt Czetriz királyi kamarás is többed magával és Zápolya egy kapitánya.

Mikor a király a sebtében készített vacsorához ült, Tomori így szólott: »Egyék felséged gyorsan, mert nyomunkban a török.« Azután az érsek Zápolyát sürgette, menjen felkészülni, mert azonnal indulniuk kell.

– Én készen vagyok s a király mellett maradok.

Mikor Tomori távozott, Zápolya György a királyra kiáltott: »Te bestye táncos királ, te parázna, te igazságtalan királ, elveszítetted Magyarországot.«

Mire Lajos így válaszolt: »Nem az én akaratom volt ez, hanem a rendké és a főpapoké.«

Erre Zápolya György kirántotta háromélű cseh kardját és háromszor a király oldalába mártotta.

Czetritz és a többi kamarás erre Tomorihoz szaladt, hamar jöjjön, mert Zápolya megölte a királyt. Az érsek berontott a szobába és megölte Zápolya Györgyöt. Zápolya kapitánya ezt látván Tomorit ölte meg. Késő éjszaka, péntekre virradóra Zápolyát és Tomorit a székcsoi templomban temették el. A királyt lepedőbe csavarták. Mezítláb, hajadonfőtt volt, rajta az aranyos ing, amelyet a királyné készített, nyakán az aranylánc a kiskereszttel és a jegygyűrű. Reá tették a véres ruháit és kivitték a Csele falucska mellett lévő mocsaras helyre. Kis sírt ástak neki lámpavilágnál, és otthagyták. Ezen a helyen feküdt János fővételétől Márton napjáig. Thaton Miklós káplán, aki jelen volt a holttest feltalálásánál, látta a három szúrás a király jobb oldalán.”

Egyetlen alak magasodik felhők és idők fölé e korban, egy fehér asszonyé, akinél méltóbbra sohasem illett ez a szó: nagyasszony. Kanizsay Dorottya. Tizenötezer halott özvegységét vállalta, szinte egy nép özvegye volt. Négyszáz embert fogadott és eltemettette a csatatér hősi halottait, akikről mindenki megfélekedezett, akiket megtéptek már a réti farkasok és megfosztogattak a hullarablók.

Az elpusztult magyar hősi halottaknál fontosabb dolgok szárnyaltak fel itt.

Várdai Pál egri püspök már szeptemberben összehívta a Zápolya párti megyék nemességét Verpelétre, onnan Tokajba, s elhatározták, hogy magyar nemzeti királyt választanak. Hatezer fegyveressel Hatvanon keresztül Zápolya Budára vonult s onnan Fehérvárra, ahol királlyá választották, s mert Tomori Pál esztergomi érsek, a halálos ütközet áldozata nem élt, Podmaniczky István nyitrai püspök koronázta meg november 8-án. Zápolya elérte vágyai legmerészebbjét, megülte királyként Buda várát.

Az elpusztult fiatal király özvegye sem maradt tétlen, Habsburg Mária. Ő kétszeres kötésben állt a trónnal, mert bátyjának Ferdinándnak felesége, Anna a meghalt király nővére volt. A trónt tehát női ágon bátyjának, Ferdinándnak követeli.

Fiatal titkára, Nádasdy Tamás névjegyzéket szerkesztett a Mohács után megmaradt főurakról, ezeket Mária királyné meghívta Pozsonyba és megkérdezte: mit és mennyiért? Mi az ára annak, hogy Ferdinándot megválasszák királynak?

Szabályszerű, szép üzleti tárgyalások zajlottak le a pozsonyi várban.

Először a sánta Báthori nádor bicegett fel, miután végigfosztogatta a pécsi káptalan kanonokjait, akik a káptalan kincseit menekítették nyugat felé.

– Azért kértem magamhoz – fogadta özvegyi feketében Mária – hogy bátyám, Ferdinánd felé hajlítsam kegyelmed jóindulatát – úgy tudom, Jankó király koronázásán ott sem volt, pedig nádor nélkül nincs koronázás.

– Olyanformán, felséges asszonyom. Magam szívesen hajolnék kérésére.

Mária egyenesen és keményen a nádor szeme közé nézett:

– Mi a kívánsága?

– Kőszeg.

– Kancelláriám oklevélbe foglalja kegyelmednek a kőszegi adományt.

És a többi urak is elmondták. Pénz ötszáz huszár tartására. Pénz hatszáz huszár részére. A Batthyányiak, Tahyak sorban. A pénzt Ferdinánd kérte – kölcsön. Adták a pénzt az osztrák főurak és főpapok, volt rá fedezet. A magyar trón.

Mária ügyes volt, és a Pozsony környéki magyar urak Báthori nádor vezetésével megválasztották magyar királlyá Ferdinándot. Harmincnyolc nap múltán, december 16-án.

Pénzen vett királyság volt ez, korona nélkül, mert a koronát Perényi Péter őrizte, akit Zápolya maga helyett erdélyi vajdává nevezett ki, de mégis csak királyság volt. S míg Zápolya János rosszat sejtve a világ minden tájára szétküldte követeit, hogy segítséget kérjen Ferdinánd esetleges támadásával szemben, ő maga pedig bezárkózva a budai palotába hadtörténelmi könyveket tanulmányozott, ahelyett hogy hadsereget szervezett volna, addig Ferdinánd kölcsön királysághoz kölcsön hadsereget állított és 1527 júliusában megjelent az országban tízezer nehéz német vasas élén.

Hol volt már a mohácsi csatából elkésett negyvenezer, de még az a hatezer is, amelyik Budára kísérte Jánost. Zápolya, akit tehetetlensége miatt Katalin királynak csúfoltak, mindössze háromezer katonát tudott összeszedni. Azokat aztán Salm Miklós osztrák fővezér egyvégben kergette végig Pozsonytól Tokajig.

Zápolya Lengyelországba menekült.

A korona is mindjárt készen volt, miután Perényi Péter átadta a királyi ékszeret, s mert még nem töltötték be az esztergomi érseki széket, ugyanaz a nyitrai püspök koronázta meg Ferdinándot, aki a múlt évben Jánost. Igaz, hogy ezúttal ott volt a nádor is, zsebében a kőszegi adománylevéllal. Most már két megválasztott, megkoronázott királya volt ennek a szegény országnak.

A győzelem fermánja

A háború egyik törvénye, hogy ami az egyik oldalon gyász és siralom, a másikon diadal és dicsőség. A mohácsi síkság vérbeborult hősi halottai fölött tort ült az ozmán birodalom. Ennek a tornak irodalmi emléke is maradt s nem is akármilyen. Szolimán szultán intézett ünnepi fermánt, diadalt jelentő levelet serege parancsnokainak. Szét kellett kiáltani ezt a győzelmet a világ minden tája felé, mert ez megszilárdította uralmát ázsiai és afrikai birodalmai fölött is. A levél magyar fordítását 1860-ban tette közzé Vámbéry Ármin a nagy magyar orientalista, de a magyar történeti irodalom nem foglalkozott vele szívesen. Pedig érdekes példája a dölyfös győző szemléletének, és rávilágít a török világuralmi terjeszkedés vallási vonatkozásaira.

– Minthogy a pogányok kiirtását és a hitetlenek kínzását parancsoló szent versek a nagy hagyományban és a felettébb való boldogságot eredményező Koránban megíratlak; tisztelt atyáimnál és nagy őseimnél az oly rendeletek végrehajtása pedig mintegy szent szokássá vált ... azért tehát én is a vallás szerint indulni végképp eltökéltem, hogy részt vegyek a boldogságos versben: „És szereti az isten, kik az ő útjában örömet elvérzenek.”

A fermán felsorolja a magyar végvárok elfoglalásának történetét, majd megemlékezik a mohácsi csatáról:

„E várak alól világhódító vitéz seregemmel és vízen ellentróntó hajóimmal a gonosz rabló királynak tartottam. A Dráva vizén, mely nagyságban a Nilt és Oxust, bőségben pedig az Euphratest is túlhaladja, hajókból 2-3 nap alatt nagy hidat verettem seregem átszállítására és Zilkáde hó 12-én minden hadammal és hitbajnokaikkal a becsstelen magyarok felé magasban szállongó királysólyomként tartván, az ország virágzó táját győztes csapataimmal tiportattam. A gyáva ellenség jól megértette valódi állapotját, mert mihelyt dicső jövetelem híre esztelen füleihez ért volna, Magyarország Láós kral nevű pogány fejedelme – „Vesse meg az isten az ítéletnapon” – gonosz, átkozott falkát szedett össze rögtön és minthogy a hatalmas izlamkard általi vesztét gonosz agyveleje már előbb megsúgta, a többi hitetlen bégekhez is segítségért folyamodott. A király mintegy 150.000, fegyveres acélruhába öltözött ördögféle egyénnel Budáról megindulva 7-8 napi út után a Mohács nevű mezőn megállott. Hasztalan tanács és hiábavaló gondolat következtében számtalan ágyúval és több, mint 10.000 puskával az izlam sereggel szembeszállott. Én is fenséges császári elmémet átható ihletéssel látván e verset: „Meglehet, hogy az isten megrontja ellenségeket”, illatos bensőmben pedig e boldogságos tételt: „Örökségbe adom nektek földjüket, országukat és jószágukat” napkénti fényben ismervén fel, csak a világ teremtményénél és nagy prófétájánál keresve menedéket, hangya sokaságú seregemmel a pogányokra ütöttem.

Az áldott Zilkáde hó 20-án, egy kedden délután egymással szemközt találkoztán, kitört a harc és öldöklés tüze. Az igazhitű vitéz az „Allah ekber” és „Laillah Alallah” kiáltásait az egek felé harsogtatván, borzasztóan dörgő ágyúk lármájával magyarázták e vers értelmét: „Ha majd megrendül a föld”. Míg az emésztő szablya szikráitól a harc tüze meggyúlt és a rontó lándzsa sugaraitól a harcmező kivilágított volt, addig a pokolbeliek leginkább csak az ágyú és a puska tüzétől kínoztattak, e versnek megfelelőleg: „Villám esik az égből, hogy szemük fényét eloltsa”. Egyszerre a gonosz király csúf csapataival derék fővezérem, Rumili beglerbég Ibrahim basa vezérlete alatt álló seregét megtámadta, de a basa buzgó személye hős tulajdonait tisztán megmutatta és a csillámló kard élével a hitetleneket lerontotta. E rabló falkának megtámadtatásakor a csatatér hegyen és völgyön holtakkal megtelt. A futók az arslánytól megijedt számárként szaladtak és a mészárlás borzalmaitól úgy megszorítottak, hogy a világot csak egy hangyaszemnek nézték. Valahányszor meg-megálltak, elefántdöntő

katonáim életüket és vagyonukat felperzselték s a pokolba lelökték. Végére elterjedt a győzelem szellője és mikorra azon szerencsét hirdető vers az igazhitűeknek tudatára esett volna, a gonosz király még azon órában a csatatérről megszökött. Gonosz seregét a vallásharcosok tüstént üzőbe vették, nagy részét felkoncolták, sokan pedig a Dunába szorítva Pháraó népeként megfulladtak. Hercegei és főnökei lefejeztettek, s kiket a kard megkímélt, fogságba jutottak.

Hála legyen az istennek, ki az izlám zászlóit győzelemmel koszorúzza, s a népek vallásának elleneit a földig lerombolja, hogy nekem oly nagy, még eddig híres nagy zultánoknak és hatalmas Chakánoknak nem adott diadalmat nagy kegyelemmel nyújtani méltóztatott. És úgy legyen.

– Ezen győzedelmi hír a császári parancsnokoknak azért küldetik, hogy a közös izlámságnak öröm és vigalomgyönyör és derülés gyanánt szolgáljon; mulassanak, örüljenek isten nevében. E hír terjesztessék mindenfelé, hogy az örökléttel összekötött országomért minden ajak forró imát rebegjen! Kelt a nemes Zilkáde utolján 932.”

*

Zápolya Jánost Lengyelországban egy kalandor tanította meg, hogy van egy harmadik király is Magyarországon. Szolimán szultán.

– Csak nem mond le a trónról felséged? Kérje a szultán segítségét! Magam megyek le Konstantinápolyba, hogy megbeszéljem a dolgot a fényességes arcú úrral. Régi ismerősöm ő énnékem. – Így bízta Lasky Jeromos lengyel főúr János királyt, s mert János bólintott, Jeromos elindult.

Konstantinápolyban jól körülszimatolt, mert valójában nem járt ott még soha. Lehet, hogy a világcsalóknak van valamely pártfogójuk a magas mennyországban, vagy a paradicsomban, mert rövidesen egy barna képű férfiúval sikerült megismerkednie, Alvisio Grittivel, egy velencei doge természetes fiával, aki mint udvari ékszerkereskedő, bizalmas viszonyban volt Ibrahim nagyvezírral és Szolimán szultánnal.

– Országomban – közölte Lasky – koronájáért nyöszörög a magyar király.

– Majd visszaszerezük neki a fényességes orcájú padisah segítségével – válaszolta Gritti.

És nem telt bele egy hét, Lasky Jeromos a szultán lábánál ült és jelentette: – Tiéd, Uram, Magyarország királya, mindenével.

Szolimánt nem kellett biztatni. 1529-ben megindul hadaival, árnyékában Zápolya János visszatér Budára. A következő évben Ferdinánd megkísérli visszaszerezni a királyi székhelyet, de sikertelenül. Buda védelmében török csapatok élén részt vesz Gritti is. János király a királyi semmittevés rabja lesz, boldog, hogy mások teszik azt, amit tenni neki kellene. Roggendorf, Ferdinánd vezére hosszan töreti a budai vár falát és János, mint az árnyék jár-kél sápadtan a vár termeiben, ha nem látják, kezét tördeli esténként nehéz lengyel pálinkától részegen tombol: ugye én vagyok a király, visszaverjük az átkozott németet. Az urak vele isznak, míg asztal alá kerül s otthagyják mocskában. Reggel megint bujdosni kezd, fülel megrémült nyúl módjára, hallja néha Gritti rekedt kiabálását, mígnem az olasz dogefi gögösen jelenti neki: megvédtük a te fővárosodat, ha már egyszer királyságot csináltunk neked.

Zápolya János könnyek között ölelgeti: Nagy ember vagy te, komácskám, kormányzót csinálók belőled, és Gritti vállveregetve öleli vissza: – Tu majestoso, tu scimmia. A szép olasz szó lelke mélyéig meghatja Jánost, hát még ha tudná, hogy annyit jelent magyarul: – Te felséges majom.

Karácsony másnapján Zápolya János kinevezi Alvisio Grittít Magyarország kormányzójává. Erre még saját hívei is felhördülnek, hiszen erre még nem volt példa, a király még él. De János vakon bíz benne, szabad rendelkezési jogot ad neki az összes bevételekre, egész Máramaros urává teszi, tizenhat éves fiát, Antalt egri püspökké nevezi ki.

Gritti végigharácsolja az országot, kincseit, a rabolt aranyakat és ékszereket kilencvennyolc tevére, harminc öszvéren és négy kocsin állandóan magával viszi s nincs messze tőle a gondolat, hogy ebben az országban király is lehetne. Önhatalmúlag kivégezteti sorban János legbizalmasabb embereit, s már Jánosra kerülne a sor, amikor az erdélyi rendek seregei Medgyesen erős harc után megölik.

Lány a búzában

A lány lassan lépdelt a tenger búzában. A jobbágyok sűrűn hordták a szerednyei vár nagy kamrájába a termést, amit odakint az asszonyok csépeltek kézi hadaróval. A búzahalom egyre nőtt s az arany színű garmada összeborult a lány lépései után. Megszökött az asszonyoktól, gyerekkora óta különös gyönyörűségét találta ebben a sétában, amint a mezítelen talpával felkapaszkodik a búzhegyre, vissza-visszacsúszik, a piros búzaszemek körülcsiklandozzák a bőrét, aztán elveszti az egyensúlyát, belepottyan a halomba s ilyenkor olyan jól lehet sikongani.

A nap beragyogott a kamra nyitott ajtaján. Egyszerre hirtelen sötét lett.

Valaki útjába állt a napnak. Jaj.

Felnézett. István úr állt az ajtóban. – Mit csinálsz itt, leány?

– Múlatom magam egy kicsinyt – hebegte. Istenem, mi lesz most, gondolta. Mit szól az úr, hogy megszöktem az asszonyoktól.

– Múlasd csak tovább magad. Hadd lássam.

A lány bizonytalanul megvonta a vállát és lépegetni kezdett, most már úgyis mindegy. Megcsúszott hirtelen, sikoltott.

István az ajtófélfának dőlt. Nézte. A lány szőke volt, a szeme olyan szivárványos. Egy szál pendel volt rajta, derekán átkötve sinórral. Térdtől kilátszott napsütötte bőre, rajta aranyló pihék.

– Jöjj ide!

Az elindult feléje a búzhegyről. Egyszerre elsikamlott a lába, lepottyant a fenekére. Kacagni kezdett.

– Jöjj közelébb.

A lány fölkel és lassan odalépett István elé. Olyan illatot vitt magával, aminő csak egyszer hajladozik a táj fölött egy esztendőben. A forró búza, a forró szalma szagát. Csupa erős élet volt duzzadó szépségében.

István rászimatolt. Beszívta ezt az illatot, ezt az erőt, ezt a lányt.

– Hány esztendő vagy?

– Tizenhét leszek krumplikapáláskor.

– Ha akarsz, bejöhetsz hozzám estenden.

– Ahogy az uram parancsolja.

István szelíden megfogta a kezét: – Én nem parancsolom. Csak ha akarod.

És elment.

A lány visszabotorkált, szinte belebújt a tenger búzába nagy felindulásában. Sokat hallott a cséplő asszonyoktól a várbeli urak szilaj életéről, a jobbágylányok sorsáról. És most rajta is beteljesedik. De István urat soha nem látta szilajnak. Most se parancsolt. Nem parancsolt semmit. Csak ha ő akarja. Ez a szép szál ember szelíden nyúlt hozzá. Csak ha akarod. Lehúnyta a szemét. Reszketett. A fejét a falhoz támasztotta. Felmarkolt egy marék búzát és belepergette a pendelébe. A két melle közé pergette. Szinte szédült, úgy ment ki a kamrából.

Még visszanézett az öreg gerendák alatt magasodó halomra s tudta, hogy már nem tér vissza ide, úgy, ahogy elmegy.

Mikor besötétedett, azt mondta az anyjának: – Én most elmegyek.

– Hová? – riadt fel az asszony.

– Fel. – És a várra mutatott, amelynek aljában sorakoztak a jobbágy porták.

Az asszony lehajtotta a fejét: – Odarendelt?

– Nem. Nem rendelt. Hívott.

Megsimogatta a lánya fejét. Szipogva nézett utána.

– Miért lettél ilyen szép lányom, miért lettél ilyen szép – motyogta, míg a lányt elnyelte az alkonyat, meg az ösvény. Aztán leült az ágya szélére és imádkozni kezdett. Úgy gondolta, megvárja a sötétben. Biztosan sírni fog. Hogy legyen vigasztalója.

Estenden félénk motozást hallott István az ajtón. Kinyitotta.

Ott állt a lány. Ahogy a mécses fénye rávilágított, a szeme még szivárványosabbnak tetszett. Fehér háziszőttes pendel volt rajta, derékban átkötve sinórral.

De könnyű azt megoldani.

Lent, a vár alatti kis emberi településen az asszonyt elnyomta az imádság, meg az álom.

Az első várostromok

Két esztendő múlva, 1528-ban lovaslegénnyel küldött üzenetet Ruszkára Serédy. Jöjjön Dobó úr, nyargalásban.

Alig tavaszodott még. A hótól messze fehérlett a Kárpátok koszorúja, s a Tátra csúcsai is fehérén vakítottak.

– Ostromra megyünk vitéz hadnagy uram – fogadta Dobót Serédy.

– Csak nem a török fészkelte be magát valahová alattomban?

– Hagyja már, öcsémuram, a törököt. Likavából, meg Trencsénből kell kiostromolni Zápolya embereit. A Vág völgyében van mind a két vár, jó magasan.

– Van elég katonánk?

– Van Ferdinánd királynak. Úgy is mondhatnám, hogy nekem.

– Világosabban szóljon kegyelmed.

– Úgy van az, öcsém, hogy a királynak van katonája, de nincs pénze. Az a pénz, ami katonáknak kell zsoldra, meg élelemre, az én zsákomban csörög. Egyszer-egyszer azt mondom a királynak: fizessen. A király meg azt mondja: szerezz nekem birtokot, a Jánoséból, majd neked adom fizetségbe.

Dobó elvörösödött: – Azt mondja kegyelmed, hogy a király a máséból fizet? Ez nem rendén való.

– De kényes kelmed, hadnagy uram, de kényes. A birtokot, meg a várat neki foglaljuk el. Akkor hát az övé. Az övével meg azt tesz, amit akar. Én meg nem mondhatom ép ésszel, hogy ne adja nekem, ha nekem akarja adni. Aztán az okos ember mindig nagyobb birtokot kér, mint az adósság. Azzal kell számolni, hogy esztendőre több katonát küld a király.

Dobó szegett fővel állt meg ez előtt az okoskodás előtt. Morgott valamit.

Serédy folytatta:

– Törököt kerestél, Dobó István? Hát nem tudod, hogy hol a török? Ott van Zápolya háta mögött. Sose lett volna abból király, ha meg nem támasztja Szolimán szultán. Zápolya birodalma török birodalom. Ha az övét veszed el, a törököt csorbítod. Ha Zápolya fejére ütsz, turbánt ütsz te azon. Ezért állok én erősen Ferdinánd oldalán. A német se jó, de jobb a töröknél.

– Mikor indulunk?

– Mihelyt egy kicsit begyakoroltatja a hadi népet a vitéz úr. Csak hosszú időt ne szabjon rá. Az ácsok már készítik a lajtorjákat a falakhoz. De a legjobb lajtorja az éhség. Legjobb tél utóján ostromlani. Ilyenkor már kevés odabent az ennivaló. Úgy lehet, ölünkbe hull mind a két vár.

Tavaszodni kezdett, mikor elindultak Ferdinánd német fegyveresei, Serédy begyakorolt jobbágysai. Volt köztük néhány ügyes nyilazó s a menet végén nehéz szekerekben szalonna, kenyér, hordókban bor. Mikor Serédy megsejmelte a hadi népet, a hosszú sor végén a boros szekerekre mutatott.

– Ezek a legjobb ágyúk, Dobó öcsém. Jobban lőnek, mint a legöregebb ágyú Szolimán táborából.

Likavával könnyen boldogultak. Ott igaza lett Serédynek. Csapra üttetett pár napos ostromzár után két hordót, köré ültetett néhány magyart (kár a németbe ez a jó bor), akik sűrű kurjongatás közt a várbeli népre emelték kupáikat. A kiszáradt torkú várnép először a szemét meregette, hogy jól lát-e, aztán a nyakát nyújtogatta, hátha így közelebb férkőzik a boritalhoz.

– Gyertek ide, komám! – kiáltották fölfelé az ivók.

– Adtok-e inni? – kiáltották lefelé a szomjasok.

– Nektek hoztuk – ment fölfelé a kiáltás – de ha nem siettek, megisszuk.

Ha azok nagyokat káromkodtak, ezek nagyokat nevettek.

Mióta világ a világ, az ilyenfajta párbeszéd még egy várat is a hordók felé dönt. Nem telt bele sok idő, akik fent voltak, körülülték a hordókat, akik meg lent voltak, besétáltak a várba.

Trencsén vára már erősebb volt. Itt Baracskey Pál eleinte bátran visszaverte őket, söpörte le a lajtorján fölfelé igyekvőket, de Serédy intett a nyilazóknak:

– Csóvát a vesszőkre!

A tüzes nyílveszők felgyújtották a várbeli házak sindel tetejét. A tűzvész teljesen megzavarta a vár védőit. Otthagyták a falakat, hogy mentsék a maradék élelmet, a családot.

Dobó összevont szemmel figyelte: – Valami vizes szákramentommal kellett volna leborítani a tetőket – morogta.

Június közepe táján Baracskey tizennégy pontból álló feltételeit leküldötte Serédynek.

Az ostromlók vezére el se olvasta:

– Minek ez a hosszú irkafirka?

Megizente, hogy mindenki elmehet, viheti a magáét.

– Szamár ember ez a Baracskey – mondta Dobónak. – Azt hitte, hogy nekem a bőrük kell. Pedig a szőrük kell, amit meg lehet nyírni és megint kinő.

Így lett két várral kevesebb Zápolya Jánosnak, kettővel több Ferdinándnak. Dehogysis Ferdinándnak. Serédy Gáspárnak.

Perényiből nem lesz király

Boldizsár papnak igaza volt. Perényi Péter is megpróbált király lenni. Nem fült a fogához, hogy egyszer Ferdinánd fogságába esik, máskor Jánoséba, mint legutóbb is, az 1529. esztendőben, amikor a délvidéki Valpóról, felesége hozomány-varából fölfelé menekült volna Szolimán elől Patakra és elfogták koronástól János emberei. Akkor volt ez, amikor Zápolya János megjelent a mohácsi síkon. Nem harcolni ment, hanem kezet csókolni Szolimán szultánnak.

Tízezer halott magyar véreből füvellő mezőn tette ezt meg a magyar király.

– Király ez? – dörmögte Perényi Péter s két esztendő múltán a felvidéki kisebb-nagyobb urak országgyűlésre hívták össze a rendeket Veszprémbe, azzal a céllal, hogy se a német, se a tót király ne legyen a király, hanem a kettő közül a harmadik: Perényi Péter. Nem csináltak, nem is csinálhattak titkot a dologból s így az mindkét királynak tudomására jutott. Nem is győzték inteni híveiket: el ne menjenek a veszprémi gyűlésre. Így a terv csírájában holt meg. Kudarcc volt bizony ez, de Perényi tett, mintha mitsem tudott volna róla.

Hanem amikor 1532-ben Kőszeg ostroma idején Szolimán ismét Magyarországon járt, Perényi hétszáz jó lovassal felkereste őt táborában. Szébbnél is szebb ajándékokat vitt, arannyal ékes nyerges, gyöngyökkel hímzett nyeregtakarót, finom mívű serlegeket, szikrázó gyűrűket, két pompás fekete mént.

Szolimánt kereste, de csak Ibrahim nagyvezír sátoráig jutott el.

Széles mosollyal fogadta a nagyvezír:

– Mondja el a magyar úr mit kíván, én majd tolmácsolom a legkegyelmesebb szultánnak.

– Arra kérem a nagyhatalmú urat – felelte Perényi – erősítsen meg abban a szándékomban, hogy ne tartozzam egyik királyhoz sem. Sárospatak messze esik Gyulafehérvárhoz is, Bécshez is. A Felvidék külön országnak tekinthető, mely ide-oda hányódik a két király között. Nyugalom kívántatnék oda.

Ibrahim komolyan bólogatott:

– Ismerjük a magyar úr gondolatát. Alvezérem kijelöli sátrának helyét és holnap elvárjuk a felséges padisah válaszáért.

Perényi Péternek rossz éjszakája volt. Lovasainak messze jelöltek helyet, csak két bizalmas embere tartózkodott mellette. Álmában baljós csillagokat látott, két csillagot, amelyek lehanyatlottak a keleti égen. Aztán az egyik ismét felkelt s napnyugat felé hullt alá. Néha felriadt, mintha fegyvercsörgést, kiáltásokat, paták dobogását hallotta volna. Aztán visszabukott álmába, mint akinek álomport tettek italába.

Ibrahim nagyvezír arcáról reggel eltűnt a mosoly:

– A hatalmas padisah meghallgatta a magyar úr kérését és csodálkozik, miért nem akar János király alattvalója lenni, amikor tudnia kellene, hogy János királyt ő fiának fogadta és legteljesebb pártfogásáról biztosította. Ilyenformán nem szégyen, hanem megtiszteltetés, ha valaki János királyt szolgálhatja. Hogy pedig ideje legyen a magyar úrnak mindezt elrendezni elméjében, a felséges padisah a konstantinápolyi Héttornyot jelölte ki lakásául.

Perényi kifelé hátrált a nagyvezír sátorából, de útját állta két hatalmas néger rabszolga. Kardjához kapott, de úgy megmarkolták karját, hogy az kihullt kezéből.

– A katonáim! – kiáltotta.

Ibrahim arcán újból felfénylett a kicsiszolt mosoly:

– Nyugodjék meg a magyar úr. Nyugosznak ők is.

Perényi feje mind lejjebb horgadt. Nem álom volt a kiáltozás, a fegyvercsörgés. Olyan egyedül lett hirtelen, mintha meztelen volna s fáznék póré mivoltában.

– Mi a szándéka velem a nagyúrnak? – kérdezte komoran.

– Majd ha elméjébe vési, hogy Magyarországon két király is elegendő, kiszabadulhat. De kezeset kell küldeni maga helyett.

– Kire gondol a kegyelmes padisah?

– Úgy tudjuk, hogy a magyar úrnak második fia született ebben az esztendőben. Így az elsőszülött fiú kiszabadíthatja atyját – felelte Ibrahim.

Perényi megtorpant, azt hitte rászakad az ég boltozatja. Perényi Ferenc lesz rab az apja helyett. De ő hamarabb kiszabadíthatja a fiát, akármilyen módon is.

– Jó – mondta – meglesz.

Mentek az üzenettel Valpóra, ott volt a fiú s hozták, vitték Szolimán táborába. Csak a kis Gábor maradt otthon az édesanyjával, Székely Katalinnal.

A regéci kaland

Eszkendők múltak el és Perényi Péter mindent elkövetett, hogy fiát kiszabadítsa a török rabságból, de bármivel próbálkozott, Ibrahim mindig azt üzenté: Majd. A füstbement veszprémi országgyűlés füstje nem oszlott el a török diplomácia fölött és Konstantinápolyban tudták, hogy Perényi Pétert rövid féken kell tartani.

Történt pedig öt esztendő múltán, 1537-ben, hogy Vels Lénárt királyi hadvezér Serédy Gáspárral együtt Regéc várát ostromlotta. Serédy csapatában Dobó István is az ostromlók közt volt, öt Serédy időnként elhívta katonáit képezni, hadra fogni és Dobó, aki ideje javát otthon töltötte a Dobó birtokok rendben tartásával, elment a régi fegyveres gazdájához a régi becsületből, bár a trencsényi beszélgetés óta megütközéssel nézte Serédy birtokszerző fondorlatait. A regéci ostrom is afféle birtokgyarapító ostromnak tetszett, mint aminő annakidején Likava és Trencsén megvétele; gondolni lehetett, hogy ez a vár is Serédy kezére kerül a király adósságai fejében.

Az ostrom egyik csendesebb napján Dobó egy sor szekérre lett figyelmes, fegyveresek kíséretében haladtak a távoli országúton dél felé.

Intett lovasainak és rövid időben körülfogták a meglepett karavánt. A kocsikon megkötözött fiatal férfiak, gyöngye menyecskék, megszeppent gyermekek siráncokoztak, kiabáltak; mentsenek meg bennünket, rabságba hurcolnak, török kézre adnak. Az egyik kocsit anyjuktól elszakított gyermekek jajveszékelése rázta, a másikon férjüktől elorzott asszonyok riadoztak férjük után, a harmadikon férfiak rágták kötelékeiket. A hosszú úton elfáradt sírások most újra keltek e meggyötört szájakon és nehéz sirámmal töltötték meg a tájat.

Dobó ökölbefeszített kézzel szemlélte a hosszú kocsisort.

– Kinek az emberei vagytok?

– Perényi Péteré.

– És ezek itt?

A szekeresek vezetője hallgatott.

– Felelj, hé! – rivallt rá Dobó – kiket fogtatok rabságra és hová viszitek?

– Perényi úr fia esztendő óta török rabságban sínylődik Konstantinápolyban, ki kell őt váltani.

– Úgy mondod, hogy ezeket a szerencsétlen embereket, asszonyokat, gyerekeket váltság fejében viszitek?

– Úgy uram.

– Hány szekér ez?

– Vagy harminckettő.

– Hol szedték össze őket?

– Kit innen, kit onnan. Faluból, szántásból, istállóból.

Dobó intett lovasainak, azok szorosan körülfogták Perényi embereit:

– Ti két álló napig itt maradtok.

Aztán elszabdaltatta a megkötözöttek kötelékeit:

– Ti pedig hazamentek, szekereken, olyan gyorsan, amint csak tudtok. Van Perényi úrnak elég kincse, adjon abból a fiáért.

Nem várta meg az ujjongást, az öröm kitörő hangjait, sarkantyúba kapta a lovát és visszavágtatott a regéci várat törni.

A hírnek szárnya van, nem tudja azt senki lemetszeni. Ismerte-é valaki a harminckét szekér szomorú rabjai közül a szabadítót, ki tudja? Mégis akadhatott, akinek ajkáról elszállt a szó, mert egyszer felkapta fejét Perényi Péter a pataki várban:

– Dobó! Megemlegeted még a kezemet, Dobó! Csak várd ki a sorát!

Mi történt Perényi Ferencsel? Beszélték, hogy áttért a mohamedán hitre és ott maradt úrnak Törökországban. Legalább is így jelentette Laszky Jeromos lengyel főúr és szélhámos 1540-ben, aki mindig vissza-visszajárt a török Udvarba, ő tudta, miért. Aztán hosszú-hosszú idők múltán az a hír járta, hogy az elsőszülött Perényi megszökött rabságából, hazatért, de fölcseperedett öccse, Gábor méreggel itatta, vagy a Bodrogba fullasztotta, hogy ne kelljen osztoznia bátyjával. Perényi Gábor akkor még nem tudta, hogy ő lesz az utolsó Perényi a nádori ágból, s utána befordítják a családi kriptá címerrel díszített ajtaját.

Egy bizonyos: Regécet Ferdinánd Serédy Gáspárnak adományozta három év múltán, felgyülemlett adósságai fejében.

Tánc ... tánc ...

A klasszikus táncok között a legvakmerőbb, s ha legjövödelmezőbb is, de a legkockázatosabb a politikai tánc. Ennek a táncnak volt a mestere s azóta is utólérhetetlen művésze Perényi Péter. Először Zápolya Jánost választotta urául, akitől az erdélyi vajdaságot kapta, ő volt a korona őrzője is.

Mikor Zápolyát Ferdinánd király fővezére, Salm Miklós Lengyelorszáig üzte, Ferdinánd pártjára állt, ki meghagyta őt erdélyi vajdai tiszteben, s miután megkoronáztatta magát a királyi koronával, a királyi ékszer továbbra is gondjaira bízta.

Szolimán szultánnál egy lépést vétett s vissza kellett térnie János király hűségére.

A következő két lépést Egerért, az egri püspökség jövödelméért tette Perényi. 1534-ben elfoglalta Eger várát – Serédy orra elöl, mert a várost Ferdinánd Serédynek ígérte adósságai fejében. Perényi fürge volt, megelőzte Serédy birtokba helyezkedését, s hogy meg is tarthassa a várat, visszatért Ferdinánd hűségére.

Három év múlva, a regéci kaland esztendejében a pozsonyi országgyűlés kimondta, hogy az egyházi javakat vissza kell venni a világiak kezéből. Sebaj! Ismét vissza kell térni várostól Zápolyához, ott nem érvényesek a pozsonyi országgyűlés végzései.

Zápolya János 1539-ben tartotta esküvőjét Zsigmond lengyel király lányával, Izabellával. A fényes menyegzőn Ferdinánd is képviseltette magát, képviselőjében régi, hűséges fosztogatója és uzsorása Serédy Gáspár jelent meg. Perényi Péter sem maradhatott el az ünnepi alkalomról, s a Felvidék két leggazdagabb főura bizalmas suttogásba kezdett. A suttogás eredményeként Perényi Péter újólág Ferdinánd pártjára állt, aki kancellárrá, magyarul korlátnokká nevezte ki, s ideiglenesen neki adta az egri várat, illetve meghagyta annak birtokában.

1541-ben a török csellel elfoglalta Budát. Akkor Perényi Péter megkezdte az egri vár korszerűsítését. Kettéosztotta a vár területét s a keleti oldalon magas falat emeltetett, hogy az erősség erről az oldalról is védett legyen. Keménykezű várnagyot helyezett a vár őrzésére Varkoch Tamás személyében.

Ferdinánd a következő évben Buda visszafoglalására táborot hívott össze Esztergom mellé. Itt Perényi Péter kétezer huszár élén fejedelmi pompával jelent meg, a király rábízta a tizenötezer főnyi huszárság vezényletét is. Perényi Buda gyors ostromát javasolta a haditanácsban, de a sereg fővezére, Joakim brandenburgi örgróf a halogató harc híve volt. A támadás már Pest falainál megtorpant a törökök nem várt heves ellenállása miatt, aztán a sereg német és olasz zsoldosai lassan visszahúzódtak s Perényi is kénytelen volt visszavonulni emiatt. Joakim azonban igyekezett Perényire hárítani a felelősséget a kudarcért, ő és hívei olyan vádakot suttogtak a király fülébe, hogy Perényi titkos szövetségben volt a törökkel, mert a királyságra tör. Ezeket a suttogásokat Perényi is meghallotta, s most kellett volna elkövetkezni a hatodik lépésnek, vissza az időközben megözvegyült Izabella királynéhoz és fiához, kis János Zsigmondhoz.

De Ferdinánd is számolta a lépéseket. Ezenkívül emlékezett a hajdani veszprémi országgyűlés tervére, tudott Perényi látogatásáról a szultán táborában, így könnyű volt hitelt adni a suttogásoknak. Felborította a táncrendet és Perényit a németújvári börtönbe záratta. A rendek felhördültek, mert az elfogatást nem előzte meg törvényes eljárás, de Ferdinánd hajthatatlan maradt. Varkoch Tamás várnagy pedig azt mondta: Ha be van zárva a vár ura, legyen bezárva a vár kapuja is.

A királynak pedig szüksége volt az egri várra. A délvidéki várak már mind török kézen voltak Temesvár és Lippa kivételével, s gondoskodni kellett a felvidéki bányavárosok védelméről. Éppen ezért csak úgy volt hajlandó szabadon bocsátani Perényit, ha intézkedik a vár átadásáról. Perényi már hajlandó volt Eger várától megválni, de Varkoch nem nyitotta meg a vár kapuit. Végre a király több mint öt évi fogság után szabadon bocsátotta Perényi Pétert, aki testben, lélekben megtörve 1548 tavaszán meghalt.

Ferdinánd már korábban úgy intézkedett, hogy az egri püspöki birtok jövedelmeit össze kell szedni és gyűjteni. Maradjon a vár magára, majd kinyitja a kaput Varkoch. De ki legyen, aki ezt végbevigye? Hivatta Serédy Gáspárt:

- Szükségem van egy emberre, aki behajtja az egri püspökség jövedelmeit...
- Dobó István – válaszolta Serédy.
- ...aki megbízható és fegyverforgató, mert úgy gondolom, sok baja lesz a felvidéki urakkal...
- Dobó István – vágott közbe ismét Serédy.
-akinek a hűségében nem kell kételkednem, kinek a hűségét nem kell megfizetnem – fejezte be kissé keserűen Ferdinánd.
- Egyedül Dobó Istvánt mondhatom. Ismerem ifjúságától, fejemmel kezeskedem érte. Egyébiránt majd meglátja felséged.
- De ki ez a Dobó István? – kérdezte a király.
- Felvidéki nemes úr. Nemes és vitéz. Seregemben harcol, ha hívom, tehát felségedet szolgálja. Néhány várat együtt vívtunk vissza Zápolyától felségednek.

És 1544-ben királyi parancs érkezett Dobó Istvánhoz, hogyha kell fegyveres erővel hajtsa be az egri püspökség jövedelmeit. A tizedeket tartsa magánál, míg Eger várába bemehet. Mindezeket pedig a vár védelmi állapotba helyezésére fordítsa.

Hat rovas

Pálóci kis udvarházában özvegy Nagy Dorottya asszony akkor neszelt fel, mikor az ökrök elbődültek az istállóban. Felugrott számadáskönyve mellől s kifutott. Akkor kötötték el két ökrét, négy közül kettőt Tegenyei Tamás udvarosai. Kiállt a tornác végébe, ahonnan pár lépés az istálló:

– Nem szégyellitek magatokat elhajtani a szegény özvegy ökreit!? A nyavalya törjön ki benneteket gazdástul!

– Nyavalya vagy nem nyavalya! Tartozik a tésasszony a Tegenyei uraságnak, vagy nem tartozik?

– Ahhoz neked semmi szólásod, az uradnak meg megmondtam, hogy majd a termésből fizetek. De hogy takarítom be a termést jószág nélkül?

Tegenyei emberei erre szót sem szóltak, a kalapjukat se bökték feljebb, csak hajtották kifelé az ökröket a sarkából régen kifordult kapun át, aminek a környékét felverte a gyom.

Özvegy Nagy Dorottya árva magában maradt a tornácon s körülnézett. Kopott ólak, düledező pajták.

A szolganép kint a mezőn, házban, udvaron, senki, hites ura a temetőben. Egymaga csak nem áll ki verekedni ezekkel az asszonyszomorítókkal, hát inkább sírni kezdett. Az volt hozzá a legközelebb. Mit tegyen most már a két ökre nélkül? Bezzeg, ha az ura élne, ezek a bitangok közel se jöhettek volna az ő házához. Igaz, adósságba se keveredett volna. Mert ő tudta, hogyan kell mindent jól csinálni. A szegény özvegyet meg mindenki lopja, nem igazodnak a számadások se. De nem áshatja ki a temetőből a jó embere csontját, hogy legalább azt vágná közibük. Jaj, melyik temetőből is? Azt nem tudja senki. Harcba ment, nem jött vissza.

Tizenhét esztendeje a mohácsi csatának. Ott maradt? Máshol veszett?

Nem sokkal ezután, hogy elmerült szíve bánatában, szörnyű duhogást, kiabálást, ordítást hallott Tegenye felől. Pár lovas tűnt föl az este poros árnyékai között, meg a két fehér ökrének a címeres szarva. Azt hitte, káprázik.

– Adjisten tésasszony, magáé ez a két ökör, la?

– Enyém, enyém. Hát kendtek meg kicsodák?

– A Dobó úrék szolgálatából. Itt, az útban értük Tegenyei népét ezzel a két jószággal.

– Adósságba hajtotta el a kegyetlen.

– Sose búsuljon a tésasszony, mi meg visszahoztuk. Isten áldja.

– Jaj, csak bajuk ne legyen belőle Dobó úrénak. Mert tudják kegyelmetek, a tegenyei uraság mögött nagy pártfogó áll, Perényi Péter úr, akinek nádor volt az apja.

– Hogy a szónál maradjunk, az most éppen nem áll, hanem ül. A németújvári börtönben. Mivel úgy látszott, szövetekezett a törökkel, a királyság után kapkodott, úgy mondják.

– De itt van a fia, Gábor, Patakon.

– Ne féljen, asszonyság, a Dobókat se éppen húsvéti kalácsbul fonták. No, gyerünk.

Kimenőben visszaszólt egyikük:

Hanem ezt a kaput megcsináltathatná az asszonyság, hogy legalább rá ne törjenek.

Az Ung megyei Pálóc várában lakott akkoriban a három Dobó testvér, Ferenc, István, meg Domokos. Már amikor ott voltak éppen, s nem nyeregben, hadban, rajtaütésben.

Pálóctól délre fekszik egy apró falu, Tegenye, ott meg Tegenyei Tamás élt, feleségével, Tompa Zsófiával és családjával. Régóta éltek egymás közelségében, semmi háborgás nem volt köztük, mígnem Tegenyei olyanokat kezdett cselekedni, amik a jó szomszédság ellen valók voltak, sőt kihívás számba mentek. Az özvegy ökreinek elhajtása is ilyennek volt mondható, lévén az özvegy a Dobók oltalma alatt, s ezt mindenki tudta.

Az ökröket hajtó tegenyei cselédek megszabdalva, futva érkeztek vissza Tegenyére, ott tüstént Tamás úr elé járultak, kezüket égnek emelve, átkozódva mondták el, mi erőszak esett meg rajtuk: és még ökrök sincsenek.

Tegenyei nyugodtan hallgatta végig őket, apró, ravasz szeméből semmit sem lehetett kiolvasni, bajuszát sodorgató keze nem reszketett.

– Elmehettek.

Aztán fiát hívta és azt mondta neki: tedd a második rovást. A fiú elővette a pálcát, amely úgy látszik a Dobók bűneit volt hivatva szám szerint megőrizni és belé faragta a második rovást.

Mert már volt egy.

Az is ebben az ezeröttszáznegyvennégyes esztendőben került a pálcára.

Úgy történt, hogy Tegenyei Tamás Szent György nap táján elküldte két négyökrös szekérre való embereit a bajánházai erdőbe, fáért. Azok meg is rakták a két szekeret, alig bírták az ökrök a terhet a tengelyig érő tavaszi sárban, amikor rajtuk ütöttek a Dobó emberei s behajtották őket a pálóci várba, az udvaron lehányatták a fát, abból az okból pedig, mivel az erdő Dobó birtok volt.

– A gazdátok tolvaj pofáját! – üvöltötte utánuk Ferenc úr, lévén éppen ő odahaza, amikor kikergette őket a vár kapuján az üresen zörgő szekerekkel. A harmadik rovást a következő esztendőben faragta be a Tegenyei fiú. Özvegy Nagy Dorottya akkor siránkozta el Dobó Ferencnek, hogy a nevezetes két ökröt mégis csak elhajtották Tegenyeiék Majthyuc faluba. Nosza, Dobó Ferenc emberei megkeresték a két ismerős ökröt és visszahajtották.

Hanem amikor Ferenc úr legközelebb meglátta a falu csordáját az úton ballagóban, intett a jobbagyainak: kicsapni belőlük a Tegenyei állatjait, hadd lássa a bitang, mi az, amikor a szegény embertől elhajtják a jószágát. Ez volt a negyedik rovás.

Aztán a pálóciak elszántottak egy darabot a tegenyei földekből s bár erősen mondták, hogy ők csak visszaszántották, amit Tegenyei előbbi időkben tőlük elkanyarított, kivétven helyükből a határjelző karókat, mégis felrótták a Tegenyei kúriában az ötödik rovást. Ez már 1547-ben történt.

A hatodik megint az özvegy védelmében esett. Talán Ferenc úr lett volna a megmondhatója, miért voltak szívéhez olyan közel Nagy Dorottya dolgai, bár az is lehet, hogy csak borsot akart törni Tegenyei orra alá, mivel a Perényiek oltalma alatt annyira elszemtelenedett. Való, hogy most az történt, hogy a Dobók udvarosai Tegenyei udvarából visszaszerezték az özvegy négyökrös szekerét, szénástól. Igaz, hogy fegyver is volt náluk, s az is igaz, hogy a kapu zárját is leütötték.

Amiből nem is lett volna nagyobb baj, ha éppen halálos baj nem lett volna belőle.

Mert a jószomszédi viszony ilyenformán alakult ebben a században itt is, másutt is, ezen a háromfelé szakadt Magyarországon. Hiszen ha csak háromfelé szakadt volna. De annyifelé dúlt az irigység, az orzás, birtokviszály, harácsolás, ahány földre és hatalomra éhes főúr élt, különösen a felső megyékben.

Két testvér beszélget

Négy esztendő múlva, 1548 augusztusában húsz poros lovassal Pálóc várába rugtatott be István bátyjához, Ferenchez.

– Jó, hogy jöttél öcsém – fogadta Ferenc – pár hete múlt csak, hogy a Homonnai Drugethek megtámadták Pálócot, felgyújtották az egyházat is. Futtattam érted segítség okából, de nem lelték sehol.

István megölelte. Zömök, vérbő, erős alkatú volt Ferenc.

– Csak Pálócról van tudomásod, bátyám? Hát akkor hallgasd. Drugeth végigrabolta ősi birtokainkat, Szerednye várát, a ruszkai udvarházat, meg jónéhány falut. Egy jobbágyunkat felakasztatott és elrablotta a birtokleveleinket. Tudta a gazember, hogy a király rendeletéből Eger várában kell laknom. Hitvány emberek ezek. Akkor rabolnak, mikor nincs otthon a gazda. Persze, ha megtaláltak volna, úgy lehet megbírtunk volna velük. Dehát én olyan vagyok, mint a szálló madár. Nincs nyugovásom. Ha Hevesben keresnek, Sárosban vagyok, ha Borsodban, akkor éppen Zemplinben hajtom a tizedet, ha Szabolcsban kutatnak utánam, akkor Ungban töröm magam a földesúri kilenced, a taksa után. Hiszen ha tudtam volna, hogy mi veri fel a fejük alját, gondolod, hogy hagytam volna Szerednyét, meg Ruszkát?

– Domokos kint volt a földeken, mire észbe kapott s visszafutott a házhoz, a gonosztevők már elnyargaltak. De nem ezért jöttem most – folytatta István, azzal kivont a dolmánya zsebéből egy pecsétes írást és Ferencnek nyújtotta.

Ferenc megnézte.

Perbehívás.

– Van ebből itt is vagy kettő. S már hozta is elő a láda fiából. Nekem egy, meg Domokosnak is egy.

– Mit tudsz te ezekről a vádakról, amikről az írás szól? Mert én semmit.

– Tudhatod, hogy négy esztendő óta csak pár rövid órára fordulok erre, mert az egri vár jövedelmeit hajtom. Mindenki a maga zsebére szedi, aki csak hozzájut. Izabella királyné, a Perényiek, Báthoryak, Losonczyak, Bebekek elkergetik a király rovásolóit. Sőt még Fráter György is, ki gondolná. Sokszor valóságos viadalmat kell vívnom és annyi lett az ellenségem, hogy a tizede is elég volna.

– Hallom, miképp jártál a liszkai tizeddel is.

– Mi tagadás, csúfos dolog volt, de mégse szégyellni való. Éppen szüreteltek Liszkán, mikor odaértünk. Éppen a legjobbkor. De a Perényi, meg a Homonnay had sejtette, hogy jövünk, olyan erővel támadtak ránk, hogy katonáink egy része elesett, más részét elfogták, pedig velünk volt Serédynek is pár embere.

Ferenc bort parancsolt az asztalra.

Ittak.

A második kupánál azt mondta Ferenc:

– Jól figyelj, öcsém! Tudod, hogy Perényi Péter meghalálozott az esztendő elején, alighogy kiszabadult a király fogságából. Másképp be se mehettél volna Eger várába fegyvercsörgés nélkül, erősen őrizte ott a kaput Varkoch. Most már csak Gábor él a nádori ágból, de még fiatal, tán tizenhat esztendő sincs. Hogy az öregebb fiúval mi van, nem tudja senkise. Nincs

más Patak környékén, csak a sógorság: a Homonnay-Drugethek. Most ők jönnek ránk. De csak Perényi van mögöttük. Nem sokat hibáznék, ha azt mondanám, hogy ő tüzelte ezeket – a börtönből. Miért teszik ezt? A Perényiek eszik a földet. Tudhatod azt is. Megették a mienkből az Upor, meg a Czékey földeket, a Pálóczy javak nagy részét. Nagy volt az étvágyuk mindig, most még nagyobb, hogy te az egri jövedelmekkel piszkáld őket. Sok kezük van a rablásra. Az ő kezük volt Tarczay, az ő kezük a Drugethek éppen úgy, mint Tegenyei aki ezeket a vádakot emelte ellenünk. Éppen ezért mondom, hogy ezek a vádak semmik se. Érted? Semmik se! A Homonnay-Drugethek felgyújtották a pálóci egyházat? Megint a Perényiekre ismerek. A nádor, az Imre a maga idejében a leleszi prépostságot gyűjtötte fel és legyilkoltatta a papokat. A fia is szerette a barátokat, ő a bélháromkúti apátságot dúlhatta fel és meggyilkoltatta az országúton az utolsó menekülő frátert. Hát ezekhez mérd öcsém, azokat a vádakot, amik ebben a levélben vannak. Oda kell ezeknek ütni, István, odaütni, ahogy mondom.

István nehezen válaszolt:

– Gyerek voltam még, de nagyon emlékszem a mi kiűzetésünkre. Akkor megfogadtam, hogy senkiéhez sem nyúlok erőszakkal. Tartottam mostig, tartom ezután is.

– Hát csak tartsd, ha bolond vagy. Én meg azt fogadtam, hogy nem válogatok. Vagyont gyűjtök, hogy elegendő fegyverem legyen és visszaszerzek mindent, mert az volt a baj, hogy sohase tudtunk elegendő katonát állítani.

– Gondolom, te már elindultál ezen az úton. Bátyám vagy, Ferenc, nem bírálak, de úgy hallom, Grittivel jártál.

Ferenc felhajtott egy fél kupával. Zamat volt benne, meg a pince hidege. Aztán előredőlt a két könyökére, úgy figyelte István, gúnyolódik-e, vagy komolyan beszél?

– Hát jártam – mondta végül. – De nem fosztogattam. Azt meg ki vetheti a szememre, hogy orzottam az orzottból. Amikor Grittit leverték a medgyesi csatában, elkerítettem valamelyest a kincseiből, amiket mindig magával hurcolt. Kitől mit szerzett, nem tudhattam, hát vissza sem adhattam. Meg se híhattam a fél országot zsibvásárra a pálóci vár udvarába, vigye ki-ki a magáét. Ami lett, az van.

István kortyolt egy keveset:

– Úgy lehet, én is szerzek még birtokot. Törvénnyel, meg karddal is lehet földet szerezni.

Ferenc kacagott:

– Törvény? Megvédett-é bennünket a törvény valamikor is? Karddal? Csak harcolj a királyodért, majd meghálálja.

– Én az országért harcolok, Ferenc. A török ellen harcolok. Szomorú, hogy előbb a magyar urakkal kell megívnom. De ez a per balul üthet ki.

– Csak nem fogják fejünket venni két lánc földért meg két szekér fáért – és kicsordult Ferenc szájából a bor nevéttében s végigfolyt bozontos mellén – mikor a föld is, meg a fa is a mienk volt.

– De hol vannak a birtoklevelek, amikkel bizonyítod?

Ferenc nem szólt többet. István sem. Búcsúzott s ment. Elindult Egerbe, ország dolgában, főurakkal verekedni, tizedet, taksát szedni, hogy megerősíthesse Eger várát.

Egy vár, két vár, három vár

Sok volna leírni mindazt, amit Dobónak a következő esztendőkből tennie kellett. Az egri vár teljesen elhanyagolt, az őrség fizetetlen s úgyszólván nincs hajlék, ahová az ember lehajtaná a fejét. Amikor Perényi Pétert börtönbe záratta Ferdinánd, abbamaradtak a vár erősítési munkálatai.

Verancsics Antal kanonok ezeket írta Bécsbe Oláh Miklós püspöknek:

– Egernek régi alakjából semmi sem maradt meg, minden borzasztó, undok, elszomorító. A vitézek féktelen kitérősei mindent elrúttak. A nép oly rettegésben van, hogy a holnapot se ígéri magának. Bármerre nézek, mindenütt fegyveres nép, romok, rémület, megbántás, sértés, ragadozás, veszély, kétségbeesés. A püspöki palotának csak a teteje, néhány ablaka s egy kamrája van meg, az egyházon semmit sem javítottak meg.

Dobó 1548. július 14-én vonult be a várba, tisztársa, Zay Ferenc egy hét múlva érkezett négyszáz lovassal, míg Salm Miklós fővezér és Báthory Endre országos főkapitány augusztus 15-én jöttek meg a várba, hogy a hagyományos szertartás közepette vegyék át a várat a király nevében.

Mivel Perényi Péter már nem élt, a család egyetlen férfi tagjára várt a feladat, hogy az átadáson jelen legyen.

Salm Miklós és Báthory Endre a vár kapujához lovagoltak díszes kíséretükkel egyetemben, felhívásukra Perényi Gábor és Varkoch Tamás ünnepélyesen átadták nekik a vár kulcsait, ők pedig régi szokás szerint elfogadták a hűségesküt a vár kapuja alatt Dobótól és Zaytól. Rajtuk kívül a várba költözött Dorcsányi Sigmond aludvarbíró, Mátyás diák, Dobó számtartója, két porkoláb, Dersy Ferenc a püspöki javak jogügyi igazgatója, István diák várírnok s a szegődményesek: kulcsár, két sáfár, kenyérszótó, bormérő, két szakács, kádár, kovács, sütők, kürtös, udvari szolgák, lovászok és a hóhér.

A várőrség: két lovas és gyalog százados, hadnagyok, tizedesek, egy pattantyús, két dobos, egy zászlótartó, kétszáz lovas és kétszáz gyalog, vagy száz drabant közvitéz. Ezekről kellett gondoskodni élelemmel, hadifelszereléssel.

A vár javadalmazásához tartozott az egri püspökség jövedelme a földesúri javakból s a kerületéhez tartozó megyék papi tizedeiből. Az egri püspökség birtoka abban az időben negyven népes és öt elpusztult faluból állt, az itt lakó jobbágyok földesúri kilencedet fizettek.

Papi tized tekintetében a harmincöt megyéből tizenkettő számított ide. Heves, Borsod, Abaúj, Sáros, Bereg, Ung, Zemplin, Szabolcs és Zaránd megyék, ezenkívül a váci püspöki megyéhez tartozó Külső-Szolnok, Pest és Csongrád megyék.

Kilencedeket és tizedeket borból, gabonából, báránnyal, méh, köles, tönköly, árpa és zabból szedtek. S ha azt kérdezi valaki, hogy ki nem fizetett, annyit lehet válaszolni, hogy az urak és az idegenek. Mert nem fizettek a nemesek nemesi birtokaik után, az egyház és iskola szolgálai alapítványi telkeik után, a rácok, ruthének, oláhok telepítési, a jászkunok szállásföldjeik után.

Ezekről a hatalmas területekről kellett beszédnie a tizedeket Dobónak és embereinek, s mindent a maga idejében. A báránnyokat június 24-ig, a gabonát augusztus 20-ig, a mézet szeptember 29-ig, Szent Mihály napjáig lehetett begyűjteni. Csak a borra tüzték ki a legutolsó időpontot, január 6-át. Amikor már bor volt a bor.

A főurak, nagybirtokosok Dobó megbízatásáig mindezeket a tizedeket maguk szedték be a maguk hasznára. Ha Dobó emberei elmentek Abaújba, vagy Sárosba a báránnyokért, akkor

Czeczey Lénárd kassai kapitány fegyveresei elfogták az egri tizedszedőt, pénzéből és egyéb dolgaiból kifosztván börtönbe vetették, Zaránd megyében a tizedeket Izabella királyné hű embere, Patócsy Ferenc foglalta el, Szabolcs megye egy részében Fráter György váradi püspök tisztje, Ispán Péter tette lakat alá a rovásolókat, nem is szólva a lizskai véres szürettről, ahol a Dobó személyes vezetésével megjelent tizedszedőket Perényi és Homonnay fegyveres túlerővel támadták meg. Ezt emlegette Ferenc úr a pálóci találkozón. Olyan is előfordult, hogy mikor Serédy Györgytől erőszakkal elvették Abaújban Vadászfalu jogtalanul beszedett tizedét, bosszúból Szentmarján feldúlt nyolc telket. Pedig az a nyolc jobbágycsalád, amelyik földönfutóvá lett emiatt, nem volt oka semminek.

Legtöbb baj a borral volt. A bor kényes portéka, meg kell várni, míg a must kiforr, aztán szűrni kell, lehúzni, tiszta hordóban tartani, feltölteni.

Különben ecetes lesz, hernyós lesz.

Pedig a bortized a várjövedelemnek közel egyharmada volt. Forgács Ferenc, egykori író jegyzi fel, hogy az egri püspökségnek a bortizedekből „véghetetlen” mennyiségű bora volt. 1548-ban, mikor még nem ült fészkében elég erősen István úr, 14,538 köből volt a beszállított bor, s ebből a tiszti fizetések, eladások, a házi szükséglet, a vár vidékén tett kimérések után is megmaradt 8520 köből 325 hordóban.

A borok mérésénél többféle mérték volt. Az egri nagy köbőlben 15 budai kispint volt, a kis köbőlben 8 pint s így az egri nagy köből egy pint híján fél magyar akót tett. Az 1548-as 14,538 köből mai mérték szerint 1973 hektolitert jelentett.

Nagyon kellett az élelem, meg a hadi szerszám, így a borból pénzt kellett teremteni. De a bornak nem volt piaca. A népesség csekély, a jobbágy szegény, kinek telik borra? A külföldi, jobbára lengyel kereskedők a háborús viszonyok között nem kockáztattak se árut, se pénzt, se életet.

Ezért Ferdinánd király elrendelte – lévén neki az egész országban „szabadkorcsmáltatási joga” – hogy a bort meg kell inni (micsoda boldog idők). Adóban! (Az már más.)

A községek a népességükhöz képest rájuk kivetett bormennyiséget kötelesek voltak kimérni, megszabott áron s a pénzt a várnak beszolgáltatni. A kimérési időszakokat is megszabta a legfelsőbb rendelkezés: farsang, húsvét, pünkösd, Margit, Jakab és Demeter napja. Meg „Karácson”. A községek a bort az egri vár pincéjében tartoztak átvenni és elfuvarozni.

Egyszer aztán a községek panaszkodni kezdtek, hogy a nekik átadott borok fele víz volt, emiatt elromlott, ihatatlanná vált, nyilván rosszul kezelték a bort a vár pincéjében. A királyi kamara el is rendelte, hogy a rossz hírbe keveredett kulcsárt büntessék meg.

Különösen a nagykunokkal volt baj, akiket helységnevük után kolbászszéki kunoknak neveztek. Nekik kiváltságaik voltak, nem is lehetett volna őket kimérésre kötelezni, dehát a szükség törvényt bont, panaszt írtak tehát a királynak, hogy erővel kényszerítették őket borfogyasztásra és a legrosszabb borokat adták nekik. Az egy évvel ezelőtti borok még most is megvannak, mert úgy megromlottak, hogy azokat nem lehet meginni, hacsak méreg helyett nem. Mire Ferdinánd elrendelte, hogy „a nagykunokat ihatatlan borok megivására kényszeríteni nem lehetvén” nekik jobb bort adjanak.

Szegény kulcsár védekezett, hogy ő tiszta bort töltött a hordókba. S alighanem igaza is lehetett. Mert messze az út Szolnokig, vagy éppen Kecskemétig, szomjas a kocsis, meleg is van, hideg is van, mikor mi, egy-két falun is keresztül kell zötyögni a korszerűtlen rossz utakon, mindenütt várják a kocsit, mert a kocsis fele áron is ad bort a saját zsebe javára. Fogyott a bor derekasan s így a fuvaros is megpróbálta a bibliai csodatevést, hogy a vizet borra változtassa, mivelhogy ami bor hiányzott, azt nem lehetett egyébbel feltölteni, csak

vízzel. De csodák csak a Bibliában vannak, s így, mire hazaérkezett a szállítmány, fele-fele arányban lötyögött benne a bennevaló.

A pénz azonban szerfölött kellett. A királyi kamara tehát salamoni ítéletet hozott, annál is inkább, mivel a panaszok okát nem lehetett pontosan kideríteni. Elrendelte, hogy a községek lakóinak akkor is meg kell fizetniük a bor árát, ha nem itták meg. Így lett a borissza adóból bornemissza adó.

Nem kis gondok voltak ezek, de most már volt fegyveres, és ha a tizedek beszolgáltatása elmaradt valahol, nyeregbe szállt, ha kellett ötven lovas is. Pedig a földesurak még mindig nem voltak hajlandók a tizedeket hiány nélkül beszállítani. 1548-ban több, mint négyezer forint volt az erőhatalommal visszatartott tizedek értéke, a beszolgáltatott tizedeké pedig 9632 forint.

Dobó fizetése mint főudvarbírónak négyszáz, mint várnagynak hatszáz forint volt, Zay Ferencnek hatszáz, a lovasok havi három, a gyalogok havi két forintot kaptak a természetben való ellátáson kívül. Akkor egyetlen ágyús volt, annak a fizetése tíz forint. Egy ágyúst hagyott itt a vár átadásakor Perényi és Varkoch, mert csak egyetlen ágyú maradt itt, az se ért többet harminc forintnál.

Dobó az első pénzekből mindjárt vett Bebek Ferencről két tarackot, harminckét prágai szakállas puskát, ugyancsak Bebekről négyszáz darab vasgolyót, a szakállasokhoz hat mázsányit, löport ötven mázsát.

Hozzá kellett fogni az egri vár megerősítéséhez. Az erődítési munkákon Heves megye összes jobbagysága huzamosabb ideig dolgozott, ezenkívül a várakok ásására ezernél több napszámot hozatott Dobó, részben Pozsony, részben Rimaszombat környékéről, közöttük 341 nő is volt. Kiépült a vár nyugati részén egy füles bástya, melyet róla neveztek el. A bástyához a felnémeti, maklári, ceglédi és kistályai bányákból vágatta a követ, de ezekből épültek a belső házak, egy nagyobb, s egy kisebb, olasz kőfaragók és kőművesek dolgoztak itt. Besztercebányáról sok vasat és fát hordtak, de hoztak még többszáz vasgolyót is az ágyúkhöz, amelyekből mind többet és többet szerzett be Dobó. A székesegyház tetejét mázas cseréppel fedték be és olajjal mázolták be a kisebb faszindelyes épületek tetejét is.

Ha csak az egri várnak kellett volna a kapitány eszében járnia! De a királyi rendeletből 1549. március 11-én kezelésbe vette a püspökség meredek sziklán épült szarvaskői várát, amely eddig külön, független várnagy rendelkezése alatt állt. Itt a vitéz Szalkai Balázs volt a várnagy, az udvarbíró pedig Horváth Ferenc. A várhoz Bakta, Báthor, Bocs, Deménd, Fedémes, Kerecsend és Szarvaskőfalja faluk tartoztak jövedelmeikkel.

S még ez a két vár még mindig nem volt elegendő. Fel kellett építeni nagy gyorsasággal egy harmadik várat, ott, ahol eddig nem volt: Szolnokon.

István úr kiterjedt kémhálózatot tartott az ellenség terveinek fürkészésére. Kémei jelentették, hogy a török Szolnokon várat akar építeni. A táborában lévő rácokat már le is vitték Belgrádba és Szegeden nagy mennyiségű fát hordtak össze. Azt is megtudta, hogy hat nap alatt olyan várat akar a török emelni Szolnokon, ahová ötezer lovas elfér. 1550. március 11-re gyűlésre hívta össze Heves, Zemplin, Ung, Gömör, Borsod, Torna, Bereg, Máramaros, Ugocsa, Szathmár, Szabolcs, Szolnok és Kraszna megyék nemességét, hogy megtanácskozza velük a fenyegető veszélyt. A gyűlés felterjesztést intézett Várday Pál érseki helytartóhoz, terjessze a király elé a szolnoki vár felépítésének tervét, előzzék meg a törököket, s legyen az erősség Lengyel-, Morva-, és Erdélyországnak is oltalmára.

A király mindössze annyit válaszolt, hogy próbálják megakadályozni fegyveres erővel a török szándékát.

Augusztusban már arról értesült Dobó, hogy a töröknek több, mint száz hajója készen áll Belgrádnál, s ezért a pozsonyi hadi tanácskozmány elhatározta a szolnoki vár megépítését. Salm Miklós azonnal Egerbe jött, ahonnan olasz kőfaragók, német és magyar kőművesek és ácsok mentek az építkezéshez, Dobó és Zay az egri várőrséggel a munkások védelmére sietett s nemsokára Sbardellato váci püspök, Teuffel Erazmus, Losonczy István, Báthory Endre és Nyáry Ferenc csapataival tízezer főre emelkedett a szolnoki védelem.

Az építkezés szeptember 10-én kezdődött meg, s aligha akadt Magyarországon valaha is olyan erődítés, amely ilyen rövid idő alatt elkészült volna.

Olasz építők vezetésével nagyszámú ígás és kézi munkás dolgozott megfeszített erővel. A várat vízzel kellett körülvenni, ez a várépítés szigorú szabályai közé tartozott. Ezért a Tiszából a Zagyvára új medret nyitottak s ennek a kihányt földjét fűzfa fonadékok közé tömve nyolckilenc öl magas falat emeltek, úgy, hogy a várból egy háznak a fedele se lássék ki. Négy szögletbástyát is emeltek hat öl szélességben, egy főkaput nyitottak s egy hátsó kijáratot vízhordásra a Tiszához. A vár olyan téres volt, hogy benne könnyen elfért négyezer ember.

Esküvő az egri várban

Szegény Dobó István! Van-e annyi időd, hogy magadra gondolj, hogy nemzetségeddel törődj? Pedig sürget az idő, sarkantyúz a közeledő veszedelem. Ezer gondja között néha arra riadt fel álmából, hogy nagyon egyedül van. Ha lett volna ideje néha fényes ezüstlapokba pillantani, dús barna szakállában megláthatott volna néhány ezüst szálát is. Keserves, gondos napjai közben olykor elgondolkodott, ki folytatja majd a Dobó nemzetséget; Ferenc hirtelen, erőszakos ember. Különös, hogy két ember egy apától ennyire különböző legyen. Az öccse, Domokos jámbor, szelíd fiú. A kettő között ő maga.

Az elmúlt esztendőben Pozsonyban járván megkérdezte Sulyok Balázs főkamarást, ki híres volt szép leányairól:

– Nem tudna kegyelmed kommandálni nekem egy szemrevaló fehérnépet?

Sulyok hosszú ideig mustrálgatta Istvánt. Szép tartású, szálegyenes.

– Eddig csak a törököt szeretted, öcsém – mosolygott.

– Biz igaz, mindig őket tartottam jól a kardom élével, ha találtam. Ha meg nem találtam, kerestem. De lányra nem találtam, mert nem kerestem. Nem volt rá érkezésem.

– Nézd csak, öcsém. Az egyik lányomat, Annát elvette Balassa János. A másikat, Krisztinát elvitte Bocskay György. Kicsit nyughatatlan természetű ez a Bocskay, dehát nem lehet mindenki egyforma. Hanem van még otthon egy lányom, Sára, hitvesi gondodra bíznam szívesen.

– Nagyon megköszönöm atyafiságos jóindulatát, Sulyok bátyám, de aggodalmam vagyon. Nem lesz túl fiatal Sára énhozzám?

– Nem kisasszonynak neveltem. Vitéznek való. Te pedig az vagy. Jó híred, becsületed is megér egy pár esztendőt, s ha kipedred a bajuszod, harmincnak se látszol. Ezt Sára is tudja. Egyszer-másszor szót is ejtettünk már rólad. Boldog lesz, ha ilyen ember köti be a fejét.

– Köszönöm, bátyámuram, boldog leszek, ha Sára is így gondolja. István futárt szalasztott Pálócra. Domokosért.

– Édes öcsém, restellem, hogy nem indulhatok magam háztűznézőbe, pirulnék is miatta, ha volna egy nyugovás időm. De nincs, látod, miket kell tennem, hányfelé kell gondolnom. Selyembe, bársonyba öltöztetlek, a legszebb kocsimat adom, csak menj fel Pozsonyba, kérd meg nevemben Sulyok Sárát, a főkamárás lányát.

– De István, ismersz, tudod, milyen kevés szavú vagyok, belezavarodom, dadogni fogok.

– Domokos, Domokos, legyen annyi bátorságod egy fehérnép előtt, mint nyeregben a török előtt. Hanem azért egyre vigyázz. Annyira ne zavarodjál meg, hogy magadnak kérd Sárát, ne nekem.

Nagy kacagás lett ebből, azt is megtoldották egy ital borral.

Így történt, hogy Sulyok Balázs harmadik lányát öccsével kérte meg Dobó István.

*

Az öreg Bak Gergely békésen dolgoztatott az egri kaputoronyban. Fél lábát ellőtték, lehet, vagy tíz esztendeje, nem jó az ilyen ember csak mesterségre, hát ő a gondozója a vár nyútt csizmáinak, amikből éppen elég akad ennyi gyalog katonánál. Nem azért, mintha a kengyel nem koptatná a talpat, de lassabban. Szabja a talpat, veri az aprószeget. A felvonóhídra semmi

gondja, messze a török, csak a híre jár errefelé, igaz, rossz híre, de azért nem kell a hidat lefelbocsátani, legfeljebb a láncát olajozni, meg ne egye a rozsdá. Nem is győzné a híd kerekét forgatni, annyi környékbeli kocsi jár ki s be kövel, fával, vassal. Ismeri már mindet, legfeljebb ha idegen kocsi lát, akkor int megálljt s biceg le, megnézni, nem török kém lapul-e a gyékény alatt.

Apró csizmák kopogása kél a konyha felől.

Mátyás, a kukta dugja be az orrát nagy tisztességgel, de még nagyobb kíváncsisággal.

– Gergely bácsi, két idegen szekér gyött bé a piacra.

– Hm. De felütted az orrod a húslevesből. Azt hiszed, nem láttam? Hát ki engette bé őket? Tán az ágyod térgyecalácsa?

– Jaj, dehogyis, csak azért kérdezem, mert olyan másformák, mint az errevalósiak.

– Hogy vónának errevalósiak, mikor eperjesiek.

– Oszt mit hoztak?

– Üveget.

– Üveget? – tátja el a száját Mátyás – minő az az üveg?

Gergely köhint, ami nagy baj.

– No, kár, hogy nem két fejjel hozott a világra az édesanyád, hogy ilyen kevés fér ebbe az egybe. Hát nem láttál még üveget? Hiszen avval van a templom ablaka becsinálva. A többi házon csak vászony van.

– Láttam már, hogyne láttam vóna, csak azt nem tudom, hogy miből van? Gergely bácsi biztosan tudja.

No, ez már istentelen kérdés. Mit akar ez a bitang kölyök őtüle? Vizsgáztatni, vagy mi? Fel is markol egy csizmát, nézegeti a sarkát, de csámpás! Lőcslábú ennek a gazdája, az már bizonyos. Közben felpillant egy kicsit, a szeme sarkából, elunja-e már a gyerek a választ, megyen-e már. Nem megy. Itt felelni kell, nem maradhat szégyenben. Lassan megtörli a bajuszát. Módosan. Előbb a jobb felé ágazót, aztán a bal felé meredezőt. Úgy felel:

– Az, fiam, nem egyéb, mint víz, csak éppen meg van száradva. Most pedig ereggy a fenébe!

– Megyek mán, csak még azt mondja meg, minek ide ez a sok üveg?

– Azért – válaszolja – mer készül az üvegkalitka a főkapitány úrnak. Madarat hoz abba. Lakzi lesz itt, öcsém. Asse vót még ebbe a várba. Mennyekző. Itt vagy-e még?

De már nem volt itt Mátyás, még a szó farkát is az ajtó közé csukta, rohant a konyhába, elmondani a főző, meg a sütő asszonyoknak, meg a lovászoknak, meg mindenkinek, hogy lakzi lesz itt nemsokára.

*

Sulyok Balázs maga hozta a lánya szíves választ Istvánnak, csak éppen nem találta Egerben. Valahol Szolnokon nézte a Zagyvát, tapogatta szemmel a vár helyét, nézte, jön-e és elég gyorsan jön-e deszka, lesz-e elég vessző a falhoz. Véletlen, hogy mikor szeptember 11-én ismét Egerbe jött, itthon találta. Akkor intézkedett, hogy mennyi lovas, meg gyalogos menjen az építők védelmére.

– De szép házat emeltettél István.

– Kettőnknek – mondta büszkén Dobó.

- Nyugalmas fészketek legyen benne – mondta Sulyok.
- Sok a vércse odalent, Balázs bátyám – és dél felé mutatott.
- Olyan ez a ház, mint az üvegház – vélte a főkamrás. – De ez a kisebb is. Ez meg kié?
- El is felejtettem mondani. Zay Ferencet Szolnokra helyezte az országos főkapitány. Úgy van, hogy Balassa Jánossal lesznek ott valameddig. Ez a ház meg az új vicekapitányé, Mekchey Istváné. Most üvegezi az eperjesi üveges. Hat mázsa húzott ablakon van itt, ebben a két házban, meg nyolcszáznál több ablakszem a foglalatokban.
- Azt kérdezi Sára, hogy október tizenhetedike jó lesz?
- Olyan jó lesz, hogy el se hiszem.

Szolnoktól október elsején jött haza Dobó, megnézni mindent, rendben van-e, díszruháját elhozatni Ruszkáról. Készült a menyegzőre. A vendégek is gyülekezni kezdtek, őket már egy héttel előbb megvendégelte a tárkányi díszkertben, amely gyönyörű gyümölcsöseivel a várhoz tartozott.

1550. október közepén begördült a vár kapuján az örömapa és a menyasszony batárja, a társzekerek a menyasszony holmiját hozták.

Október 17-én indult a násznép a nagyobb házból a Szent János egyházba. A rövid utat az apródok, meg a sütőasszonyok teleszórták virággal. A levegőben az őszi fények aranypora táncolt, s bevilágolt az almagyari dombokról a szőlőlevelek pirosba hajló koszorúja.

Így lépték át a templom küszöbét, a menyasszony hattyúprémes fehérben, földig omló fátyolban, a vőlegény is ékesen, eperszín selyem dolmánya fölött cobolyprémes mélykék mentében, csillagforgós kalppal, utánuk a násznép, Salm Miklós főhadparancsnok, Báthory Endre országos főkapitány, Pető János főpohárnok, Losonczy István, a szolnoki vár későbbi kapitánya, Teuffel Erazmus győri kapitány, akit barátságosan Ördög Rézmánnak csúfoltak a várbeli népek, s a várnép mind, aki csak befért az egyházba.

És felhangzott a kérdés Sbardellato Ágoston váci püspök ajkán, aki már régebben itt tartózkodott, lévén már török kézen egyházmegyéje nagy része, felhangzott a kérdés, a régi magyar szertartás szavaival:

- Kineved?
- Dobó István.
- Szereted-é ezt a tisztességes személyt?
- Szeretem.
- Akarod-é házastársul hozzád venni?
- Akarom.

S a döngő férfibasszus után lágyan, de tiszta csengéssel:

- Kineved?
- Sulyok Sára – hangzott Dobó István jobbja felől, mintha valahonnan az októberi égből hangzott volna. Istvánnak, akinek eddig vér és verejték és gond és küzdelem volt a valóság, ez a valóság most hihetetlennek tűnt, hogy most itt van ünnepi dolmányban és mellette ez a fehér habból készült menyasszony.

Csak amikor feléje fordult az első hitvesi csókra Sára s azt mondta: Édes uram! – akkor hitte el ezt a valóságot is.

A vár 1550. évi számadásaiban a borkiadási jegyzék 32. levele 2. lapján a borkezelő tisztnak ez a bejegyzése olvasható: Okt. 17; Dobó István úr a várnak nagy pincéjéből saját lakodalmára felhozott egy hordó bort, mely kitett 73 köblöt. – A többi a magáéból gazdagon kiállította. Ami azt jelenti, hogy a menyegzőn részt vett a vár egész népe.

Az ötödik napon a házigazda vadászatot rendezett a szarvaskői erdőben. Az új menyecske itt egy gyönyörű szarvast ejtett saját kezűleg – nyíllal. Ami annak bizonyítéka, hogy nem habból készült, hanem vitézi feleségnek való kemény fából van faragva.

Két év múlva a virágok helyét üszök és romok lepték el, a levegőben korom, füst és temetési fáklyák szaga gomolygott. És pontosan két év múlva, meg egy nap hozzáadásával, október 18-án a török elvonult a megpróbált egri vár falai alól. De ki tudta ezt akkor? Messze volt még a török. Közelebb volt a fondor álnokság.

*

1551 áprilisában érkezett meg a nádori helytartói bíróság pecsétetes levele, mely szerint a Révay Ferenc nádori helytartó elnöklete alatt összeült bíróság által a Tegenyei Tamás ellen elkövetett hat rendbeli nagyobb hatalmaskodás miatt Mátyás és II. Ulászló még érvényben lévő végzése szerint Dobó Ferenc, István és Domokos fej- és jószágvesztésre ítéltetnek. Az elkobzott javak kétharmada a bíróságot, egyharmada a panaszost illeti. A bíróság az ítélet végrehajtása okából megkeresi a leleszi konventet.

A hat rovás.

Dobó lassan olvasta, jól elolvasta. Kinézett a tárt ablakon, látta mint emelkedik a bástya, hallotta a katonák énekét a lovak nyerítését. Elkomorult. – Most nincs időm meghalni. Asztala fiába zárta az írást és ahogy ott állt, összeszorított foggal, lábát szétvetve, felsötétlett előtte a Perényiek alakja. Imréé, a nádoré, aki elvette örökségüket, Péteré, a fiáé, aki elfoglalta az ungi birtokaikat és Gáboré, aki immár megsuhogtatja feje fölött a pallost. Bitangok. Magában mormogott s dehogy szólt volna Sárának egy szót is, aki már méhében hordozta magzatát.

Ők ugyan nem mentek el ügyük tárgyalására, ő Dersy Ferenc püspöki ügyészt kérte meg ügyük képviselőjére, aki hivatkozott a Dobó testvérek országos elfoglaltságra a haza védelmében, de Tegenyei Tamás letette az esküt panaszának valóságára. Lelke rajta. A Dobó birtoknak még az egyharmada is megérte a hamis esküvést. Ő pontosan tudta, miként fog a Perényiek kezébe kerülni a Dobó birtok. Nemcsak az egyharmad, hanem a bíróság kétharmada is.

Buda eleste után a török terület határa több száz kilométerrel feljebb került, és Ferdinánd a kétszeri kudarc érzésével jónak látta először fegyverszünetet, majd 1547 júniusában békét kötni a szultánnal. Szégyenletes volt ez a béke Magyarországra nézve, mert az ország középső és déli részéről való lemondást jelentette, úgy, hogy a király a békekötés tényét csak az év végén merte bejelenteni a magyar tanácsnak.

Erdélyről nem intézkedett a békekötés, mert Szolimán ragaszkodott ahhoz, hogy ez az országrész az övé, csak átadta az ő „kedves fiának”, János Zsigmondnak, Zápolya János gyermekének, akit a törökök Isztfánnak neveztek.

A török politikának egyik alapelve volt, hogy a kettészakadt Magyarországot nem szabad egyesíteni. A magyar állami gondolat azonban kiirthatatlanul élt, s Erdélyért tíz éven át 1551-ig, Erdély birtokbavételéig szívós diplomáciai küzdelem folyt. Ennek a küzdelemnek a hőse Fráter György, a Zápolya család egykori házi szolgája, majd pálosrendi barát, sajlóádi perjel, váradi püspök, bíboros, akinek hol csellel, hol erőszakkal, fegyverrel sikerült rávenni az özvegy Izabella királynőt, hogy Erdélyt átadja a koronával együtt Ferdinánd királynak, cserébe a fiatal János Zsigmond megkapja Oppeln hercegségét, évi 25 ezer arany

jövedelemmel, Izabella pedig azt a 140 ezer aranyforintot, amelynek értékében férje annak-idején a magyar várak sokaságát adta jegyajándékként neki.

Izabella kivonult Lengyelországba, miután fiát Ferdinánd egyik leányával eljegyezték, Martinuzzi György barát pedig tragikus áldozata lett annak, hogy a két országrész egyesítéséért vívott harcában kénytelen volt törökbarátságot színelni. Amikor Lippa ostrománál szabad elvonulást biztosított Ulemán basának, gyanússá tette magát s az Erdélyt elfoglaló királyi csapatok egyik vezérének Sforza Pallavicini őgrófnak a bérgyilkosai szúrták le alvinci kastélyában.

Hetven napig hevert temetetlenül, szolgálai keservesen siratták: akármit is követett el, nekünk mindig jó urunk volt. Mindössze ennyi búcsúbeszéd hangzott el annak a szerb-horvát születésű embernek teteme felett, aki a magyar állami gondolatért áldozta véré.

*

A szultán konstantinápolyi palotájában félelmetessé nőtt a csend. Reggel még a háremben volt némi zaj, Szolimán feleségei, csiribiri népség, a márvány medencében fürödtek és a vizet paskolva egymást fröcskölték, de a szultán a papucs sarkával fejbe verte Mohamedet, a harem vékony hangú őrét, s ott is egyszeriben csend lett.

A fogadóterem arany kárpitja előtt ült a nagyúr, négy párna tetejében s előtte arcra borulva Ibrahim nagyvezír, az ő legbelsőbb bizalmasa.

Ibrahimit korán hivatta, s a nagyvezír, amint körülnézett a teremben, látta, hogy egyedül van, a Tanács, a Diván hiányzik. Rögtön arcra borult, mert tudta, hogy most olyasmi következik, ami csak kettejükre tartozik. Baj.

Szolimán szelíden kezdte:

– Te mocskok. Alábbvalóbb vagy, mint a legutolsó hitetlen kutya, akinek valaha is karón láttam a búzló koponyáját.

– Jaj! – nyögte Ibrahim.

– Titokban osont hozzám Erdélyből kedvelt leányunk, Izabella követe és elmondta, hogy a mi szeretett fiúnkkal, Isztfánnal el kellett hagynia az országot, s oda bevonultak a hitvány német király seregei.

– Tudom, fényességes arcú uram – motyogta a nagyvezír és turbánja alól lassan gömbölyödni kezdtek verejtékének csöppjei.

– Tudod? – üvöltötte Szolimán és Ibrahim csak azért fohászkodott Allahhoz, hogy fel ne keljen párnáiról Szolimán, mert akkor meg fogja rugdosni és az fájdalmas dolog, még akkor is, ha a csontok olyan jól be vannak takarva hájjal, mint az ő kaftánja alatt.

– Éppen jelteni akartam a fehér barát álnok praktikáját, mert ő vitte végbe ezt a gázságot.

– Hát miért tartalak én téged kegyelmemben? – ordította a nagyúr. Micsoda kémeid vannak neked, hogy nem láttál a barát fejébe?

– Olyan alázatos hívünknek mutatkozott, barátsággal, adóval, ajándékkal.

– Gondoskodjál, hogy a feje itt legyen a palotám előtt a legmagasabb karó dísze.

– Késő, óh hatalmas padisah. Már megölték.

– Kik? – förmedt rá Szolimán.

– Ferdinánd emberei, akiknek kezére játszotta Erdélyt.

– Allah nem azért adott két szemet akár a gyaurnak is, hogy kétfelé nézzen vele. De ha már kétfelé néz, lássa meg, honnan dőfik le. Nagy barom volt a te barátod, Ibrahim. Megérde-
melte. Neked is csak az a szerencséd, hogy győzelmesen hordoztad meg a próféta lobogóját
Persiában, különben a legszebb zöld selyem zsinórt adnám a nyakadra.

– Kegyelem, uram! – siránczott Ibrahim, aki a zöld zsinór hallatára rémeket kezdett látni.
Tudta, hogy Szolimán szívében nincs irgalom. Megjelent előtte hét kisded csecsemő kihűlt
testének képe. Szolimán hét fiáé, akiket megöletett, hogy legkedvesebb feleségétől Roxelántól
született fiának, Szelimnek biztosítsa a trónt.

– Te kutya! – süvöltött végig a szultán hangja a libegő selyemfüggönyök között – vidd a
parancsot Magyarországra Alinak és Ahmednek és Szokoli Mohamednek, hogy készüljenek
fel minden hadaimmal. Azt az országot el fogom tiporni. Most pedig takarodjál!

És amint Ibrahim rémulten felemelte arcát, a legkegyelmesebben leköpte.

Így kezdődött Szolimán szultán 1552-es nagy hadjárata.

*

Az 1552. év elején, már január 9-én Dobó kémei fontos híreket hoztak Szegedről, a török hadi
készülődéseiről. Rossz sejtései voltak, nehéz lesz, válságosnak ígérkezik ez az esztendő.

A hónap közepén Oláh Miklós püspök, aki Pozsonyban tartózkodott, meghívta első főpapi
miséjére. Illőképpen megrakatott néhány társzekeret, hogy a misét követő lakomán legyen
bőségesen étel, vad és szárnyas és bor a legjobból; elegendő fegyverrel indult útnak,
hogyha a nádori bíróságnak netán kedve támadna embereket küldeni a fővesztés végrehajtásá-
ra, legyen kivel védelmeznie magát. Ugyanabban az időben országgyűlés is volt Pozsonyban,
amelyen a király is részt vett.

Dobó ekkor megjelent a pozsonyi várban és kihallgatást kért a királytól.

– Mi jót hozott Dobó abból a veszedelmes országból?

– Egy kérdéssel fordulok felségedhez: szüksége van-e felségednek az én fejemre?

Ferdinánd rácsodálkozott, aztán elmosolyodott:

– Jó, jó , tudom, hogy megházasodott, el is küldtem jókívánságaimat a menyegzőjére, de talán
nem vesztette el egészen a fejét?

– Ha ennyire ismeri felséged az ügyet, akkor akár a hónom alatt is elhozhattam volna a fejem
– válaszolta szemrehányóan Dobó.

– Ne tréfáljon, kérem. Mi történt? Beszéljen!

– Az történt, hogy a nádori bíróság közel egy esztendeje fej- és jószágvesztésre ítelt két
testvéremmel együtt. Nagyobb hatalmaskodásért. Amiről nem is tudok.

– Bizzék bennem. Kivizsgáltatom az ügyet. S most mi a kívánsága?

– Egy esztendei haladékot kérek az ítélet végrehajtására.

– Meglesz. Dobó fejére mindenkinek szüksége van. Úgy tudom, minden a legnagyobb
rendben megy Eger várában.

– Igyekszem megfelelni felséged és az ország bizalmának. De még van egy kérdésem. Nem
tudom még pontosan, mi a török szándéka. De úgy lehet, nagy erővel jön majd a vár ellen.
Nekem meg kevés a katonám, az ágyúm. Sok ellenséget szereztem az utóbb volt eszten-
dőkben, amikor behajtottam a várat, meg a püspökséget illető jövedelmeket. Lehet, hogy

cserbenhagynak, még ha maguk is kárát látják belőle. Kérem felségedet, adjon segédelmet a védelemhez.

– Gondoskodásomban nem lesz hiány, ne legyen a maguk vitézségében sem.

Amikor Dobó betette maga mögött az ajtót, a király megcsóválta a fejét: – Ezek a magyarok bolondok.

Jókélvén meg sem kezdték a rendek másnapi tanácskozásait, amikor híre jött, hogy Tóth Mihály a hajdúival visszafoglalta Szegedet a töröktől. Zengett Pozsony a „vivát” kiáltozásoktól, azon estén fáklyáktól világolt a város, forogtak a cinkupák.

Az öröm és a bor mámorát egyszeriben elfújta pár nap múlva a riasztó jelentés: a törökök ismét behatoltak Szegedre s hatszáz foglyot, meg ötezer orrot küldtek Szolimánnak ajándékba. A szegediek valósággal tolongtak arra a helyre, ahol az orrokat nyесik, mert az a hír terjedt el, hogy aki nem vágatja le az orrát, annak fejét veszik. Ijesztő, torz látványok hada lett a szegedi polgárság s az ajándékot vivő hajó nyomán a rothadó hús émelyítő szaga szállongott a Tisza mentén.

Ferdinánd a hír hallatára kissé riadtan nyúlt az orrához. Ösztönös mozdulat volt ez, Pekry Lajost juttatta eszébe. Mert híres orra volt Ferdinándnak. A homloktól lefelé egyenes s a végén egy kissé kihegyesedő. Azért az orrért ült Pekry Lajos nyolc kemény esztendőt a gráci börtönben, nehéz bilincsben.

Pekry kora egyik legdaliásabb, de legkegyetlenebb főtisztje volt. Generális kapitány, a magyar huszárság megalapítója, aki már husz esztendővel ezelőtt kemény harcokat vívott a török ellen, bár a királytól soha fizetést nem látott, mégis mindig tartott ötszáz, vagy ezer huszárt Szlavónia védelmében. Ezek a huszárok úgy szereztek maguknak élelmet, lovuknak zabot, ahogy tudtak. Panaszkodtak a délvidéki birtokosok a királynál, hogy Pekry huszárai felhasítják a parasztok talpát és sóval hintik be, hogy kínjukban elárulják, hová rejtették gabonájukat. Egy lakomán Pekry Ferdinándot, a koldus királyt fitos Pelbártnak nevezte. A gúnynév villámgyorsan elterjedt az országban s eljutott Ferdinánd fülébe is.

A király az eszéki csatában megsebesült Pekryt azonnal Grácba hívatta és nehéz bilincsben börtönbe záratta. Felesége, Zsófia mazoviai hercegnő nem szűnt meg könyörgésével ostromolni Ferdinándot, bele is halt a sok útonjárásba, télen-nyáron való törődésbe. A király csak nyolc esztendő múlva engedte ki a félig megvakult, megtört embert.

*

Dobó hazatért Egerbe egy esztendőre engedélyezett fejével, felkészülni életre-halálra, szerezni élelmet, fegyvert, hadiszereket, gyűjteni katonát. A király még az országgyűlésnek megígérte, hogy ha megindul a fenyegető török hadjárat, ő kész személyesen két fia, Miksa és Rudolf kíséretében, egész erejével az ellenséggel szembeszállni s felhívta a rendeket, hogy ők is intézkedjenek fegyveresek és adó megajánlásával. Dobó március elején elküldte a király leveleit Tokajba Serédy Benedekhez, Sárospatakra Perényi Gáborhoz és Bebek Ferenchez a hadrakészülés iránt, majd Pozsonyba és onnan Bécsbe ment Sukán János számtartóval, rendbe hozni számadásait, s a passau-i Singer Gáspár ágyúmesterrel és a laibachi Fayrich ágyúöntővel tért haza.

Közben a török előnyomulás tovább haladt. Április 16-án elesett Veszprém, július 10-én a kis Drégely, Szécsény, Hollókő, Buják és Gyarmat.

Július 18-án Rudolf főherceg születésnapjára fényes ünnepségek voltak Bécsben. Dobó egyre komorabb lett, annál is inkább, mivel a közfelkelés elmaradt a király távolmaradása miatt.

Most már pontosan tudta, hogy mindenről magának kell gondoskodnia. Július 9-re részleges gyűlésre hívta össze Abaúj, Borsod, Gömör, Heves, Sáros, Szepes, Torna és Zemplin megyék rendelt hadi segítség megajánlása céljából. És most robbant ki az az ellenérzés, amit ő már sejtett s a királynak is említett. Ő maga el sem ment, Mekcheyt küldte, aki „inté őket, segítségre gondolnának, ha békével hon lakni akarnának”. Így Tinódy. S ugyancsak az ő zord szavai őrzik a gyűlés végzését:

Vártartásra ha elegek nem voltak,
Mire egri tisztben ti maradtatok.
Azért, ha koncával jól laktatok
A levét is reá ti megigyátok.

Ezt hogy hallá István, nyelvét harapá.

Július kilencedike, és itt áll kétszáz lovassal és kétszáz gyalogossal. Tudta, hogy Temesvárt a török már tízszer rohamozta vitéz Losonczy István ellenében s tudta, hogy ilyen kevés emberrel el kell vesznie Eger várának.

A szikszói gyűlés nemesei azonban mégis gondolkodni kezdtek. Mi lesz Borsoddal, Abaújjal, Szepessel? Aztán ki-ki megtapogatta titokban az orrát, mint Ferdinánd, helyén van-e még s ott maradhat-e s vajh meddig? Ekkor a rendek elhatározták, hogy a nyolc megye jobbágynak fele fegyverre keljen s legkésőbb július 31-én jelenjen meg Szikszón. Követeket küldtek a bányavárosokhoz, hogy ezer főnyi fegyverest, tovább a királyi városokhoz, hogy ötszáz gyalogot állítsanak, ágyúkat, löszereket, lovakat küldjenek, ezenkívül Bebek Ferenc és Perényi Gábor négy-négy ágyút, Serédy Benedek egy ágyút ajánlott fel a vár védelmére.

Július 30-án Temesvár elesett, utána Lippa, Csanád.

Ekkor Dobó behívott kétszáz puskás parasztot, Pető és Zoltay, a király tisztjei 40-40 lovassal, Bornemissza 250 gyaloggal megérkeztek, többre nem futotta a királynak, mert uzsorások pénzén összeszedett olasz-német-morva seregét Ali budai pasa Palástnál megtámadta és szétverte. Velük volt a felvidéki nemesség hétezer főnyi serege. Teufel Erasmus győri kapitány és Pallavicini örgróf, György barát gyilkosa, török fogságba estek. Mindez augusztus 11-én történt.

Dobó ekkor hazaküldte feleségét és kisfiát, Ferencet Dobóruszkára, ugyancsak hazaküldte feleségét Mekchey István is, aki nem sokkal Dobó után tartotta esküvőjét az egri várban.

Augusztus 23-án levelet írt testvéreinek, Ferencnek és Domokosnak:

– A budai pasa vasárnap indította el táborát hadiszereivel Eger, vagy Szolnok megszállására. Előcsapatát Rusztem bég vezérli. Azt hiszem, hogy ha ide van jönni szándéka, ma éjjelre, vagy estvére itt lesz. Ez éjjel vettem levelét király öfelségének, aki már Bécsbe jött és bátorít minket, hogy a szükséges dolgokban támogatni fog s hamar összeszedett seregével, melynek különböző helyekről megérkezését mindennap és órán várja, nekünk és más híveinek segítségére lesz. Teljesítenünk kell tehát bátor és erős lélekkel Eger vára védelmezését és megtartását, mely teherrel minket a királyi kegyelem halmozott el, ha késő nem lenne.

A következőkben ezt írja:

– Domokos testvérem elmenetele után találtam meg Ráfael úr egy kötvényét, kegyelmetek tartsák vissza, én nem emlékszem, hogy nekem valamit fizetett volna. Ha valóban megfizette, léssen neki róla nyugtája. Másik az, hogy Zwyniczky László a múlt évben, midőn itt Egerben betegeskedett, kért tőlem 8 forintot, melyet meg nem fizetett. Mindezt és mást is idővel kegyelmetek visszakövetelhetik. Sárát a nekem való szolgálat miatt ne hagyják el s hiszem, hogy ezt meg is fogják tenni. Végre éljenek igen boldogul.

Mikor Ferenc elolvasta a levelet, megcsóválta a fejét: – Ráismerek Istvánra. Nyakán a török, a feje se látszik ki a gondokból és neki egy nyolc forintos adósság jár az eszében. Ilyen zsugori volt világléteében.

Dobó szeptember 6-án kémeket küldött Szolnokra, amelyet két nappal ezelőtt elfoglaltak a törökök, s a kém azt a hírt hozta, hogy a majd egy mérföldet elfoglaló török tábor Eger alá készül.

Az élelemről már hetekkel ezelőtt bőven gondoskodott. Behajtatott a tized bárányokból négyezer darabot, vásárolt a még meg nem támadott területekről 456 vágómarhát, ezeket nagyjából le is vágatta és felfüstöltette, a gabonát, lisztet biztos helyre rakatta, a tűzi szerekre sok kötés kender, vászon, lenolaj, hét és fél mázsa salétrom a puska készítéséhez, hatvan forint értékű lőpor, az ostromhoz kellő számú fáklya, kilenc mázsa faggyú, ugyanannyi ón került a raktárakba. A sebesültek számára négy borbélymester állt készenlétben kilenc segéddel, a gyógyításhoz timsót, kénsavat és babért vásároltatott. A három lakatossal, négy kováccsal, öt kerékgyártóval és áccsal, kilenc molnárral, nyolc mészárossal, tizennégy sütőasszonnyal és harmincnégy napi munkás paraszttal együtt a vár népe 1935 fő volt, ebből 1809 a fegyveres.

A török fegyveresek létszáma több, mint hetvenezer volt, harmincezerre ment a hadi nép, málhások, rabszolgák.

Olyan túlerő volt ez, amellyel megbirkózni egyenlő volt a lehetetlenséggel. És Dobó István kétezer főnyi emberrel, katonákkal, asszonyokkal, vára népével harmincnyolc napi kemény ostromot állván, emberfeletti küzdelemben megvédte Eger várát.

Feje fölött a pallos árnyékával.

Európa ujjongott. Az egri hősköltemény csodáját zengték mindenfelé.

A várbeliek közül háromszázan estek el, sírjuk fölé halomba rakták a várban összeszedett tizenkétezer török ágyúgolyót. Kétszáz volt a sebesültek száma, köztük Dobó is, akinek lábszárát török dárda járta át.

Október 20-án Vayda János és Iváni György alszázadosok negyedmagukkal útnak indultak Bécsbe, megvinni a hírt és bemutatni a zsákmányul ejtett török lobogókat.

A király, akinek gyér serege Móríc szász fejedelem vezérlete alatt Győrnél táborozott, de nem igyekezett a vár felmentésére, azzal rőtta le háláját, hogy Dobó Istvánt országbárói rangra emelte, felhatalmazta a vörös pecsét használatának jogával és nagyságos [magnificus] címmel, s mert nem akart többé Eger kapitánya lenni, 1553. május 26-án Erdély vajdájává nevezte ki.

Dobó a világraszóló ostrom után nem hagyta el mindjárt a szétdúlt várat. Nehéz feladat volt valamennyire is lakhatóvá tenni az erősséget, vagy legalábbis néhány épületet, mert a háború miatt a lakosság szétszóródott, elmenekült, aligha lehetett kézi erő, vagy igát szerezni. Néhány kőfaragó és kőműves kezdett dolgozni, de ez bizony kevés volt. Ezért Dobó kilenc megye nemeseit hívta össze Gönczre, november 20-ra. A káptalan hadnagyát, Figedy Jánost küldte a rendekhez, de most megismétlődött a szikszói jelenet.

Ha valaha, Dobó most volt sötét az ő lelkében. Harmincnyolc napi emberfeletti küzdelem minden keserűségét a szájában érezte. Nem volt elég a nemesség szikszói gőgje az ostrom előtt, nem volt elég, hogy a király csapatai Győrnél táboroztak az ostrom ideje alatt, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy Bécszet védik majd, ha a töröknek sikerül Egert elfoglalnia, most, hogy megmentette a felvidéket a török özönytől, éppen az a felvidéki nemesség nem adja

meg a helyreállításhoz szükséges segítséget, amelyik három hétig szűkölt s most felszabadult Eger védőinek jóvoltából.

Ilyen érzésekkel küldték meg Mekcheyvel együttes kérésüket a királyhoz: mentse fel őket a kapitányi tiszttől.

A király kezdetben megpróbálta szándékuktól eltéríteni őket, elküldte hozzájuk Sforza Pallavicinit, Martinuzzi gyilkosát, aki ugyan a palásti csatában török fogságba esett, de tizenhatezer aranyért kiváltották, Dobó azonban hajthatatlan maradt. Mindössze annyit sikerült a király küldöttének elérni, hogy Mekchey még két hónapig a helyén maradt.

Vajdából – rab

Dobó Castaldót, egy olasz lovagot váltott fel az erdélyi vajda székben. Vajdai tisztében Castaldónak sikerült teljesen tönkretenni Erdélyben a Habsburg-ház iránti rokonszenvet. A zsoldos hadak hiányosan kapták fizetésüket, ezért Castaldo kénytelen volt adókat kivetni. Ezeket azonban senki sem fizette. Az erdélyi rendek nyíltan kezdtek szervezkedni a király ellen s így nem volt mit tenni, vissza kellett rendelni Castaldót. Helyébe a király Báthory Andrást próbálta kinevezni, de Báthory rövid vizsgálódás után beteget jelentett. Ekkor esett Ferdinánd választása Dobó Istvánra. Remélte, hogy az európai hírű egri várvédelem s abban Dobó tekintélye alkalmas lesz megnövelni a Habsburg-ház tekintélyét.

Az erdélyi rendeknek is kedvezni akart a király, ezért jutott eszébe az a képtelen ötlet, hogy még egy vajdát nevezzen ki Dobó mellé. Bizonyos Kendy Ferenc főúr személyében. A megosztott hatalom pedig megosztott bizalmat jelent. Segítséget Dobó mellé, vagy biztosítékot Dobó ellen? Döntsék el az erdélyiek úgy, ahogy akarják.

De ki ez a Kendy Ferenc? Jeles tette volt, hogy a medgyesi csatában ő fogta el Grittit, aki titokban már Zápolya János életére tört. Ő adta át a kalandor olaszt a cigány hóhéroknek. Csodálkoztak a hóhérok, amikor lehúzták a szultán ékszerkereskedőjének nadrágját, mindenféle színes üveg volt abba belevarrva, alig győzték belőle kitépni, hogy mégis becsületes, hordani való nadrág legyen belőle. Buta lehetett ez a talián, csoda, hogy nem törte a lábszárát, meg egyéb testrészét ez a sok hitvány üvegdarab.

Tízezer arany volt abba a nadrágba bevarrva, csupa ritka drágakő képében. Ott tipródott szét a porban.

A bécsi udvar tapintatára jellemző, hogy a vajdák számára külön lakóhelyet jelölt ki. Dobó „magos Déva várában” gyakorolta tisztét, Kendy Ferencet Görgényen, Dobó családját Szamosújvárott helyezték el.

Nyugtalan időket élt át azokban az évszázadokban Erdély. Egymásra torlódó zavaros helyzetek követték egymást. A rendek Izabella királyné visszahívásában serénykedtek, híven Szolimán szultán akaratához, aki már 1541 májusában küldött fermánjában kijelentette: „Magyarországot karddal hódítottam meg. Hatalmam teljességéből adtam az országot János király fiának és nem tűröm, hogy ezen határozatom ellen történjék valami.”

Pedig történt. Martinuzzi György, a „György barát” néven tisztelt pálosrendi szerzetes megpróbálta egyesíteni Erdélyt az anyaországgal. Rendkívüli eréllyel s ravaszsággal dolgozott terve keresztülvitelén, bízván abban, hogy a szultán figyelmét és erejét leköti a perzsákkal folytatott háború. Különös, hogy éppen Ferdinánd király küldött bérgyilkosokat elpusztítására bíborosi kinevezésekor.

Érdemes egy pillanatra elgondolkozni a királynak ezen a józan ésszel és emberi erkölccsel homlokegyenest ellenkező lépésén. Mintha egy Ferdinánd fölött uralkodó akarat kormányozná a dolgokat Magyarországon. És mintha maga Ferdinánd király meglapulva, akaratlanul teljesítené, ennek az akaratnak a követeléseit. Az európai hatalmi helyzet ad világos feleletet erre a valóban különös kérdésre. Európa ura ekkor Ferdinánd bátyja, V. Károly német-római császár, aki Spanyolországtól olasz földön át Németországig korlátlan úr, uralma alá gyűri a francia királyt is, amikor rájön arra, hogy azok a kis német fejedelmek, akik hívatva vannak őt időnként megválasztani, nincsenek vele megelégedve, meg kell tehát őket leckéztetni. Hogy teljes erővel ellenük fordulhasson, biztosítani kell magát a török hátbatámadása ellen, békét köt tehát a szultánnal. Terve szerint legjobb, ha Magyarország

hosszú időig háborús terület marad, ahol öccse, Ferdinánd elharcolgat, ha van pénze. Közben követe megjelenik egy-két magyar rendi gyűlésen és biztos ígéreteket tesz, hogy őfelsége ötödik Károly megjelenik majd nagy dicsőséggel és kiűzi a törököt Magyarországról. Még évszázadok múlva is cseng a magyar nemesség füle ezektől az ígéretektől, de ilyen visszhanggal: „Ne higgy magyar a németnek, akármivel hitegetnek!”

Nem csoda, ha Bornemissza Pál gyulafehérvári püspök az örökös aggodalmak országának nevezi Erdélyt.

Dobó el volt készülve arra, hogy küzdelmes élete lesz Erdélyben, éppen ezért sereget gyűjtött s ebben testvérei is segítettek. Végül is hétszáz lovas és ötszáz gyalogos gyűlt össze; ezek élén jelent meg Dobó a tordai országgyűlésen, hogy letegye a vajdai esküt. Feltűnt neki, hogy vajdatársa, Kendy Ferenc vonakodott az eskü szövegében előforduló szentek nevét kiejteni, de az ünnepség hangulatában nem tulajdonított ennek nagyobb jelentőséget. Pedig Kendy magatartása arra vallott, hogy a katolikusok Erdélyben kisebbségben vannak. Erdély népe a lutheránus, kálvinista s a magyar eredetű unitárius vallásoknak hódolt, s a Dobó iránti bizalmatlanságnak egyik oka nemcsak az volt, hogy az új vajda Habsburg királyt szolgált, hanem hogy az egri várat katolikus hitben védte meg.

Dobó pedig teljes jóhiszeműséggel, sőt jóindulattal kezdte meg működését. Mindenekelőtt magához kérte az 1552 elején megghiúsított lázadás vezetőit, hogy szót értsen velük. Patócsi Ferenc, Kendy Antal (a másik vajda testvére) és Bornemissza Farkas jelentős gyanakvással ballagtak fel magas Déva várába, szorosan fogva kardjuk markolatát, joggal tartva attól, hogy Dobó elfogadja őket. El is határozták, hogy a végsőkéig fogják védelmezni magukat, sőt a vár körül bizonyos távolságra néhány hívük is várakozott, beavatkozásra készen.

Kihallgatás?

Délidő is közeledett, mire felballagtak magos Déva várának kapujához. A kapu tárva-nyitva. Egyszerre léptek be, ahogy megbeszélték. Hátha a kapunyílásban kétfelől rohanják meg őket. A középső még vissza tud futni, hogy jelt adjon az erősítésnek. De sehol semmi. Odafele az ajtónálló várta őket. Sétáljanak beljebb kegyelmek. És már tárta is a nagy szoba ajtaját. Középen három szék egymás mellett. Velük szemben egy díszesebb. A Dobóé. Különben a nagy szoba üres. Nem ültek le, várták, mi lesz. Kendy üstöke izzadni kezdett, kár volt az inge alá rejteni a drótból font védelmet. Tekintetüket a szoba egyetlen sarka, az ajtók egyetlen nyílása sem kerülte el. Kisvártatva belépett a vajda, Dobó István. Kurta dolmányt viselt és az ajkán nyájas mosoly.

– Tegyék le magukat Kegyelmetek.

A három pártütő óvatosan leült. Dobó is leült szemközt és nézte őket. Hosszan, szótlánul nézte mind a hármat, külön-külön. Csak mikor már fészkelődni kezdtek, szólalt meg:

– Urunk, királyunk teljes megértéssel fogadta kegyelmek panaszait. Tudja azt is, hogy keserűségükben fegyverhez nyúltak, de erre már féket kellett tenni. Engem azért küldött, hogy békességet és nyugalmat teremtsék, megerősítem bizalmukat abban, hogy eljön az idő, mikor megszabadulván a török iga alól, ismét egyesülni fog a két ország, mint volt több száz esztendővel ezelőtt. Kérem, járjunk együtt ezen az úton. A békességre való hajlandóságunkban biztosak legyenek. Ezért szívesen vesszük, ha felkeresik hazájában Izabella királynét. Most pedig siessenek, mivel odalent nagyon várják kegyelmeiket.

A három pártütő szinte szédelegve botorkált le a vár lejtőjén. Erre nem voltak elkészülve. Többször megálltak, hogy megtöröljék a homlokukat. Végül is két dologban állapodtak meg. Először, hogy ez a Dobó egy különös ember, másodsor, hogy folytatni fogják mozgalmukat Izabella királyné mielőbbi visszatérése érdekében.

Újabb felkelést határoztak el, s azt a török várható támadása esetén kívánták kirobbantani. Elvárták a moldvai és havasalföldi román vajdák, valamint a rác Petrovics Péter fegyveres csatlakozását. Csak a székelyeket nem sikerült eddig maguk mellé hajlítani. Evégből gyűlést hívtak össze Marosvásárhelyre. Dobó értesült a gyűlés tervéről és megindult katonáival a Székelyföld felé. A székelyek követeket küldtek Dobó elé és többszöri tárgyalás után 15 napi fegyverszünetet kötöttek a vajdával. Közben Petrovics Péter Szeghalomig haladt s a román vajdák is betörték. A felkelés elmaradt, mert a szultán még mindig a perzsa háborúval volt elfoglalva. Így Petrovics is megállt, s a románok is visszavonultak. Így múlt el az 1554. esztendő.

1555. május 15-én a szultán ultimátumot küldött Ferdinándhoz és ebben felhívta, hogy hat hónapon belül adja át Erdélyt Izabellának és fiának, János Zsigmondnak. Dobó elhatározta, hogy ellenáll a szultán támadásának és május 17-re hadfelkelést hirdetett. Az erdélyi nemesek hatezer főnyi sereggel gyűltek össze, de semmi sem mozdult. Az erdélyi hadak vártak, a szultán nem jött. A sereg még három hónapig maradt együtt, ami az országnak nagy pénzébe került. Mint mondják, felért egy veszített háborúval.

A székelyek tehát még nem tartanak a felkelőkkel, gondolta Dobó, meg kell tehát őket nyerni a király hűségére. Nemzeti gyűlést hívott össze Székelyudvarhelyen, adják elő panaszait és kívánságait. Nevezetes gyűlés volt ez, mert a székelyek nyolcvannyolc pontban összefoglalták kívánságaikat s ezeket a kívánságokat Dobó mind teljesítette; az írásba foglalt s immár alkotmánynak mondható okiratot aláírásával hitelesítette. A székelyek tehát így

rendben lettek volna, de más baj is tornyosult a vajda feje fölé. A legnagyobb baj, hogy elfogyott a pénz. Amíg lehetett, saját költségén tartotta fenn katonaságát, de a bécsi kincstárból csak néha érkezett valami ellátás. A katonák pénz híján elszökdöstek, otthagyták a szolgálatot. A rendek hatezer főnyi seregébe lépett át Dobó sógorának, Bocskay Györgynek a csapata is és a székfoglaló sereg létszáma egyre fogyatkozott.

1555 júniusának egyik reggelén főszolgája, Bay János azzal állt elébe:

– Baj van, nagyuram. Dévában már nem tudunk éjjeli őrséget állítani. Elfogytunk.

Kemény bejelentés volt ez. Sokáig hallgatott a vajda. Most jöjjenek a törökök, meg a román vajdák, meg az öreg Petrovics. Nincs ember a falakon.

– Majd magam vigyázok. Holnap pedig átalme gyünk Szamosújvárra. Ott vagyon Sára meg Ferenc szállása. Azt még talán tudjuk védeni egy darabig, ha valami baj esnék.

A baj pedig most már beteljesedni látszott. Véget ért a török-perzsa háború s a szultán hadi ereje felszabadult egy újabb európai támadás számára. 1555. május 29-ét írtak.

Amint megérkezett Erdélybe a perzsa háború befejezésének híre, nyilvánvalóvá vált, hogy Ferdinánd királynak választani kell. Így gondolkoztak az erdélyi rendek, amikor még az év befejezése előtt, 1555. december 23-án országgyűlést tartottak és felszólították a királyt, nyilatkozzék, hajlandó megvédeni Erdélyt, vagy elfordulnak tőle.

Ferdinánd megpróbált alkudozni Erdély földjére a szultánnal. Huszonötezer aranyat ajánlottak követei, ha lemond erdélyi igényéről. Ám a szultán azt válaszolta: Ha Erdély minden kavicsdarabjáért akkora aranyat ad Ferdinánd, az mégis János király fiáé.

A király a felhívásra nem adott kielégítő választ, a rendek pedig most már tiszta helyzetet akartak teremteni. 1556. február 2-án elhatározták, hogy visszahívják Izabella királynőt és fiát; addig is behívják Petrovics Pétert, mint kormányzót. Március 2-án Szászsebesen tartottak országgyűlést, ahonnan felszólították Dobó Istvánt és Bornemissza püspököt, hogy térjenek át János Zsigmond hűségére, vagy minden vagyonukkal hagyják el Erdélyt.

A püspök április 2-án már elhagyta a gyulafehérvári püspöki széket, a következő nap pedig Dobó intézett levelet a királyhoz. Belátta, hogy nem tud megbirkózni a körülményekkel és felmentését kérte. Ő maga Szamosújvárott maradt és megkísérelte megvédeni a várat Petrovics ellenében. Ha jól meggondolta, kár volt vajdasága kezdetén nagylelkűen elbocsátani a Patócsi-Kendy-Bornemissza hármast, mert egyre nyilvánvalóbb, hogy ők fújták a paraszat, hogy lángra lobbanjanak az események Erdély földjén. Hiába volt a tapintatos országlás, amikor a másik oldalon ott állt a könnyelmű, mulató szép asszony, a királyné. Véletlenül jó helyre tapintott, amikor hozzá küldte a három férfiút, ő kell ide, hogy körülvegyék bizonyos javak, előnyök reményében s legfőképpen az ő háta mögött áll a szultán. Az ő háta mögött egy kapkodó, pénztelen király áll, aki semmiben nem tud dönteni, szeretné Erdélyt, de nincs hozzá se ereje, se pénze. Megmaradt katonái is megbízhatatlanok, nincs neki itt mit keresni. Dobó katona volt elsősorban, nem diplomata, nem látta meg a Ferdinánd mögött tervek szövő bátyja, ötödik Károly német-római császár ravaszságát, aki Magyarország pusztulását kívánta.

1556. július 6-án díszes küldöttség indult Lengyelországba Izabella királynéért. A küldöttség vezetője Kendy Ferenc, Dobó vajdatársa. Bizonyosság volt ez arról, mennyire képviselte Ferdinánd érdekeit az elmúlt három esztendőben.

Dobót családja jelenléte vigasztalta az erdélyi kudarcért, egyébként otthontalanul járt fel s alá a szamosújvári várban. Ha olykor végigjártatta tekintetét a vár faláról, eszébe jutottak az egri várban megvívott napok. Érezte, tudta, mit kellene tennie, hogy megvédje Szamosújvárt.

Mennyi fegyvert, élelmet kellene gyorsan beszereznie, hogy ellenálljon. De erre semmi lehetőség nincs. És nincs itt az ő népe. Ez a nép itt a szultán védelmét fogadta el, adót fizet ezért, ezzel nehezen tudna szót érteni.

1556. szeptember 22-én nagy lelkesedéssel fogadták az Erdélybe visszatért Izabellát. A lelkesedők közt szép számmal voltak az erdélyi nemességnek a királynőhöz hasonló könnyelmű, mulatós tagjai, akik szinte férrias kíváncsisággal várták a szép asszonyt.

És a szép asszony nyomban olyan meglepetést okozott Dobó Istvánnak, hogy még a szíve is belekápázott. Első dolga volt, hogy kinevezte a Felvidék főkapitányának Perényi Gábort – ebből az ágból az utolsó Perényit. A vajda első pillanattól fogva tudta, hogy Perényi Erdélyben settenkedik, „körüljárja őt”, és mindent elkövet, hogy ártalmára legyen, de arra nem volt elkészülve, hogy a királynői hatalom egy mozdulattal régi családi ellenfele kezébe lökje őt. A sárospataki vár birtoklása okán voltak ők ellenfelek, mivel a vár Dobó-örökség volt, s a Perényiek a hatalom jogán foglalták el a mohácsi csata után.

Hiábavaló lett volna minden ellenállás. A szamosújvári várat fel kellett adni. A királynő és Petrovics szabad elvonulást biztosítottak számukra, egyben az útvonalat is kijelölték számukra, merre menjenek hazafelé. Ezen a feltételen hosszasan eltöprengett Dobó. Gyanította, hogy a meghatározott útvonalon meg fogják rohanni Perényi emberei, ezért néhány fegyvert felrakatott a szekerekre. Perényi Gábor azonban mindjárt a vár közelében lesből feltartóztatta és azon a címen, hogy a fegyverek a vár felszereléséhez tartoznak és így jogtalanul kerültek Dobó tulajdonába, a vajdát elfogta és a vár börtönébe zárta. Sára asszonyt és a kis Dobó Ferencet a királyné intézkedésére rövidesen hazabocsátották, de a vajdára jól zárták a börtön nehéz tölgyfa ajtaját.

A börtönök abban az időben földalatti helyiségekben voltak, rosszul világított, nedves, nyirkos körülmények között tartották a rabokat. Nincs okunk feltételezni, hogy Dobó tűrhetőbb helyzetbe került. Ezzel magyarázható, hogy az itt töltött hónapok alatt vágta bele kését a köszvény a csontjaiba; egyre mélyebben vágta bele, s bizony „fogait gyakran harapá”, mert kegyetlen fájdalmában nem akart gyöngének látszani ellenségei előtt.

Hónapok múltán jutott hozzá unokaöccsének, Zeleméry Lászlónak néhány sora, amelyben arról értesítette, hogy Perényi Gábor elfogatta testvérét, Dobó Domokost és Törökországba vitette. Azt is megírta, hogy a Héttoronyban tartják, s olyan szigorúan, hogy ellátására napi egy oszporát (a korabeli legkisebb váltópénz) adnak. Dobó ezek után a leghalványabb reménnyel sem volt szabadulása iránt.

Nem is szabadult volna, ha nem lett volna a világon Bay János. De Bay János a világon volt, s ezt igen okosan tette.

A sors néha nemcsak játékot, hanem szójátékot is űz. Bay János Dobónak főember-szolgája volt, akinek alig lehetett „párját találni”, lévén olyan csúnya, hogy se lánynak, se asszonynak nem akadt meg rajta a szeme; így minden hűsége a Dobó családra maradt. István úrnak és Sára asszonynak legkészségesebb segítője volt mindenekben. Nem zártak előtte ajtót, nem titkoltak gondolatot, nyomukban járt mindig, és ha bajt hozott rájuk a sors, mindig megtalálta a módját annak, hogy a rosszat jóra fordítsa.

– Mentse ki az uramat! – ennyit mondott csupán Sára asszony, és János elindult vissza Szamosújvárba. Itt csatangolt, ott lappangott, míg kitalálta, melyik út vezet István úrhoz. Tudta, hogy az arany könnyen nyitja a legjobban zárt ajtót is, de hosszú időbe telt, beszélt ezzel, szót értett azzal, gondosan figyelte, kinek a szeme káprázik fel, ha meglátja a sárga pénzt, míg megtalálta az embereket is, meg a cselt is, ahogyan az urához tud jutni.

Elmúlt a tél is, tavaszra nyár fordult, és ha a rab ki tudott volna tekinteni a magasba vezető nyíláson, meglátta volna a fák sárga leveleit. Így csak azt tudta észrevenni, hogy egyre hűvösebb szél fúj a Szamos felől, s börtönében mind jobban sűrűsödik a sötétség.

Estefelé lehetett, már semmit sem látott, amikor valaki belépett börtönébe és egy zsákfélét tartott az arca elé: – Lépjen bele és meg ne mukkanjon. Fogja szorosra a láncot, ne csörögjön.

Az idegen bekötötte a zsák száját, vállára emelte és sebes léptekkel vitte a kapu felé. A kapu őre részegen horkolt a helyén.

Petrovics Péter Dobó távozása és bebörtönzése után nem tartott katonát a várban, néhány ember volt csak a falakon belül, hogy a rab vajdát vigyázzák.

Az ember óvatosan vitte a zsákot egy öreg szekérhez, amely kellőképpen elő volt készítve: tengely bőven kenve, kerekek rongyokkal burkolva, lovak patái zsákokba kötve. Gondosan felhelyezte a zsákot és Isten nevében csendesen meghúzta a gyeplőt... Dobó minden gondolatát elnyomta a gyötrő kín, míg egyszer megállt a szekér és a zsák száját kibogozta – Bay János. Tüzet csiholt és mécsvilág mellett leverte gazdája kezéről a bilincset.

– Üljön le, jóuram, ide a puha szénára. És gondosan betakargatta egy farkasbunda melegébe. Novemberi szelek fújtak.

Jó, hogy sötétség takarta a tájat, mivel a rab szeme, amelyik több, mint tizenegy hónapon át alig látott napvilágot, lassan-lassan hozzászokott a fényhez a hajnali derengésben.

– István, István! – jajongott fel Sára asszony a szerednyei várban, amikor ura levánszorgott a szekérről.

– Megemlegetem az erdélyi vajdaságot egész életemben – mondta István – pedig azt hittem, hogy már nyugalmam leszen az egri napok után.

– Lesznek még nyugalmas napok is – vigasztalta Sára – csak győzzük türelemmel.

Dobó pár napig pihent, aztán befogatott és ment a királyhoz. Úgy, ahogy volt. Bozontos üstökkel, vad szakállal, viseltes gúnyában.

Csak a neve hallatára engedték be Ferdinándhoz, aki megütközve fogadta a megderesedett, és szinte rongyos embert, aki sántítva közelítette meg a királyi széket.

– Felség tisztesebb öltözetet várt Erdély vajdájától – mondta Dobó – de én most jövök a szamosújvári börtönből. Ez volt az én vajdaságom.

Ferdinánd hozzálépett és vállon ölelte:

– Nem tudtam, hogy a pokolba küldöm vajdának.

– Nem lett volna baj, ha pokol lett volna, mert ott forróság vagy és világos – de közel egy esztendő nyirkos föld alatti börtönben, bilincsben, talán rosszabb a pokolnál. Egész életemre való szenvedést szerzettem. Köszvényt. És az én halálos ellenségem eladta az öcsémet, Domokost, török rabszolgának.

– Nem fogom hűségét elfelejteni és igyekszem kárpótolni szenvedéseiért – válaszolta Ferdinánd.

A kancellária 1558 januárjában megszövegezte az adománylevelet Léva és Végles váráról, Göncz és Telkibánya városokról, valamint harmincezer aranyról, hogy abból öccsét, Domokost is kiválthassa.

Még abban az évben Dobónak tudomására jutott, hogy a szigeti várban egy janicsár agát tartanak fogságban. Az agát nyolcezer aranyért megvásárolta, s így sikerült kicserélnie, kiváltania öccsét a török rabságból.

*

Most horkant csak fel Perényi Gábor. Hát nem lehet ezeket a Dobókat kiirtani a felvidéki földből?

Minthogy akkor már megholt Tegenyei Tamás, rávette özvegyét, hogy perújítást kezdjen és nyolc évvel az első ítélet után, 1559. május 9-én megvette az özvegytől a perben nyert jogát.

Másodszor is megsuhant a Dobó testvérek feje fölött a pallos árnyéka. De csak Ferenc lett az áldozat.

Hirtelen haragú, vérbő ember volt Ferenc. Meghalt – dühből. Dobó most a királyhoz fordult, aki november 20-án kelt kegyelemlevelében Istvánt és Domokost a fejvesztés alól felmentette, a jószágvesztésben elengedte a bíróságot illető kétharmadot, az egyharmadra pedig egy évi haladékot adott.

Ebben az 1559. esztendőben új sarja fakadt a családnak. Sára asszony leányt szült, akit Krisztinának neveztek. Dobó határtalanul boldog volt, hogy idős korára ilyen ajándékot kapott a sorstól, ennyi megpróbáltatás és szenvedés után. Dédelgette, ajnározta a kisdedit s most olyan kék lett fölötte az ég, mintha mégis, mégis a nyugalom sátorát borította volna a szerednyei és ruszkai tájakra. Sietett felmutatni a kegyelemlevelet Nádasdy Tamás nádornak, aki az ítélet fővesztésre szóló részét félretette, de az első ítélet idején, tehát 1551-ben bírt Dobó birtokok egyharmadát zálog címén Tegenyei fiának ítélte.

István ekkor egyezkedni kezdett az özvegygel és sikerült volna is az egyezés, de Perényi nem nyugodott. Felkereste Tegenyeinét, neki ígérte Szolnok falut, az újhelyi hegyen négy szőlőt, meg egy sárospataki házat, s arra bírta, hogy Pozsonyban Báthory országbíró előtt a végrehajtási jogot kétszáz tallérért eladja.

Ébren viaskodott magával aznap éjszaka özvegy Tegenyeiné. Tudta ő az igazságot elejétől fogva, és hallgatván lelkiismerete szavára, másnap sápadt orcával megjelent az országbíró előtt és az erőszakos „felvállalást” visszavonta.

Perényi most már felbőszült. Kinevezte magát a Tegenyei árvák gyámjává, a gyám közbejötté nélkül kötött egyezés pedig érvénytelen. S hogy jobban megerősítse magát, ötezer forintos kötelezvényt íratott alá az özvegygel, hogy nem egyezkedik nélküle.

Egy kis békesség

A szeredneyei vár négyszegletű udvara ezekben a nyári időkben hangos volt a kardcsattogástól. Kiáltás verte fel a csendet: – Ne hagyd magad, ide vágj, ne félj, ide! Az ember azt hihette volna, hogy török ütött be a várkapun, pedig csak két legényke viaskodott egy szál kardra. Az egyik István fia, Ferenc, a másik Balassa János úrnak, a zólyomi vár kapitányának, Dobó sógorának fia. Bálint. Az édesanyjuk egytestvér. Ferenc most, ebben az 1564-es esztendőben tizenhárom éves, vékony, növőben lévő legényke. Bálint három évvel fiatalabb, de zömök, fekete villogó szemű, s úgy rohan rá a magasabb Ferencre, hogy majd megharapja. Először játék csak a játék, aztán valahogy belemelegednek s unokatestvérség ide, unokatestvérség oda, keményen püfölik egymást. Távolabb piheg, mint egy csibe két verekedő kis kakas láttán: Krisztinka; csodálkozik rémülködik:

– Jaj, Ferike, vigyázz!

Ő a legfiatalabb, alig múlt öt esztendős, hol ide szalad, hol oda fut az óriási macskaköveken, amikkel ki van rakva a vár udvara, ahogy a két vívó fordul körbe, támadva, védekezve s ő mindig Ferenchez közelebb.

– Vigyázz, te Kriszti, ne Ferit őjjad, mert te is kaphatsz egyet! – kiált a kislány felé Bálint.

Bay János szemmel tartja a két viaskodót és tanítja őket:

– Ha látod, hogy a fejed felé céloz, üsd félre a kardját és nyomban suhints vissza. Aki gyorsabban és okosabban mozog, azé a győzelem.

A két gyerek vív, a kardok néha már szikrát vetnek, jó, hogy az élüket leköszörülte, hegyüket letompította Bay János, de így is akad hiba. Ferenc lassabb és a hörcsög dühű Bálint laposat vág a jobb orcájára s megkarcolja.

Vérzik.

Krisztinka sikolt, és apró léptei kopognak a lépcsőn felfelé, a felső ház nagy szobájába, ahol István úr az újbirtokok megerősítését tervezgeti. A lévai vár olyanféle biztosító hely, mint az egri volt. A bányavárosok felé vezet itt is az út, ezt erősíteni kell. A király segítségével nem bízhatik. Nem felejtette el, hogy egyszer hiába bízott. Hogy hitte, hátba támadják a vár falait ostromló törököt, de Miksa trónörökös Rimaszombatnál táborozott. Móricz szász fejedelem Győrnél, és egyik se mozdult, lépést se. Igaz, tavaly megholt Ferdinánd király, de majd éppen Miksa fogja megvédeni Lévát, éppen ő, aki moccanatlan várta Eger pusztulását.

Rajzolt, számolt, amikor nyikorgott a nagy tölgyfaajtó. Krisztina alig is érte fel a kilincset.

– Édesapám – pityeregte, s akkora könnyei hulltak, mint egy öreg gyöngyszem.

Dobó hozzá bicegett, felemelte. Föl, egészen föl. Odafent forgatta, ragyogtatta. De szerette, jaj de szerette:

– Mi baj, tubám, kisgalambom, Krisztuska ajándéka, Krisztinkám.

– Az a csúnya Bálint megvágta Ferenc bátyámat!

– Nem baj az, kis kincsem, csak játék, katonadolog.

– De vérzik az orcája.

– Az meg kiváltképpen nem baj, attól lesz vastagabb a vitéz bőre, nehezebben fogja a török kard. Már pedig vitéz leszen mind a kettő. Máskor egy könnyet se sírj, gyöngyöcském, hanem

tedd azt, amit ilyenkor az asszonyok, meg a lányok szoktak tenni, csinálj tépést és kötözd be a sebesülteket.

Krisztina szipogott még egy keveset, de hogy édesapja lefelé csókolgatta a könnyeket maszatos orcájáról, csiklandozta a bajusz, meg a szakáll, előbb fintorgott, aztán hátrahajtotta a fejét és olyan gyöngyösen csengett ki a kacagás a torkából, mint a könny pergett a szeméből kicsiny idővel előtte.

Nem sokkal ezután már az édesanyja szoknyáját húzkodta.

– Mi kell, báránykám?

– Adjon nekem, édesanyám, vásznat.

– Minek az neked, csillagocskám?

– Tépést csinálni, ha megvágják egymást a vitézek odalent. Bekötözni őket.

Hanem mégis leszólt az ablakból István úr:

– Azért, Bálint, egy kicsinyt vigyázatosabban!

Mire Bálint félrehúzódott az udvar egyik sarkába, lehajtotta sűrű fejét, duzzogásra hajtotta, még ő duzzogott, míg Sára asszony meg nem szelídítette egy tál hamvas szilvával.

Másodnapon is ott tépődött Dobó a nagy szoba ablaknyílásában. Most a régi pert forgatta eszében. Biztosan van valami titkos kötés Tegenyeiné, meg Perényi között a tegenyei birtokról, hiszen pár lépés csak az uravesztett Pálócz vára. Pár lépés és Perényié Pálócz is. Oda kellene erősítés Domokosnak.

A vár udvaráról most is felhangzott a csatazaj, ifjú Ferenc és Bálint kardjának csattogása, meg a kiáltozás. – Most te leszel a török, én a magyar. Aztán néha pattant is valami a macskakövn: egy-egy gomb a kisdolmányról. Így ment ez naphosszat.

István úr megint arra neszelt fel, hogy valaki felfelé botorkál a lépcsőn, ajtó csikordul és ott áll előtte egy báb, valami legénykeféle, feje búbjáig bugyolálva, a száján nem jön ki hang, mert be van kötözve, hallani se hall semmit, mert a füle le van szorítva, a szemének csak akkora nyílás nyílik, mint a kés pengéje és Krisztina büszkén vezetgeti:

– Erre lépj, Ferikém, meg ne botoljál, Ferikém.

Aztán odaáll édesapja elé:

– Az a csúnya Bálint megint megvágta, de én bekötöttem!

Most már István úr kacagott, csak úgy potyogtak a könnyei:

– Sára, édes lelkem, jöjj gyorsan, gabalyítsd ki a gyereket ebből a pólyából, mert se lát, se hall, még lélekzetét veszti.

Sára asszony mosolyogva, ámuldozva tekergette le a vászon szalagot a fiáról, volt vagy két méter hosszú, phü, de meleg volt benne – mondta ifjú Ferenc.

– Ugye jól megcsináltam, édesanyám – mondta Krisztina.

– Jól bizony, csak épp hogy meg nem fulladt Ferenc a sok vászon közt. S mivel Krisztina szája görbülni kezdett, ettől a dicsérettől, odasúgta neki: gyere velem a konyhába, kóstolgatni.

Mert éppen lekvárt főzött. Abból a mézédés besztercei szilvából, amitől olyan gyorsan felvidult Balassa Bálint képe a tegnapi dorgálás után.

*

Az idő haladt és minden haladt vele. Ferdinánd halála után Miksa foglalta el a trónt, s már öt esztendeje, hogy eltemették Zápolya István özvegyét, Izabellát. 1559. november 15-én írják halálát, s megjegyzik különösen, hogy ebéd után halt meg. Keményen ítélték felőle a történetírók „mind a bujaságra, mind a torkosságra nézve.” Egyéb, sokkal fontosabb események között is megemlítik, hogy a „télben is jeges borral élt”. „Utolsó ebédje igen bőséges lehetett. Halála előtt egy esztendővel kivégeztette Kendy Ferencet, ki is Dobónak vajdatársa volt s aki érte ment, behívására Lembergbe s hozta be Erdélybe. A kis János Zsigmond még igen ifjú lévén, a két Kendy testvér arra törekedett, hogy őt és anyját félreállítva átvegye az uralmat Erdély fölött. Szolimán szultán adta ezt értésére Izabellának, mivel a Kendyek hozzá fordultak pártfogásért. A királyné megparancsolta Balassa Menyhártnak, hogy ölje meg őket. És Balassa Menyhárt teljesítette a parancsot. Úgy ért véget, aki Perényi Gáborral szövetkezve Dobó erdélyi fogságát kitervelte.

Izabella halálakor János Zsigmond tizenkilenc éves volt s édesanyja gyermekora óta belénevelte, hogy neki öröksége a magyar trón s azt egyszer el kell foglalnia. Fegyverek és diplomáciai tárgyalások váltják egymást, követelek a török portához, s ha már nehezen sikerült a magyar királyság, legalább egy királyi házasság altassa el János Zsigmond hiúságát. De sem a francia, sem az osztrák uralkodóház nem tartja egyenrangúnak őt, nem áldoznak leányt Erdély oltárára.

*

Miksa, idegen nevén Maximilián, Ausztria császára, Magyarország és Csehország királya félt. A királyokon akkor szokott uralkodni a félelem, amikor rosszul uralkodnak népeiken. Soha még annyi panasz, elkeseredés nem gyűlt össze szegény Magyarországon Habsburg király ellen, mint ellene. Apjának, Ferdinándnak országlása még valahogy elviselhető volt, ő még a pozsonyi királyválasztó országgyűlésen kijelentette, hogy az ország törvényeit és szokásait megtartja, idegeneket nem vesz be a királyi tanácsba, amint hogy adományokat sem tesz olyanoknak, akik a nemzettől idegenek. Igaz, hogy ezek az ígéretek lassan feledésbe mentek negyven éves uralkodása alatt, de fia, Miksa már nem ígért semmit.

Az ő torkában kétszer keseredett meg az uralkodás íze. Hosszú ideig volt trónörökös, ez volt az egyik baj. Apjával sokszor került ellentétbe vallási kérdések miatt, amelyek akkoriban országokat és családokat dúltak fel. Ferdinánd katolikus, Miksa protestáns lelkészt tartott maga mellett. A második súlyos törés az volt Miksa uralkodásában, hogy be kellett látnia, nem bír a törökkel. 1566-ban német, olasz és francia zsoldosokból olyan komoly hadsereget gyűjtött, amelyet még Habsburg király sohasem, és azzal a szándékkal lépett Magyarország területére, hogy kiűzi a törököt.

Szolimán szultán akkor Szigetvárt ostromolta. Miksa a győri haditanácsba Dobót is meghívta, aki azt javasolta, hogy a sereg vegye ostrom alá Esztergomot s így próbálja elcsalni a támadókat Szigetvár alól. Miksa ezt a tervet terjesztette elő, azonban a haditanács többsége Günther schwarzenbergi gróf fővezér tanácsára nem engedte döntő harcba a sereget a nyugati harcmodor törvénye szerint, amelynek az volt a lényege, hogy a háború a fontos, nem az ütközet, az ellenfelek rendezzenek hosszú felvonulásokat, lehetőleg egymással párhuzamosan s kerüljék a szembe való találkozást, mert az veszteséggel jár. A grófnak fogalma sem volt a törökök támadó lendületéről, s nyugodtan állt Győrnél, míg a tábor szétszéledt, engedelem nélkül Szolimán pedig bevette Szigetvárt és a hős Zrínyi sorsa beteljesedett. Ettől kezdve nem szervezett többé háborút az ozmán veszedelem ellen. A győri szégyen pecsétként sötétlett lelkiismeretén és Zrínyi elvesztését sokáig fájlalta.

Miksa tehát hagyta az országot a török martalékául, ami számokban annyit jelentett, hogy ezekben az évtizedekben több mint kétszázezer magyart hurcoltak el rabszolgának a konstantinápolyi emberpiacra. Az elhagyott területeket részben felverte a gyom, részben pedig beszivárogtak oda a szomszédos népi töredékek.

Michiel, a velencei doge bécsi követe írta haza jelentésében:

– „Nem lenne csoda, ha lábra kap az a vélemény, mely szerint a németeknek kívánatos a magyar fej veszte, a magyar terület pusztulása, hogy az ország vadonná váljék a német és török között, amely tőlük e félelmes ellenséget elválasztja. Legjobban fáj a nemzetnek az idegenek szám nélkül való becsempészése. Sem honszeretet, sem érdek nem köti őket a reájok nézve idegen földhöz s így nem is gondolnak egyébbel, mint azzal, hogy minél rövidebb idő alatt minél többet csikarjanak ki belőle. S nem attól kell tartani őfelségének, hogy egyik, vagy másik úr elpártol tőle, hanem az egész nép elidegenedik.”

*

Dobó bosszúsan tért haza Győrből. Miért nem hallgattak rá? Megelevenedtek emlékei között az utolsó egri napok. Ő is ott állt, hogy el kell pusztulnia várbeli népével. Azon az utolsó napon, az utolsó nagy ostrom napján mindenki felvette ünnepre készülő ruháját. A hősi halál ünnepére. De sok jó embere ott maradt. Egyre többször jutottak eszébe. Úgy érezte, neki sincs már sok ideje.

Az utolsó Perényi

Az öregasszony az ajtó mellett kuporgott egy alacsony ülőkén. Imádságot mormolt, Miatyánkot, Szűzmáriát. Többet nem tudott. Ha befejezte, újra kezdte és megint újra. Odvas szájából úgy pergett az imádság, mint fekete liszt egy fekete malomból. Néha a mellére horgadt a feje, elaludt, aztán kapkodva, sietve ébredt és folytatta, ahol abbahagyta. Az ura könnyű haláláért imádkozott, mert már az egész pataki vár tudta, hogy nem sok ideje van hátra.

Perényi Gábor vastag rétegekben leterített farkasbőrökön feküdt, a keze ügyében meztelen kardja, azzal feküdt. Nehezen lélekzett, szörnyű fájdalmak kínozták mellében, gyomrában. Megmozdult:

– Hívd asszonyodat!

Az öregasszony felkelt, keresztet vetett és felkapaszkodott a lépcsőn a torony emeletére, ahol Perényi Gáborné Országh Ilona élt cselédlányai között. Gábor két éves volt, amikor apja, az özvegyeket üldöző Perényi Péter palotát emelt a torony mellé, de Gábor nem költözött oda. Üresen kongtak a termek, mert Gábor ott maradt, ott őrizte asszonyát, akit mindenkitől féltett.

Kisvártatva megjelent az ajtónyílásban Ilona és csendes szóval kérdezte: – Hívott az én uram? Gábor rátekintett. Az asszony talpig feketében, nyakát fehér gyöngysor peregte körül. Felszisszent:

– Te már gyászolsz engem?

– Csak a szomorúságomat öltöztettem fel. Kérem az Istent, adjon hosszú életet az én uramnak.

– Hazudsz! – kiáltotta fulladozva Gábor. – Holtomért imádkozol. Keményen tartottalak, örülsz, hogy megszabadulsz tőlem. Az asszonyok nem szeretik a láncot.

– A láncot senki sem szereti.

– De én azért tettem rád láncokat, mert szeretlek. Az enyém vagy, a birtokomhoz tartozol, és én parancsolok neked. Lépj közelebb.

Ilona közelebb támolgott. Irtózást érzett, mikor az ura nyirkos kezéhez ért.

– Ilona, szeretsz?

Tompa volt az asszony hangja: – Igen.

– Akkor hallgass meg. Most nem parancsolok, most kérlek. Itt mindenki tudja, én is tudom, hogy meghalok rövid időben. Ha meggyászolod holtomat, ne nyújtsd másnak a kezéd. Egy Perényi hitvese ne legyen méltatlan ura emlékéhez.

Ilona összeszorította az ajkát.

– Beszélj, ígérd meg – lihegte Gábor.

– Mindig hűséggel voltam hozzád – sápadt el Ilona – meg is meggyászollak, de az eljövendő esztendőkre nem lát be senki.

Gábor elsárgult a dühtől: – Hát jól van, Országh Ilona. Ez az utolsó szavad hozzám?

– Ez.

– Úgy legyen – sziszegte Gábor. – Most pedig pusztulj innen, takarodjál!

Ilona sírva rohant ki a szobából, fel a lépcsőn, és ráborult az ablak párkányára. Most nyitva lehetett az ablak, mert itthon van a vár ura. Ha elmegy, lepecsételi, hogy ő még ki se tekinthessen asszonyi börtönéből. Ha vendég jön, nem ülhet az asztalhoz. Miért? Hogy szemmel meg ne verjék? Hogy tekintettel el ne rabolják? Hogy pillantással el ne szeressék? Ez a szoba tele van rettenetes szavakkal, amiket az ura szór rá szörnyű szerelemfáltásában. A szolgálólányok mind az ő kémei, figyelik minden rebbenését. Ó, ezen a sötétségen alig tör át valami világosság, valami, ami melegít. Igen, az a tekintet, az melegített, azé az ifjúé, Semsei Istváné. Ura akkor is betegen feküdt, s ő lement hozzá hívatlan. Valaki volt még a szobában, valaki, aki rátekintett. Egyetlen pillantás volt csak, de úgy érezte, hogy megsimogatták, barna hajától fehér papucsáig. Ilyen tekintetre vágyott mindig, de csak durva ölelést kapott. Ura ágyában mintha kirabolták volna. Szánalmas lett és nyomorult. Szöges korbács nem fájt volna úgy, tüzes vas nem égette volna úgy, mint Perényi Gábor teste az ő testében. És amikor a ruhája odaért az idegen ruhájához, Gábor valósággal kikergette őt. Régen volt, esztendőkkal ezelőtt, azóta se látta. Akkoriban azt suttozták az asszonyok, hogy a vendéget holtan vitték el a várból.

Gábor sokáig forgolódott. Végét érezte és fel-felnyögött.

– Hívd a kirurgust.

Az öregasszony kicsoszogott.

Komoran és félelemmel lépett be Balsarati Vitus János, a kirurgus.

– Nagy dolgot kell végrehajtanod, Vitus János – fordította felé sötét arcát Perényi.

– Isten óvjon minket minden gonosztól! – morogta Vitus János.

– Félre jár a szád, kirurgus. De megjámborodtál. Figyelmezz rám. Feleségemtől ígéretet akartam, hogy holtom után nem adja kezét másnak. Nem adott ígéretet. Te most mérget adsz neki.

– Ne kívánja ezt tőlem kegyelmed. Nem bírom megtenni.

– Nem? – mordult fel Perényi Gábor.

– Nem ér azzal semmit kegyelmed – rimánkodott a kirurgus. Ha kegyelmedre rázárják a kriptá ajtaját, nem tud már semmit. Se asszonyról, se másról.

– Azért akarom még holtom előtt holtan látni.

– Irgalmazzon, kegyelmed, szegény asszonynak.

Olyan erővel, aminőre már gondolni sem lehetett, Perényi felugrott s a meztelen kardot hegyével Vitus János torkának szegezte:

– Nem akarom, hogy rajtam kívül más is érintse! Esküdj, bitang, hogy megteszed!

Balsarati Vitus János reszketni kezdett. A kard hegye egyre közelebb ért, már sértette a torkát. Gábor folytatta:

– Te tudod, hová lett Ferenc öcsém. A te mérgező ölte meg.

– Kegyelmed parancsára tettem. Hogy ne legyen vetélytársa a birtokban.

– Hát arra a fiúra emlékszel-e? Semsei Jánosra emlékszel-e? Akinek a ruhája a feleségem köntöséhez ért? A te mérgezőtől halt meg.

– Azt is a kegyelmed parancsára tettem. Hogy ne legyen vetélytársa asszony birtoklásában. Meg kellett halnia.

– Esküdj, mert megnyitom a torkod. Az élő istenre! – A kard hegye beljebb nyomult.

– Esküszöm – vacogott a kirurgus – esküszöm az élő Istenre, hogy Ország Ilona még ma meghal.

A kard hegye leereszkedett:

– Estére hozzátok ide.

Estig mozdulatlanul, hörgöve feküdt Perényi Gábor. Az öregasszony gyakran reá pillantott s úgy volt, hogy kinyújtja a karját, hogy ellopja a lelkét a szájáról.

Alkonyattájt lépéseket hallott. Vitus János és egy szolga lepelbe burkolva hozták szépséges Ország Ilonát. Holtan.

– Tegyétek le.

Letették a pádimentomra és széttakarták leplét. Szomorúan feküdt fekete ruhájában, amelybe szomorúságát öltöztette. A fehér gyöngysor már nem volt a nyakában.

Perényi Gábort, sok baj okozóját, sok bűn gazdáját eltorzult mosollyal élettelenül találták meg reggel az asszonyok, akik egész éjszaka fennszóval siratták Ország Ilonát. Tetemére borzadva néztek és torkukra dermedt a gyásznak éneke. Balsarati Vitus János eltűnt, többé nem látták a pataki várban. Hogy ennen mérgétől pusztult-e el, vagy a megáradt Bodrog hullámaiban lelte sírját, nem kérdezte senki.

Egyszerre felbolydult minden Dobó körül. Eljutott hozzá a hír, hogy halálos ellensége, Perényi Gábor júniusban meghalt. Ezerötszázhatvanhetet írtak akkor. Azt is tudta, hogy megfordították a családi címet a Perényi család sírboltján, mert Perényi utód nélkül halt meg. Sárospatak a kincstárra szállt.

Sárospatak! Úgyszólván gyermekkorától óta hordta Sárospatak sebét magában, amikor a Perényiek erőhatalommal elfoglalták örökségét. Föltámadt benne a kívánság, hogy most visszaszerezze. Talán most érvényes lesz a törvény reá is. Aki utóbb már elpusztításukkal akarta megtartani magának a jogtalan birtokot, már nincs többé. Pert indított a kincstár ellen és meg is nyerte. Nem tudta, hogy ismét a sorsot hívja ki maga ellen. Elfelejtette hatvanhét esztendejét, s mintha betegsége is szelídült volna valamit.

De amennyi örömet hozott ez a fordulat a pernyertes Dobónak, annyi bosszúságot a királyi kincstárnak. Sárospatak egyike volt a jól felszerelt főúri birtokoknak, jövedelme felfrissítette volna a kimerülő királyi kasszát. Valamit tenni kell az öreg Dobóval.

Nem árulkodnak írásos nyomok, melyik kamarai tanácsosnak, vagy buzgó kancellistáknak jutott eszébe, hogy áttanulmányozza a Dobó aktákat, de rábukkant a veszedelmes és könnyörtelen megoldásra. Ez ellenfelet csak a Tegenyei perrel lehet leteríteni. A kincstár magára engedményeztette a pert s a kancellária elrendelte az első ítélet fővesztéses végrehajtását.

Ismét megjelent Dobó István feje fölött a pallos árnyéka. Immár harmadszor. Mintha egy láthatatlan kéz nyúlt volna ki valamely kriptából s egy porló ajak mondta volna: én, Perényi Gábor parancsolom...

Liszi veszprémi püspök ebben az időben felterjesztést intézett a királyhoz, amelyben panaszolja, hogy az ügyeket német tanácsosaival intézi, mintha magyar Tanács nem is volna. A királyi kamara és a kancellária különösen pénzügyi perekben olyan nyomást gyakorol a bírákra, hogy az már a botránnyal határos.

Ennek az ítéletnek a végrehajtása azt jelentette volna, hogy öfelsége kezére jut nemcsak Sárospatak, hanem a közel félmillió holdas Dobó birtok is.

Dobó Pozsonyba sietett, hogy a pert megorvosolja, ott azonban letartóztatták. Talán az őrség gondatlansága, talán a kellő helyre juttatott aranyak, való, hogy Bay Jánosnak sikerült urát kimenekítenie és sebes vágtában hazavinnie Szerednyére. István újból, s még jobban megerősítette Szerednyét és Lévát, ahol régóta megholt nővérének, Annának fia, Zeleméry László parancsolt. Nem tudta, mikor, s milyen erővel jönnek érte a király emberei.

Ezután pedig különös dolgok történtek, s ma sem lehet tudni, hogy e különös dolgokban benne volt-e azoknak a keze, akik pallost szántak a Dobó testvérek nyakára.

A végzetes szélhámos

Az 1568. esztendőben már zúzmarás volt a november Kassa városában. Nappal még csak megfordultak a vásárosok meg a vásárlók, állig begombolt bekecseikben a nagy piacon faszenes fazekak fölött melengetve gémberegett kezüket, de kora délután már mindenki hazatért. A novemberi szél Kassán is sziszegő korbács hangján szól, s aki teheti, házába húzódik a hasábfák melege mellé. Csak az istrázsák örködnek a nevezetesebb urak háza kapujában topogva, így Rueber János, főkapitány palotás szállásánál is. Csak itt okosabb az istrázsa, odabent örködik a kapu mögött, ott is hideg van ugyan, de legalább nem cibálja a szél.

Ím, a kopogtató hangját hallja a kapun. Ki az ördög jár itt ilyenkor? Nyitja a kapu szárnyát, hát mintha denevér suhanna; fekete köpenyes ember sodródik befelé, mintha nem is a szél hozná; hanem a lebernyege szárnyán lebbenne által a kapu nyílásán.

Útját állja nyomban:

– Mit keres itt kend?

– Rosszul kérdezi az én felebarátom. Nem mit, hanem kit. A főkapitány úr ökegyelmét.

– Keresse kend a főkapitány urat a hivatalában. Fényes nappal. Az idegen szemét hunyta, úgy mosolygott.

– Vannak dolgok, amelyek sötétben világosabbak. Mindennek megvan a maga ideje.

Az őr nézte, nézegette:

– Tán pap kend, hogy így kitekeri a beszéd nyakát?

– Hogy ki vagyok, azt csak magának a főkapitány úr ökegyelmének mondom meg, neked pedig az a dolgod, hogy jelentsd, főbenjáró ügyben keresik.

– A főkapitány úrhoz pedig ilyentájt már senki bé nem mehet.

Az idegen most felnyújtotta a derekát, a szava is keményebb:

– Csak az, aki nálánál is nagyobb urat szolgál!

– Nagyobb urat? Csak nem a királyrul beszél kend?

– Éppen.

Az őr megvonta a vállát, felballagott a lépcsőn. Kis idő múlva megint le.

– Mehet kend.

– A legalázatosabban kommandálom magam a főkapitány úr gráciájába – hajolt meg kétszer az idegen a karosszékeben melegedő Rueber János előtt. – Kenderesi István vagyok, de Kaproncza.

– Szóval nemes ember kegyelmed.

– Nem, nem egészen, illetve... – hebegett a jövevény. – Kaproncát csak azért említém, mivelhogy oda való vagyok.

– Hm. És mit akar ebben a szokatlan időben?

– Vannak dolgok, amiknek árt a napfény időnek előtte. Sötét dolgokat csak sötétben.

Rueber elvesztette a türelmét:

– Miféle sötét dolgokról beszél itt kend?

Kenderesi közelebb lépett s mint komédiás, ki szerepét játsza, odasúgta:

– Összeesküvés a felséges király és császár ellen.

Rueber megmerevedett. A féreg essen bele ebbe az emberbe. Ez tud valamit, amit ő nem tud, amit ő neki kellene tudni mindenekelőtt.

– Honnan tud ilyen veszedelmes dolgokat?

– Járok, főkapitány uram, járok a nemes urak udvarában, itt is hallok valamit, ott is hallok.

Rueber a Kenderesi nagy fülére nézett, és nem állhatta meg szó nélkül:

– Úgy látom, van mivel.

Kenderesi alázatosan elmosolyodott. A tréfa jó jel. Avval közelebb kerülnek egymáshoz, akik eddig távol voltak egymástól. Hát csak mosolygott. Rueber szólt:

– Bizonyágot szerzett-e kelmed arról, amit beszél?

– Három nevet mondok főkapitány uram: Balassa, Dobó, Homonnay. Gondolkodják rajtuk.

A főkapitány sarkon fordult, s kezdte mérni az öblös terem padlatát, le, fel. Gondolkodott. Több, mint évtizede tartotta főkapitányi székét Kassa városában és tudta, hogy Magyarországon földben kell gondolkodni. Holdakban. Száz, meg ezer holdakban. Közben a szeme szögletéből méregette hívatlan vendégét, aki még mindig félig hajolva állt, csak a tekintetével követte a döngő léptű Ruebert. Sejtette, mi körül forog az esze.

Az végre megállt előtte:

– Ez a három név hány hold – summában?

– Millió körül. Tán annál is több. Jókelvén az egész Felvidék. Ez mind a királyi kincstáré lenne.

– Miféle bizonyítékokat hozott kegyelmed?

– Balassa, meg Dobó gyakran látogatják egymást.

– Sógorok.

– Gondoljon arra, főkapitány uram, milyen veszedelmesek az ilyen tanácskozások. A magyar urak sokszor háborognak Miksa király ellen, mert nem gyűjt sereget, és ha gyűjt, nem támadja az ellenséget. Aztán meg a németek a tanácsadói a magyar ügyekben, legfeljebb a magyar kancelláriára hallgat, amelyik neki hízeleg. Aztán a harmadik sógorról se feledkezzék meg a főkapitány úr.

– Kiről?

– Az erdélyi Bocskay György uramról. Az ő felesége is Sulyok lány. Ez a nyughatatlan természetű ember valamikor Ferdinánd oldalán állt. Együtt védelmezte Szamosújvárt Dobóval, de mikor Miksa király foglalta el a trónt, éltesse őt az Úr nagyon soká, János Zsigmond pártjára állt. Ő is bújtotatja Balassát, meg Dobót, de lemegyen egész Szlavóniáig, hogy a nemességet János Zsigmond pártjára hajlítsa.

– Ez még csak szófia – vágott közbe Rueber.

Kenderesi most még közelebb hajlott.

– Ilyen főbenjáró ügyben nem jövök készületlen. Van ám írás is.

– Írás? – rivallt rá Rueber. – Milyen írás?

– Levél – felelte Kenderesi és ruhája belső zsebéből latin nyelvű papírost húzott elő. Rajta két pecsét.

- Ösmeri ezeket a pecséteteket a főkapitány úr?
- Ösmeri az ösmerő nyavalya. Nem vagyok én kancellista.
- Ez a két pecsét a Balassa, meg a Dobó úr pecsétje. Ebben a levélben igen veszedelmes dolgok vagynak. Az egész összeesküvés veleje. Balassa János zólyomi kapitány Zólyomból, Dobó István úr Léváról indul Nyitra ellen, azt elfoglalják, aztán a füleki meg a szécsényi török csapatok segítségével Nagyszombaton, Pozsonyon át kiszorítják Miksa királyt az országból. Ez már valóságos harci tervezet.
- Hogy került ez a levél a kend kezébe?
- Régóta járom a vidéket. A véglesi berekben, amelyik Dobó birtok, találkoztam egy Nagy Miklós nevezetűvel. Arany a bizalom ára, akad az ilyen szerény gúnyában is. Elmondta, hogy Erdély felé talpal egy levéllel, amit Balassa úrék küldenek János Zsigmondnak. Ímé a levél.
- Kend pedig ezt a levelet kiszolgáltatja nekem.
- Nem lenne abból semmi jó, főkapitány uram, mert még nem válaszolta meg az erdélyi fejedelem. Ez a levél elegendő ahhoz, hogy néhány nagy birtokú nemes úrnak a feje vétessék, de Nagy Miklósnak el kell vinni János Zsigmondhoz, hogy megtudjuk, mi van a másik oldalon.
- Ravasz ember kend, annyi szent!
- Ne emlegesse a szenteket, főkapitány úr, azokat próbálom engesztelni.
- Mi baja van kendnek a szentekkel?
- Bevallom, pap voltam én ifjúságomban, de elcsábítottak a világ hiúságai s a hiúságok gyönyörű összessége, az asszony. De az ifjúság múlandó, az asszony veszendő. Nekem most már minden vágyakozásom, hogy a leleszi konvent prépostja lehessenek.
- Ahá – bökte fel a fejét Rueber – a leleszi prépostság, a tizenöt falujával. Értem már a kend szorgalmatosságát.
- Itt kerül össze az összeesküvés az én alázatos kérésemmel. Amiket itt látott és hallott, főkapitány uram, arról én levelet bátorkodtam írni öfelségének. De öfelsége nem ismeri az én szerény nevemet.
- Azzal Kenderesi előhúzott egy másik levelet.
- Ha ezen a levélen néhány sorral beajánlaná öfelségének alázatos személyemet.
- Rueber megint mérni kezdte a szoba padlatát. Ennek a gyehennára való szökött papnak levél van a kezében egy összeesküvésről. Ez kemény bizonyíték. Nem lehet ártalmára, ha támogatja.
- Odalépett Kenderesihez, aki már az asztalra helyezte a levelet. Megnézte. Rá voltak írva a hátára az ajánló sorok: – A levél íróját Fölséged különös figyelmébe ajánlom.
- Azt mondta: – Ez a levél magában is elegendő, hogy a kend személyét megösmertesse öfelségével, de azért aláírom. S odaírta: Rueber János.
- Háromszor hajolt földig Kenderesi: – Hálámat érezni fogja a főkapitány úr.
- S ahogy jött, kisurrant a külső városban lévő szállása felé. Rueber János nem is sejtette, hogy ez az ember olyan fekete, mint a november végi éjszaka, amely lassan feloldotta imbolygó alakját. Mint a sötétséget a sötétség.

*

Miksa, Magyarország és Csehország királya, Ausztria császára félt. Félt eljönni a pusztuló országba, és igyekezett kívülről megtudni, mi forr, vagy lappang belül. Ezekben az időkben sűrűn kért értesítést konstantinápolyi követétől Wyss Alberttől.

Harrach Leonard titkos tanácsos állt éppen előtte 1569 februárjának egyik napján.

– Kedves Harrach, mit jelent Wyss úr nekünk a portáról?

– Mosolyogni való, Felség! János Zsigmond küldötte, Gyulai Mihály, aki az erdélyi adót szállította a szultán udvarába, Mehmet pasának azt jelentette, annyira el vannak telve Magyarország urai a német ellen – ellenünk – való gyűlölettel, hogy készek hozzá pártolni, csak adjon erre engedélyt a szultán.

– És Mehmet?

– Mehmet azt válaszolta, hogy intse az urát békére, s a magyar urakat utasítsa vissza, mert a szultán nem szegheti meg a velünk kötött békét.

Miksa mosolygott:

– Diplomáciánk jó lépése volt, hogy az elmúlt esztendőben nyolc évre békét kötöttünk a szultánnal.

– Ha a szultán hű marad szavához, 1576-ig nyugodtan lehetünk. De János Zsigmond mindenáron magyar király akar lenni. Egyesíteni akarja az országot a jogara alatt. Még Székesfehérvárt is odaigérte ezért a szultánnak.

– Mondja, kedves Harrach, valamiféle összeesküvésről nem hallott, ami a felvidéki urak közt készül?

– Szállongó hírek, minden alap nélkül.

– Hát akkor ez mi? – kiáltotta elvörösödve hirtelen támadt dühében Miksa. – Mi ez a levél? – Felugrott és egy levelet rázott nagy indulattal a meglepett Harrach orra előtt. – És ki ez a Kenderesi, aki többet tud, mint az udvari kamara és kancellária együttvéve? Maguk semmit sem tudnak. Én ezek miatt a szállongó hírek miatt halasztottam el a január hatodikára hirdetett pozsonyi országgyűlést. Nem akarok olyan országba menni, ahol az életemre törnek.

Harrach átvette a levelet. Kívül Rueber János ajánlása. Olvasta:

„Legszentebb Császári Felség. Az Isten tudja, aki a szívek és a vesék vizsgálója, hogy arra, amit előadok, Felséged iránti alattvalói hűségem indít, mert nemcsak papíron, hanem szívem szerint kívánok az igaz nemesek névsorában szerepelni.”

Harrach idegesen futotta át a sorokat, amelyekben a levél írója figyelmezteti a királyt a veszélyekre, amelyek néhány elégedetlen magyar úr részéről fenyegetik. Ne kételkedjék öfelsége az ő leleplezéseiben, hanem higgye el, amit ő nagy fáradság és utánjárás árán előad. A lázadók, ha az idő itt leszen, biztosan feltámadnak Öfelsége ellen, addig kell csirájában elfojtani az ügyet. Az összeesküvés egyik fejét, ki különben már halálos betegségben szenved, mielőtt meghalna, jó szavakkal kell verembe ejteni. Ily módon, elrettentés által az egész ügynek elejét lehet venni, mi, ha az ő javaslata figyelembe nem vétetik, később sokkal több bajba és költségbe fog kerülni. Ő, aki régóta azon a vidéken tartózkodik, legjobban ismeri az illetők gondolkodását és terveit. Végül arra kéri a királyt a közjó érdekében, hogy ez írását ne tegye idő előtt közzé. Datum. Cassoviae. 5. febr. 1569. Hűséges szolgája, Stephanus Kenderesi”.

– Befejezte?

– Be, Felség.

– Azonnal jelentse a kassai főkapitány, ki ez a Kenderesi, és miféle értesülései vannak. Dobót pedig szép szóval törbe kell csalni.

– Különös véletlen – felelte Harrach – hogy Dobó nemrégén a kezünkben volt.

– A kezünkben? Mikor? Miért?

– A pozsonyi várban. Közel húsz esztendősen volt ez, úgy hívják a magyaroknál, hogy nagyobb hatalmaskodás, amiben a Dobó testvéreket fej- és jószágvesztésre ítélték, még 1551-ben. Többször volt ebben királyi kegyelem, de most, hogy Perényi Gábor halála után Sárospatak a kincstárra szállott, az öreg Dobó pert indított a kincstár ellen, azon a címen, hogy az ő anyai öröksége és azt évtizedekkel ezelőtt a Perényiek erőszakkal foglalták el. Valamelyik kancellár most kiásta a múltból az aktákat és a kancellária elrendelte az ítélet végrehajtását. Több, mint félmillió hold föld, meg két fej a pallos alatt. Dobót elfogták, de a felesége megszöktette.

Miksa hosszan dobolt az asztalon. Arany oroszlánfejek tartották az asztal lapját.

– Kár volt Dobót elfogni, de ha már elfogták, kár volt futni hagyni. De most már értem, miért mentette ki magát a januári gyűlésből. Betegségét jelentette okul.

Nem sok idő múltán Harrach jelentette a királynak:

– Felsőged parancsára Rueber János kassai főkapitány jelentette, hogy a már említett Kenderesi István elfogott egy levelet, amelyben Balassa és Dobó, valamint Homonnay szolgálatukat jelentik János Zsigmondnak és ígérik, hogy Balassa zólyomi, Dobó lévai hadával elfoglalják Nyitrát, majd a füleki és szécsényi török csapatokkal együtt Pozsony ellen fordulnak és kiszorítják Felsőgedet Magyarországról.

– Dobó a törökkel? Szinte lehetetlen.

– Az állt a levélben, Felsőg.

– Rueber látta a levelet?

– Látta.

– Ki ez a Kenderesi?

– Szlavóniai, kaproncai születésű. Ifjúságában pap volt, de valami Dersffy Farkasné Paksy Anna nevű vérmes hölgy elcsábította az Úr szolgálatából és a maga szolgálatába édesgette. Aztán, mikor ráúnt, kegyelemben elbocsátotta. Most vissza akar térni a papi életre és a leleszi prépostságra törekszik. Szép javadalom. Tizenöt falu.

Miksa azzal bocsátotta el a titkos tanácsost: – Gondoskodjék róla, hogy Balassa meg Dobó ott legyenek az őszi pozsonyi diétán.

*

A bécsi udvarban főudvarmester volt Trautson János. Jószándékú ember lévén megpróbálta elsimítani a király hibáit, lecsendesíteni a magyar nemeseket. Balassának is, Dobónak is jó embere volt, s mihelyt hírét hallotta Kenderesi levelének, nyomban értesítette a zólyomi kapitányt. Télidő volt még, de Balassa egy percig sem késlekedett. Befogatott nehéz téli kocsijába, s egyenesen fel, Bécsbe.

Budai Ferentz úr, a szováthi református eklézsia prédikátora így írja le Balassa látogatását:

„Amikor Balassa megtudta, mindjárt Bécsbe ment és magát illendőképpen mentegette, hogy ő attól a gonoszástól, mellyel őtet feketítik, tellyességgel ártatlan. Miksa az ő irigyeinek és rosszakaróinak ne hidgyen; akiket neki a király kijelent, mindenkor kész lesz azokat az ország

törvényszéke előtt hazugságokról meggyőzni, vagy azokkal való magános bajvívás által megbizonyítani ártatlanságát. – Igen kegyelmes választ adott akkor néki Maximilián és azzal az intéssel bocsátotta el magától, hogy eddig való hűségét azután is tartsa meg.

Mikor pedig ki akarna lépni a szobából, visszaszólította őtet, vele kezét fogott, és azt parancsolta neki; hogy még aznap délben ismét az udvarba menjen és a királyi famíliával együtt vegyen részt azon a szánkázási mulatságon, mellyel az Béts hóval megtöltött utzáin fogja magát vidítani. Maximilián a maga kisebb lányát, Erzsébetet bízta őreá, aki azután kilentzedik Károly francia királynak jegyződött el. Másnap jó reménységgel indult haza Balassa.”

*

Dobó pedig csakugyan beteg volt. Tizenhárom esztendeje, hogy meglakta a szamosújvári börtönt, annak is a legsötétebbjét. Erdély vajdája Erdély börtönében. Világosság is alig szűrődött a mély odúba, s a falakból sötéten lehelt a nyirok, a földalatti üregeknek az a sajátos nedvessége, amely a talajvízből táplálkozik, s nyomasztóan vegyül el az emberi lélekzet párájával. Azóta tartotta rabságban a köszvény. Pedig mindent megpróbált. Kenték kenőasszonyok, ráolvastak kuruzslók, kézbevették neves kirurgusok Pozsonyban, írt készíttetek gyógyítására bécsi professzorok, tizennégyféle csodálatos szerből, melyek közül csak a hangyaszeszt, szalmiákat, mustárt, kámfort, porított gilisztát, fenyőpálinkát, olajbogyót érdemes említeni, de mindez nem használt. Ha változott az évszak, nedvesre fordult a nyár, felfelszisszent, fogát harapta.

Ült a lobogó fahasábokhoz húzódva a szerednyeai várban és olvasta az őszi pozsonyi országgyűlésre hívó leveleket.

Különösen meglepte Miksa király levele.

„Oly ügyek fognak megbeszélésre kerülni – írta a király – melyek megvitatásánál okvetlen jelen kell lenned. Ne bántson téged, hogy a múlt napokban Pozsonyban letartóztatva lettél, ez a mi tudtunk és akarattunk ellen történt. Mikor boldog emlékü atyánk veterán hívei, kik közül egyedül te vagy életben, előttünk mindig a legkedvesebbek voltak, gondolhatod-e, hogy ellened valamit tenni, téged bántalmazni a legtávolabbról bár, szándékunkban lehetne?”

Trautson János főudvarmester ugyancsak levelet írt:

„Népünk körében olyan rémhírek terjedtek el, hogy Dobó uram fölös számmal tart katonaságot és így nem lehet tudni, nem teszen-e valamit öfelsége ellen. Én nem hiszek a híreszteléseknek, mégis tisztáznia kellene magát majd a vádak alól, bár öfelsége bízik Dobó uram hűségében, abban sohasem kételkedett, s biztosítja minden bántalom ellen.”

Bornemissza Pál nyitrai püspök is írt levelet. Nem az ő számára íródott ez az egyetlen magyar nyelvű levél, hanem unokaöccsének, Zeleméry Lászlónak, aki elküldözte neki. Szép levél ez. Kétszer is, háromszor is elolvasta:

„Az mint Kegyelmed engömet Nyitrán az elmúlt napokban kért vala, azon másodnapon, hogy idejöttem, urunknak öfelségének Dobó István uram constantíája felől bő szóval szóltam, életömet is kikötöttem érötte, ugyannyira, hogy semmit sem kételkedik az ő tekéltességében; ennek előtte sem kételkedett, hogy ugyan elhitte volna bizonynyal, azért csak jöjjön ide, úgy, az mint jöhet, az ő dolga jól lészön, hogy kit önmaga sem reménlett volna, sem kívánhatott volna Istentül is. Most én erről többet nem írhatok. Trautson urammal ezen dologrul sokat szöல்லottam, tegnap ő is ugyan azont mondó Dobó uram bizony tekéltetes voltáru. Azért, amint lehet, siessen, mert urunk és ez mostani tanács kíváltképen őtet várja. Immár ez én magamtul irom, hogy az, mi Posonba esött ő kegyelmén urunk hagyomásából nem esött. Ha magát, tisztességét, gyermekit, jószágát szereti, eljöjjön, most ideje.”

Levél, levél, mindenütt biztatás. De már hatvankilenc esztendő fölött győzedelmeskedik a betegség.

Nyárutó havában begördült Balassa János kocsija a szerednyi várba. A gyerekért is jött János, hiszen minden nyáron itt játszódtott Ferencel, meg egyébért is. A bécsi hírek miatt.

– Anna üdvözlét hozom – huppant le a batárról Balassa János. – Hanem, hogy a sógorasszony milyen fiatal még máig is, csodaszámba venném, ha nem volna valóság. Nem öregszik kegyelmed.

– Minek az János, hagyjuk későbbre. Tudja, hogy sohasem voltam magamnak ülő asszony. Van dolog itt is, rendben kell tartani Ruszkát, Léva is gondot ad, néha meg kell nézni az asszonyok dolgát, gondolni kell mindenre. Hanem úgy vélem, Bálinttól el kell búcsúznunk. Kicsiny már neki Szerednye, Egerbe vágyódik vitézi iskolába. Mi fájlaljuk, de nem szeghetjük kedvét.

– Kicsiny annak a zólyomi vár is Sára húgom. Hadd menjen Egerbe, végtére is betöltötte a tizenöt esztendőt. Ott gyakran kicsapnak, végvári harcokat vívnak, fenheti a kardját, a karja elég erős hozzá.

Előkerültek mihamar az ifjú Ferenc is, Bálint is, ki illő tisztelettel féltérde hajlított édesapja előtt, meg a tíz esztendő Krisztina is, aki két szelíd csókot kapott piros, barna orcájára kétfelől.

Csendes ebéd közben János elbeszélte, mit tudott meg a Kenderesi-féle levélről, hogyan fogadta őt ennek tudatában Miksa király Bécsben, amikor nevét tisztázni járt ott a rágalmak ellen, hogyan hívta meg őt szánkázó mulatságra, reá bízván legkedvesebb leányát, s nemcsak e cselekedetével, hanem szóval is mondván, hogy bízik az ő hűségében, meg Dobóéban is. Nem lészen itt semmi baj – mondta Balassa János – elmehetünk bízást a pozsonyi gyűlésbe.

Volt még valami, amiért Sára asszony nem bánta, hogy Bálint nem jön többé a szerednyi várba. Nemrégiben Krisztinka egy este odaállt az édesanyja elé:

– Édesanyám, ez a Bálint ne jöjjön ide többet.

– Miért, kislányom? – csodálkozott rá Sára asszony.

Krisztinka mindössze annyit mondott, amennyi ilyen alkalmakkor minden dolgok elfedésére áll az asszonyi népek szótárában, még ha csupán tíz esztendősek is:

– Csak.

Krisztinka nem mondta el, hogy kifutott Bálinttal a mezőre, s míg ő virágot szedett, Bálint elosont mellőle és lesből levágott egy fekete rigót, amely felröppent a zöld gyepről.

– Mit tettél, te kegyetlen?

– Kardom élet próbáltam, karom gyorsaságát, szálló madáron.

– Megölted az én kényes fekete rigómat. Az én szép sárga csőrű madaramat – siránkozott Krisztinka.

– Nem tudtam, hogy a tiéd, nem rajzoltál jelet a szárnyára – csúfolkodott Bálint.

– Itt minden madár az enyém, tudd meg, és semmi közöm hozzád többé, azt is tudd meg!

Bálint harsányan nevetett, csak úgy villogott a fehér foga és magához rántotta Krisztinkát, úgy magához rántotta, hogy át is ölelte szorosan és felgyúlva csókolta meg az arcát. Olyan idegen forróság csapott ki a fiúból, hogy Krisztinka reszketni kezdett.

– De szép vagy, Kriszti, mikor haragszol.

És sodorta, szorította magához a gyermeklány sarjadó testét az ébredező férfi mohóságával.

Krisztina megütötte, orcáján ütötte, könyökével tolt, eltépte magát ebből az előszöri ölelésből.

– Te utálósos, te! – és szaladt hazafelé.

– Leszel még te az én feleségem – kiáltotta utána Bálint.

Krisztina megállt, mintha meggyökerezett volna:

– Micsodád lészek én neked?

– A feleségem, a feleségem – kiáltotta Bálint.

– Te bolond, te bolond, én nekem ilyen uram nem kell, aki ártatlan madarat öl.

Szikrázott a szeme. És már futott tovább, csak a libbenő szoknyája széle látszott a ribizlibokrok piros fürtjei között, tűnőben.

Az édesanyjának csak annyit mondott: – Csak.

Sára asszony megsejtette, mi az a csak. De nem szólt róla többet. Balassa János batárjára szállt s elment szíves búcsúzás közben. Bálint lóháton követte a kocsit és hátrafelé nézegetett.

De nem lobogtatott senki fehér kendőt utána a szerednyei vár ablakából.

*

Közeledett az őszi országgyűlés ideje.

Trautson ismét írt Zelemérynek: „Írd meg Dobónak, bizzék bennem, én jó barátja vagyok, őfelsége óhajta szerint tanácsolom neki az országgyűlésre való jövetelt.”

Zeleméry kihallgatáson is volt Miksánál és kérte, hogy ne kételkedjék régi katonája hűségében. Közölte is Dobóval: „Semmi, de semmi rosszat nem vettem észre, minden csendesen fog elsimíttatni.”

Idézzük megint Budai Ferentz úr tudósítását:

– „Mindenekutána eljött a diéta ideje, a közelebb írt esztendőben Balassa és Dobó Posenba mentek s mivel eleve gondolták, hogy ők is szóba fognak jöni, esdeklő levelet nyújtottak be Maximiliánnak, hogy ők meghallgatatlan ne bűnhődjenek, azt is ígérték, hogy bé fogják bizonyítani, hogy a Zápolyához írt levelet nem ők írták, sem nem az ő tudtokkal és akaratokkal íródott az. Legnagyobb gyanúságok egy kaprontzai fi, Kenderesi István nevű szökött papra vall, hogy az irta volna az ő képükben Kassán azt a levelet. A rendek két részre oszlottak. Némelyek vitatták, hogy a törvény útján kell őket megítélni, mások azt vitatták, hogy minden halasztás nélkül őrizet alá őket tenni s azután a törvényhez nyúlni. Végül is Maximiliánra bízták a kimenetelést.

– Ők egy havas fergetegben a gyűlés palotája előtt várták a magok dolga kimenetelét. Beszóllítatja egyszer őket a király. Liszti János veszprémi püspök felolvassa előttük a végzést, mely abból állott, hogy az ellenséggel való egyetértés miatt Felség ellen vétőknek látszanak, azért is fogházba kell menniök. – Mikor magok mentségére valamit akartak volna szólani, Ekk gróf körül állja őket s parancsolja, hogy ő utána menjenek. Ki is ugyan őket egy felházba, azután pedig Maximilián elmenetele után az épület alsó részére egy vas rostélyos ablakú helyiségbe záratta és melléjük őrizőket rendelt.”

Giovanni Michiel velencei követ ezeket jelentette urának:

„Miután a király az országgyűlésre vonatkozó ügyekben válaszát közlé a rendekkel, jól választott komoly hangon, fájdalma és neheztelése hatásos kifejezésével (a mint őfelsége az

efféléknek nagy mestere) tudtokra adá az elfogottak bűnét, mely abban áll, hogy titkos egyetértésben az erdélyi fejedelemmel ehhez pártolni s őfelsége ellen fellázadni szándékoztak, s egyszersmind kifejezte, akaratát, mely szerint a vádlottak ügye az igazságszolgáltatás rendes útján, az ország törvényei s alkotmánya szerint tárgyalassék.

– A két elfogottról azt beszélik, hogy őfelsége kezében sok levél van az erdélyi fejedelemhez s ettől hozzájuk s így ők bebizonyult bűnösök. De ők megtagadják ama leveleket, sem elnézést, sem kegyelmet nem kérnek, csak igazságot szorgalmaznak őfelségétől. – Elfogatásuk annál nagyobb felháborodást idézett elő, mert szokatlan, soha nem tartott dolognak tartatik az efféle az országgyűlés folyama alatt, ahová közönséges bűnbocsánat és közbiztonság védelme alatt szoktak összeseregleni.

– A letartóztatást követő napon az ország rendei fogoly társaik ügyét a legmelegebben ajánlák őfelségének, s azok szabad lábra helyezéséért 200 ezer aranyat s 30 kezes állítását kínálták, köztük az elfogottak fiait, de mert választ nem kaptak, másnap újra kérték őfelségét.

– Őfelsége Istvánffy titkár útján levelet intézett hozzájuk, abban ígérte, hogy ügyüket mielőbb tárgyalatja. – Ugyanakkor parancs adatott Kassán Homonnay Gáspár elfogására, azonban ügylátszék fogamat nélkül, mert Homonnay elmenekült.

Mindez 1569. október tizenkettedikén történt.

A király erre az alkalomra kétszáz fegyveressel töltötte meg a pozsonyi várat, kik bizonyára lelkiismeretét őrizték inkább a királyi szószegés után.

*

A börtön még az egészséges fiatal ember számára is keserves, a betegnek s az öregnek valóságos kínzókamra. Mintha kriptája ajtaját csapták volna rá, kattant a zár és ő úgy roskadt le a dohos szalmazsákra, mintha valóban holtában volna. Alig is hallotta a kulcsait csörgető porkoláb távolodó lépteit. Az égboltozat szakadt rá mindenestül. Kicsoda ő? Hálóba esett hal. Az éjszakát és nappalt a fájdalom kegyetlen kalapácsi kovácsolták egybe, s egy gondolat kísértett vissza a börtön minden zugából: az életét akarják elveszejtetni, hogy a birtokait megszerezhessék.

A Perényiek megholtak. Holtukig nem bírt velük. Holtuk után se bír. Feltámadt helyettük a kincstár. Persze a király adósságai. Úgy mondják Bécsben, meg Pozsonyban, hogy nyolc millió forinton felül vannak a királyi adósságok. Hát ezért kell neki meghalnia? Fiának, lányának semmi sem maradjon? Nem tudott hinni a Kenderesi-féle levélnek, ő nem tud ilyesmiről. Hátha éppen a bécsi kamara biztatta fel ezt a gazembert. Hiszen akkor be akarják bizonyítani a felségárulást s az ő feje a pallos élére kerül. És a király! Ez király? Írás örözi a királyi szót, hogy néki semmi bántódása nem lészen. Még embernek is hitvány, aki szavát szegi. Hát még királynak. Vagy a királyok fölött más isten, meg más törvény uralkodik?

Sötét volt a börtön, de még sötétebb a kétségbeesése. S a testi fájdalom, ami nem hagyta nyugodni. A levegő nyirkos volt és hideg. Embereinek szólt, kik szolgálatot tettek mellette. Az asztalhoz vitette magát és kérelmező levelet írt sűrűn mártván a lúdtollat a kalamárisba, hogy ne legyen egyenetlenség az ékes latin szövegben. A királynak írt.

– Ha őfelsége az ő ügyét az országgyűlésen engedte volna tárgyalatni, alkalma nyílt volna az ellene felhozott vádakra őfelsége és a rendek előtt könnyen megadni a cáfolatot. Most, miután az Istvánffy titkár által beküldött iratban, melyben őt a király a törvények szerinti eljárással biztatja, sem helyről, sem határidőről nincs említés, fél, hogy a fogság hosszabbra fog nyúlni, mint azt gyenge egészsége megengedhetővé tenné. Eszébe juttatja Miksának, hogy több harmadéveken át feleségével és gyermekével kemény és kegyetlen fogságban tartaték királyhűsége miatt, de fogsága olyan betegség csírát vetette el benne, amely miatt egészségét

semmi módon nem sikerült helyreállítani, s ha most ismét hosszú ideig volna kénytelen szenvedni, meg van róla győződve, hogy agg korának a halál a börtönben vet véget. Ezért könyörög, szánja meg őt a király s fogadja el a rendek által nyújtani szándékozott kezességet olyan alakban, aminőt a legbiztosabbnak gondol. Tűzzön ki ügye tárgyalására rövid határnapot, s ő ha csak sírba nem viszi betegsége, oly biztosan meg fog jelenni, mintha mindaddig börtönben lett volna.

Hasonló értelemben írt novemberben Harrach Leonardnak. Ebben a levélben azt is megemlíti, ne feledkezzék meg a király öccséről, Domokosról, akinek a törökországi Jedikulában, Héttoronyban kellett hosszú ideig rabszolgaságban sýnylődnie.

Ugyanakkor Balassa is írt Harrachnak, aki mindkét levelet ajánló sorokkal küldte meg a királynak, de közölte a foglyokkal, hogy egyelőre nem sok remény van szabadulásukra.

A következő, 1570. év január havának közepén Radéczy váradi püspök és Kherling királyi biztos meglátogatták a rabokat. Balassa, aki fiatalabb volt Dobónál és egészséges, eleintén lepedőkből függönyt csinált magának cellájában, senkinek semmi köze hozzá, mit csinál ő odabent, az örök szeme elől elrejtőzve étkezett s mind neki, mind Dobónak fölös számú belső emberük állt rendelkezésére.

A két királyi biztos, attól tartva, hogy valami asszonyi csel kapcsolatot teremt a rabok és a világ között, előhívták Rothkircher és Pflug várkapitányt és Mordax Jakab vicekapitányt, s a foglyok fogsági rendjét így határozták meg:

„Ezentúl mindkét fogoly mellett két-két szolga alkalmaztathatik, éjjel azonban csak a köszvénybeteg Dobó mellett kettő, Balassa pedig eggyel is tartozik megelégedni. Szobájuk ajtaja éjjel-nappal nyitva legyen, velök senki beszédbe ne ereszkedhessék, hacsak olyan egyén nincs jelen; aki a beszélgetést az őrség kapitányának tolmácsolja. Étkezni mindkét fogoly az őrség szemeláttára fog, kötelességévé tétetik a kapitányoknak a cellák minden zegéztugát gyakrabban megmotozni, hogy a netáni szökési kísérletnek eleje vétessék, különösen Balassánál, aki mind egészségre, mind testi mozgékonyaságra Dobó fölött nagy előnyben van.” – Hanem Balassa ajtajáról már későn parancsolták le a lepedőt. Megnyerte az öröket, felesége csempészett be néhány aranyat, megásta a falat és a csatornán keresztül kiszökött börtönéből. Március 9-én Radéczy és Kherling kénytelenek voltak jelenteni, hogy a fogoly „penes cloacam perforato” megszökött. Fiatal szolgáját hátrahagyta. Ez elmondta, hogy este nyolc órakor bement gazdájához, de az kikergette, mondván, hogy imádkozni akar.

Bizony igaz, hogy nemsokára Balassa már imádkozott: Gyerünk uramisten, mert már akkor benne ült lova nyergében, ott kapálta a földet kedvenc lova nem messze a vár falától, arra rákapott és az éjszaka sötétjében elvágtatott Zólyomba, és rövid búcsú után Lengyelországba.

Az is igaz, hogy úgy kilenc óra tájt a fiatal szolga ismét bement urához, de a cella üres volt. Megvonta a vállát: – Biztosan jobb helyet talált János úr. És lefeküdt nyugodtan aludni. Nem az ő dolga a fogolyszökés. Majd reggel látnak, amit látnak, amit meg nem látnak, az nincs.

*

Az udvar titkos bizottságot létesített különösen hű embereiből, hogy a foglyok védekezésével tagadhatatlan tényeket állítson szembe. A bizottság feje Radéczy váradi püspök volt. Történetírók rendkívül éles jellemzést írnak róla: – Alkalmasabb embert a kormány ily titkos nyomozás-félére keresve sem találhatott volna nála. Méltó párja volt ebben az ügyben Kenderesinek. Nem csalt és nem hamisított ugyan, de szolgalelkű meghunyászkodása, az a körülmény, hogy az udvar és a német tanácsosok kedvéért bármit képes volt tenni, biztos garancia volt, hogy az ügyben semmi elnézéssel nem lesz. Csodálatos mephistói lelket adott a

természet e főpapnak. Az a természet, mely a gyilok és erőszak alkalmazását tanácsoltatá vele honfitársaival szemben.

A bizottság Kassa körül kezdett nyomozni, azzal a látszólagos céllal, hogy a lengyel határkiigazítás ügyében járnak, de az első kérdezősködések elárulták őket. Radéczy parancsára titokban meg is eskették a tanúkat, akik semmit sem tudtak egyébként mondani. Az eskühöz Radéczy azért ragaszkodott, mert – mint a királynak jelentette – a hamisan esküvők ellen az országnak igen szigorú törvényei vannak, melyektől való félelem hatása alatt igazat kell mondaniok. A magyar törvény az ilyen embereket javaiktól megfosztja s gyalázattal bélyegzi. Parasztruhába bújtatva, daróckötéllel övezve bolyongnak tisztesség nélkül, s bármi hivatalra alkalmatlanok. (Amiből nyilvánvaló, hogy a váradi püspök véleménye szerint parasztnak lenni gyalázat Magyarországon.)

Alig idéztek meg néhány embert a környékről, máris híre ment a vizsgálatnak és Bay János, Dobó főember-szolgája megjelent a biztosok előtt s ura nevében a vallomások másolatát kérte, hogy ura a vádak ellen védeni tudja magát. Csak nehezen tudták megnyugtatni, hogy a János Zsigmondtól visszkapott javakat vizsgálják.

Balassa szökése után Radéczy és Kherling azt tanácsolták a királynak, hogy fogassa el feleségét és gyermekeit, várait pedig foglalja el, hogy ne használhassák ellene. A felsőmagyarországi kapitány megbízásából Litway Tamás a Balassák lipótmegyei erős fészket, Liptóújjvárat ostromolta ki, de ennek a különös ostromnak különös eredménye lett. Litway előbb meglepődve, majd keserűen vette észre, hogy mindenütt megvetik, ha valamely felvidéki udvarházba igyekezett, becsukták előtte az ajtót. Panaszát a királynak is elsírta: „Határtalan gyűlöletbe estem a magyar urak minden rendje előtt, folyton bántalmaznak. Én szerencsétlen, aki fölségednek mindig híven szolgáltam, most, mint hitehagyott eskütörő, még házamban sem ülhetek biztosan.”

Balassa szökése után már arról sem lehetett szó, hogy Dobót felesége meglátogassa. Egyszer kapott csak arra engedélyt, amikor felesége értesítette, hogy gyámleánya, Dobó Domokos árvája esküvőjét kívánja tartani.

1571. március 1-jén újra az asztalhoz ülteti magát s ír a királynak: „Ebben az időben, míg én a fogságot szenvedem, az én testvéremnek, Dobó Domokosnak árvája, kit gyámságom alatt neveltem, július első napjaiban esküvőre készül. Kérem Felségedet, adja vissza szabadságomat a mennyekzőre, hogy ez a nászünnepe halotti siralommal ne váltszék, továbbá kérem, hogy a szerednyei várban megtartandó esküvőt jelenlétével díszesíteni szíveskedjék.”

A levélben felsorolta Domokos nevezetesebb haditetteit, Lippa egykori ostromát, a szatmári vár védelmét. Mindezeket azért, hogy a király méltányolja az ő kérését.

Miksa megdöbbenve olvasta a levelet. Sokáig nézte az aláírást: „Captivus Stephanus Dobó de Ruzka” A rab Dobó István. A pozsonyi várbörtön rabja meghívja őt várába gyámleánya esküvőjére. Őt, a királyt. Hát kik ezek a magyarok? Kezdett felderengeni benne, hogy nem ismeri a népet, mely fölött uralkodik. Arcátlanságnak kellene tartania, ha nem emlékeznék a háborúk történetéből Eger védelmére, amely akkor a világ csodájának számított. Tanács-talanul forgatta kezében a levelet. Meg sem fordult a fejében, hogy ez a meghívás egy megtört mivoltában is nagy lélek nemes tette.

Király volt. És német.

A kancelláriától annyi válasz érkezett, hogy megengedték felesége látogatását az esküvő dolgának megbeszélésére és a király engedélyezte, hogy az erdélyi rokonok háborítatlanul megjelenhetnek a szerednyei mennyekzön.

Nem vallott valami nagylelkűségre ez az engedelem, mert János Zsigmond amaz év március 14-én meghalt. Elköltözött s még fiatal évében a nagy ellenség, ki apja megkoronázott királyi jogán igényt tartott a trónra, s egész életében minden eszközzel arra törekedett, hogy az egész országot egyesítse uralma alatt. S mert magtalan halt meg, Miksa nyugodtan érezhette magát a magyar trónon.

A szabadulás

Forgács Simon születésének idejét nem tudjuk. Talán nem volt Biblia, vagy kalendárium, hogy bejegyezték volna a nevezetes napot annak első oldalára.

Különben is a hős a harcban születik, nevezetes csatájának idejétől ismerjük életét. Az ő első jeles csatája Lippa ostroma volt. Húsz vagy huszonöt éve lehetett? Elsőnek hágott fel Lippa várának falára 1551 novemberében, és a rárohant törökök tizenegy sebbel rakták meg. – „A tizenegy sebek mellyeket a viaskodás közben kapott a holt testek közzé dűjtötték őtet, kilenc sebeinek helyét ruhája eltakarta, de kettejét az ő homlokán és jobb szeménél koporsója zártáig látni lehetett”.

Emberei megkeresték a holtak közt, a borbélyok bekötözték s egy esztendő sem telt bele, ott küzdött Temesváron, Losonczy István oldalánál, s mikor Temesvár elesett, török fogságba került. Ebben a küzdelemben a szabadságán kívül az orrát is elvesztette. A török szablya szerette lekanyarítani a magyar orrokat. Egynémely kemény időket kénytelen volt török fogságban tölteni, mígnem az áldozatra kész Forgács család fel nem kutatott egy magyar fogságban lévő janicsár agát, aminő minden valamirevaló várban akadt, megalkudott és kicserélte Simon vitézzel.

Tíz esztendő múlva, mikor a török erősen szorongatta Szatmár várát, amelyet Dobó öccse, Domokos védett, megtámadta az ostromlókat és felszabadította a várat.

1569 óta az egri vár kapitánya volt, nyugtalan törökhajszoló, ki-kicsapott, messze kalandozott, mindig volt száz-kétszáz lovasa, járt mezőkön, hált erdei tisztáson, szimatolta orratlan orrával, merre a török s verekedett, ahol tudott.

A hetvenegyedik esztendő nyár utóján egy megköltözött paraszti embert vittek elébe katonái.

– Kémnek nézzük – taszigálták közelebb – az erdőben bújkált.

Sunyi pofája vagyon.

– A zsebét nézzétek! – parancsolta Simon kapitány.

Abbiz üres.

– Hántsátok le róla a lajbit.

Annak a belsejébe volt öltve egy levél.

Az volt Dobó István szabadító levele.

Mert abban a levélben Kenderesi István felajánlotta szolgálatait a szultánnak ötezer aranyakért s mindjárt értesítette, hogy Miksa hadereje igen gyenge s reátörni most van alkalmas idő.

Forgács Simon úgy megörült a levélnek, mintha a legkedvesebb kedvesétől kapta volna.

– Tudsz-e szaladni, fiam, két ló közt? – kérdezte vígan a foglyot.

– Jaj, csak azt ne! – nyögte a fogoly.

– Köszönd, hogy nem patkoltatlak meg, bitang, Különben ne félj, nyavalyás, csak Egerig kell futnod, ott majd megpihenhetsz, jó hűvös helyem van nyugodalmadra.

Mikor pedig megérkeztek Egerbe, lovas ment fel Bécsbe a levéllel. Úgy illett, hogy az egri vár hőse felé az egri várból szálljon fel a szabadság fehér madara.

*

Bécsből parancs ment Rueber kassai főkapitányhoz, szállítsa erős fedezettel Kenderesi Istvánt a németújvári börtönbe.

Rueber János nyomban behozatta szállásáról Kenderesit, aki megzavarodva tiltakozott, hogy őt, aki őfelsége védelmében annyit fáradozott, közönséges gonosztevéként kísértetik.

– Pedig jó hírem van az összeesküvők ellen – mondta. – Jártam Lengyelországban és Wapozky nemes úrnál láttam a három zsák aranyat, amit Dobó István csempészett ki, hogy elegendő pénz legyen a lázadáshoz.

Rueber tett, mintha nem hallotta volna:

– Az a parancs jött Bécsből, hogy oda kell vinni uraságodat.

– Bécsbe? – fehéredett el Kenderesi. – Minek?

Rueber megint felmérte a palotás ház cifra szobájának padlatát, mint az már szokása volt, aztán megállt Kenderesi előtt. Azt is megmérte kopasz feje búbjától a csizmája orráig.

Akkor mondta: – Alighanem most adják oda kendnek a leleszi prépostságot.

Kenderesi Istvánt a németújvári börtönbe zárták. Nehéz onnan a szabadulás. A király látni sem akarta.

Harrach Leonard titkos tanácsos is csak egyszer hozatta fel őt Bécsbe, akkor is ezért, hogy rákérdezzen.

Úgy történt, hogy az ezerötyszázhetvenkettedik esztendő egyik kora tavaszi napján Majlád Gábor erdélyi főúr verte le a havat a csizmájáról a Burg kapuja előtt és kihallgatásra jelentkezett Miksa királynál. Valamikor az ő családjáé volt Fogaras vára s most, hogy János Zsigmond megholt és Báthory lett a fejedelem, idejét látta, hogy visszaszerezze. János Zsigmond uralkodása alatt leghűbb embere, Békés Gáspár lakta, s veszedelmesnek látszott hozzányúlni. A vitában Miksa királyt kérték fel döntőbírónak.

Miksa szívesen fogadta: – Mi járatban van kegyelmed?

– Fogaras ügyében jöttem tisztelettel megkérdezni Felségedet, mikor helyezhetem magam régi birtokomba?

Miksa végigsimította homlokát:

– Ez a Békés-féle ügy?

– Felséged – feszengett Majlád – legutóbbi levelében már azt írta, hogy reményem lehet a fogarasi ügy kedvező elintézésére.

– Azt írtam? Kinek? – képedt el Miksa.

– Kenderesi Istvánnak. Ő levelezett Felségeddel ebben az ügyben. Nem panaszképpen említtem, de nem kevés aranyakat kötött ki fáradozásáért.

– Itt van a levél?

– Majlád Gábor benyúlt a dolmánya zsebébe és elővett abból nem is egy, de két levelet. Az egyik Maximilián aláírásával, a másik Weber vicekancelláréval.

– A vicekancellár azt írja, hogy eljár az ügyben őfelségénél, a másikban őfelsége személyesen biztatja Majlád Gábort.

Miksa arca kivörösödött:

– Kérem kegyelmedet, hagyja itt ezeket a leveleket. Fogarasnak utána nézek.

Majlád köszönte, meghajolt, elment.

Alig pengett el a sarkantyúja a márvány padlaton, Miksa megrázta a csengőt:

- Kéretem Weber vicekancellár és Harrach tanácsos urakat.
- Weber úr, írt ön pártfogó levelet Fogaras ügyében Kenderesi István nevezetű egyénnek?
- Nem.

Most Miksa nagyon halkán Harrachnak nyújtotta a két levelet:

- Olvassa el ezeket a leveleket, Harrach úr. Mindkét levél gyalázatos hamisítvány. Kenderesi hamisította!

Üvöltött: – A király nevében hamisította. Ki ez a Kenderesi? Ki ültette a nyakamra ezt a szélhámost?

- Felség – hebegett Harrach – a felvidéki összeesküvés...

Miksa színt váltott. Szinte beleroskadt székébe. Sokáig ült némán, mozdulatlanul Harrach se moccant. Sejtette, mire gondol a király. Fáradtan szólalt meg Miksa:

- Egyéb sem hiányzik, mint hogy a Balassa-levél is hamisítvány legyen. Vallassák ki Kenderesit efelől.

Harrach másnap jelentkezett:

- Felség, a Balassa-féle levelet is Kenderesi írta Kassán. János Zsigmond válaszát is, amelyben megköszöni Balassáék tervét. Teljesen megtört és kéri felséged kegyelmét.
- Megkapja. A dologban nem leszen bírói eljárás. A hamisító hordja kezét bilincsben. Majd amikor ideje elérkezik, halála hírére jelentsék. A börtön parancsnoka fejével felel érte.

Mikor Harrach eltávozott, Miksa szinte toporzékolt dühében. Azon túl, hogy ártatlanul fogva tart immár harmadik éve egy halálosan beteg aggastyánt, kiderül, hogy őt, a királyt gyalázatosan becsapták, rászedték, ő nyomozó bizottságokat küld ki, felbolygatják az egész Felvidéket, nem tudnak jelenteni semmit, hiszen vásári komédia az egész. Hallotta Európa kárörvendő kacaját. Még jó, hogy Dobó István életben van.

Döngtek a Burgban a fehérre lakkozott ajtók, sápadoztak kancellisták és kamarások s egyszeriben nyilvánvalóvá lett, hogy itt nem a pozsonyi vár rabja a fontos, ki immár tisztán áll minden váddal szemben, hanem az a fő, hogy a király tekintélyét ne érje csorba. A Király őfelsége érdeke megelőzte a Becsület és Tisztesség Őfelsége érdekeit, mint már annyiszor a történetében.

A magas diplomácia válogatott és körmönfont kifejezései, mondatfűzési formái jelentek meg a titkos tanácskozásokon, melyekbe most már a magyar tanácsot is bevonták. Maximilián fiait bízta meg a tanácskozások vitelével: ...,hogy e fontos dologban a Mi méltóságunk sérelme, tekintélyünk kisebbitése nélkül mi történjék.”

Végre 1572 márciusának végén megszületett a döntés: a kegyelmet Miksa fia, Rudolf főherceg hirdesse ki az országgyűlés színe előtt, s úgy hirdesse, mintha azt valóban valamiért kapnák; vajjon vétettek-e és mit vétettek a király ellen, arról nem teendő említés.

A szabadon bocsátottak a főherceget Bécsbe kövessék s ott ünnepélyes alkalommal a király lába elé borulva köszönjék meg a kegyelmet s Dobó adjon „reverzálist”, hűségnyilatkozatot a királynak. Tekintettel végül Dobó súlyos betegségére, olyan döntést hoztak, hogy Bécsben Dobó fia boruljon térdre a király előtt.

Miksa őfelsége ezt a megoldást el kegyeskedett fogadni.

*

Az őrség kapitánya vigyázott vezényelt, ami nagy úr közeledését jelezte.

Trautson János főudvarmester lépett Dobó cellájába. Az ablakon át halványan világított az áprilisi napsütés. A keskeny ablakot magasan vágták a falba. Dobó az ágyán feküdt behúnyt szemmel. Trautson egy kicsit megdöbbsent. Mintha meghalt volna. Még csak ez hiányzik ebből a cifra komédiából.

– Dobó uram!

A beteg felnézett s intett.

– Mindig vigasztalást hoztam kegyelmednek, ha erre vitt az utam. Most a szabadságot hozom.

– Szabadságot? Nekem? Ne üzzön tréfát, főudvarmester úr!

– A sors különös kegyelme folytán beigazolódott az ártatlanságuk. Amivel védekeztek, igaz volt. Azt a bizonyos levelet Kenderesi hamisította, Kassa városában. Aztán olyan dolgoknak is tudomására jutottunk, hogy ez a Kenderesi őfelsége nevében is hamisított levelet, ezenkívül kémnek ajánlotta magát a szultánnál. Most már börtönben ül, élete végezetéig, Kegyelmednek pedig vissza viszen az útja odahagyott családjához.

Dobó nem tudott szólani, megfogózott ágya szélében mindkét kezével. Szédült.

– Hanem – folytatta Trautson – volna egy kérésem, úgy is mondhatnám, őfelsége kívánsága. Legyen erős és nagylelkű. Őfelségét nem keverhetjük olyan helyzetbe... hogy is mondjam... szóval... a világnak nem szabad tudnia, hogy őfelsége felült egy csalónak, hogy rászédtek, s ami még rosszabb, emiatt olyan intézkedéseket tett... szóval... érti ugye, kegyelmed?

– Úgy vélem, igen.

– Egy reverzálist kell írnia kegyelmednek, amelyben elismeri vétkességét abban, amivel vádolták. Nagyon kérem, a vádat ne nevezze meg, hiszen tudjuk, hogy a vád elenyészett, de a király csak akkor adhat kegyelmet, értse meg, kérem, ártatlan embernek nem adhat kegyelmet.

– A király nem tévedhet? – mordult fel Dobó.

– Ne értsen félre, Dobó uram. Persze, hogy tévedhet, de hogy egy csavargó becsapja, az más. Az nevetséges. Tegye meg, kérem, s az írásban az is benne foglaltassék, hogy nem áll bosszút senkin. Gondoljon arra, mennyi adományt köszönhet uralkodóinak, mennyi birtokot.

– Birtokaimmal a kardomat köszönte meg a királyi ház. Rászolgáltam szenvedéseimmel is erősen. Nem tartozunk egymásnak. Őfelsége tartozik a szabadságommal. Három keserves esztendővel. A halálos betegséggel.

– Tudom, tudom, nem akartam megbántani, de kérem, írja meg a reverzálist. Szabadságának levele leszen az.

Hosszú csend súlyosodott a cellára. Trautson homlokát kiverte a veríték. Mi lesz, ha az öreg nyakas magyar nem írja meg a nyilatkozatot. Aztán félni kezdett, hogy a hirtelen jó hír és a hirtelen rossz kívánság kárt tesz a fogolyban. Ez katasztrófa volna, éppen most, amikor Miksa Rudolffal akarja kihirdettetni a kegyelmet fiával és örökösével, hogy megnyerje iránta a rendek bizalmát.

Figyelte, mozdul-e az öreg emberre terített bunda, lélekezik-e még.

A bunda lassan mozdult. Trautson megtörölte kendőjével homlokát. Él.

Aztán valami hörgésféle szakadt fel az ágy felől. A szenvedésektől meggyötört Dobó felzokogott az ő nagy megaláztatásában: – Megírom.

– Köszönöm, köszönöm, Dobó uram! – Trautson szinte kiáltott örömeiben. Megsimogatta a beteg homlokát és kifordult a cellából.

Az őrség kapitánya vigyázta vezényelt.

Dobó lassan, nehezen felkelt, odavánszorgott a kis tölgyfa asztalhoz. Ott volt a lúdtoll, kalamáris, amit mindig rendben tartott kisebbik szolgája, és írni kezdett: „Ego Stephanus Dobó de Ruzka fateo et recognosco...”

Írt, írt, reszketett a keze, néha maga elé nézett, elgondolkodott. Nem volt abban kifejezetten beismerés. Köszönte, hogy őfelsége inkább kegyelem, mint szigorú jog útján akarván eljárni, iránta való méltatlankodását félretette. Kötelezte magát, hogy ő Pozsonyban, Rudolf főhercegnek, fia Bécsben magának a királynak fog hálát adni; a jövőben hű szolgája leszen a királynak s törvényes utódainak s fogságáért sem maga, sem más által soha senkin bosszút állni nem fog.

Órák múltak, mire befejezte. A dátum: 1572. április 16.

Elfáradt. A szavak elvesztették jelentésüket, s az életnek már csak egyetlen értelme volt, a nyugodalmas halál otthon, a szerednyei várban. Lassan eltolta az írást és két karjára borulva elaludt. Arra neszelt fel, hogy két kis szolgája megfogja és lefekteti.

– Az írást – mondotta – az írást Bay uram juttassa el Trautson úrhoz.

*

Hat ló harapta a zablót a vadonatúj batár előtt a pozsonyi várbörtön kapujánál. Április 17-e volt, amikor az őrség kapitánya kinyitotta előtte a szabadulás ajtaját. Ezt a mondatot még magyarul is megtanulta, igaz, bécsiesen mondta: „Herr Topó, ön szapat.”

Az ifjú Dobó Ferenc türelmetlenül topogva várakozott édesapjáért, hiszen már napok óta Pozsonyban tartózkodott s minden reggel hosszú időt töltött a környéken, valósággal megijedt, amikor a két belső embere támogatta roskadozó, fehér szakállú édesapját meglátta.

Könnyű volt, szinte testtelen s már nem nyomta a megaláztatás súlya sem, amit tegnap kellett elviselnie. Csak annak örült, hogy nem kell meghalnia a börtön sötétjében, s még megláthatja azokat, akiket szeret. A fiának örült, aki elébe lépett s karolva, ölelve segítette be a batárba.

– Ferenc, kis Ferenc, hogy férfiúvá lettél! Jó fiam vagy, hogy elébem jöttél. Édesanyád, meg Krisztina hogy vannak?

– Odahaza várják, édesapám, Szerednyén.

– Hanem kár volt befogni ebbe az új kocsiba, fiam, a régi is jó lett volna.

Ferenc szívből és nagyot kacagott:

– Édesapám, édesapám, csak nem jövök kegyelmedért ócska batárral!

– Jól van no, jól van. Tudod, engem sokan zsugorinak tartanak, pedig csak megnéztem mindig, hová adom a forintot. Hosszú az út Pozsonytól Ungvárig, onnan Szerednyéig. Mindenre jut idő.

– Aztán ne felejtsd el Ferenc, hogy a kincstár eladja, vagy zálogba adja Sárospatakot, mert a fényes udvar fenntartásához pénz kell, nem föld.

Tudod, gyermekkorom óta sajog, hogy más fészkelte belé magát törvénytelenül. Három nemzedék Perényi üldözött miatta, de most már egy sincs közülök ebből az ágból. A kincstár nem megy vele semmire. De te majd megveszed, ha én meghalok, hagyok én rád annyit, fiacskám.

A kocsi hol lassabban, hol gyorsabban haladt, mert István úr fájdalmas csontjai is beleszóltak abba.

Ferenc el- meg elnézte édesapját. Ilyen gyalázatot, amit vele tettek. Meg is mondta:

– Hogy elfelejtette mindenki az egri dicsőséget.

– Nem dicsőséget akartam én Egerben. Példát. Nem tudom, figyelmezni fognak-e reá az utánunk következők. És azt se felejtsd el, fiam, hogy az én népem volt akkor mellettem. Ha nem ők vannak velem, bizony nem láttatok volna engem többé élve. Azt is tudd azért, hogy a Dobó birtokokon senki szüksége soha ne szenvedjen. Se szolgál, se jobbágy.

Aztán megint így szólt:

– Nagyon megfogyatkozott a mi népünk.

Ezt azért mondom, fiam, hogy erős és termékeny fát válassz magadnak, amelyik sok gyümölcsöt hoz. Én az ötödik tizedet tapostam, mikor megházasodtam. Ne várj addig.

Aztán megint:

– A falak erősek, de a falak igazi ereje az ember. Mindig elegendő magyar ember legyen a falakon.

Sokszor hosszan, hosszan tekintette a tájat István.

A tavasz járt előttük, mint izmos kengyelfutó, élő fáklyával járt előttük és zöldre lobbantotta vele a rügyeket s megkavarta a levegőt a hó alól szabadult föld mélységes mély szagával. Feltűntek a fecskék is és tovarepültek.

– Látod-e, fiam, olyan keveset tudtam törődni a fecskékkel is. Sokszor száguldoztam völgyek közt, sík földön, jó ráró lovakon, de lám, ők gyorsabbak és fel tudnak szállni a felhők fölé is.

Eltűnődött:

– Ők jönnek, én megyek.

– Persze, hogy megyünk – fordította el a szót Ferenc – megyünk haza, Szerednyére.

István úr bólintott és messzire nézett.

*

Szerednye vára Ungvár és Munkács között fekszik egy kicsiny falu fölött. A táj olyan arculatú, mintha Egert látná az utas. Eger varázsa, hogy ott változik a síkság hegygőze; míg karcsú völgye az Alföldre nyúlik, fejét a Bükk komor szikláinak támasztja. Szerednyét délről ugyancsak az Alföld északra húzódó síksága övezi, mögötte a Vihorlát magaslatai emelkednek s azok mögött a Kárpátok fenyves-havas láncja vonul. A vár mentén szelíd szőlősdombok. Szőlőtőkék sorakoznak azokon, melyeket még István úr ültetett, azokban a kevés időben, míg valamelyes nyugalma volt. Talán éppen az egri püspökség szőleinek képére.

Kicsinyek ezek a várak, két-három lakószoba van bennük, a többi helyiségben a fegyveres nép számára való férő, gazdasági épületek, istállók. Arra való, hogy megvédjék gazdáikat ebben a bolond világban, amikor nagyúri rablók, birtokra éhes szomszédok támadják a bennük lakókat. Itt is tartott Dobó fölősen fegyveres népet, amióta kétszer is meglakta a börtönt büntetlen. Nem bízott már senkiben.

A vár kapujában futott elébe Sára asszony. Hosszan tartották egymást átölelve s nem lehetett tudni, hogy a könnyek, amelyek a roskatag hős szakállára hulltak, a maga könnyei voltak-e, vagy Sára asszony szomorú örömének gyöngyei.

– Édes uram! – mondta és Dobónak egy pillanat szédületében a régi hang zengett vissza, az egri egyház kapujából, amikor először nyújtotta felé sziromszép ajkát Sulyok Sára. Aztán Krisztinát ölelte magához. Karcsú, erős, mint az édesanyja. Font haját simogatta, de szólni nem tudott.

A vár déli szobájának ablakához kíváncszott feküdni; vagy üldögélt inkább a mély karosszékben, a régi, kopott farkasbunda melegében, de azért pattogtak a hasábfák is a szabad tűzhelyen, mert az ungi vidéken később tavaszodik, ha nem sokkal is, és néha a Vihorlát is besüvít a völgyeken.

Kis ideig még járt a ház körüli dombokon, botjára támaszkodva nézte, hogy fakad a szőlő a verő oldalon, szemével, kezével simogatta a rügyeket, de mikor egyre élesebb késekkel hasogatta csontjait a köszvény, nem jött ki többé a szobából. Sára, vagy Krisztina forgolódott körülötte, törölte verejtékét. Krisztina mindenféle bohóságot talál ki, hogy felvidámita. Befonta, gyengéden kifésülte hosszú fehér szakállát.

– Senkinek sincs ilyen szép hosszú fehér szakálla. Én csak ilyen fiatalemberhez megyek feleségül.

Ilyenkor felmosolyodott István úr.

Egyszer erős hangon hívta a fiát. Futottak érte:

– Tessék, apámuram.

Nehezen beszélt. – Tudod – mondta – a rendek azt kívánják, hogy térdenállva köszönd meg Bécsben a királynak a nekem adott kegyelmet. A semmiért adott kegyelmet. Én pedig meghagyom neked, hogy soha, senki emberfia előtt ne hajts térdet.

– Értem, apámuram.

Nem sokat szólt különben. Néha nyögött csak és megcsókolta Sára kezét, amikor verejtékét törölte. Nézte a napsütötte Alföldet, mely felnyúlik ím hozzá és elpihenteti tekintetét. Olykor éjszaka izzadságába riadt, törökkel vívott az egri falakon s megtörtént, hogy mikor az előtte térdelő Ferenc fejére tévedt tétova keze, azt mondta: – ejnye, Kristóf fiam, miért nem vigyáztál jobban. – És akkor Ferenc tudta, hogy egri apródjára, Tarjányi Kristófra gondol kusza álmában, aki parancsát hordozván, halálra sebesült.

Legjobban a fecskéket szerette nézni. Az igen! Az ám a szabadság! Gyorsabban repülnek a ráró lovaknál és felszállnak a felhők fölé is, csak a gondolat tudja követni őket. A fecskék is megszokták már az ismert képet, öreg embert az öreg vár ablakában ülve, betekintettek gyöngye szemükkel és tova cikáztak. Néha rájuk is mosolygott maradék mosolyával.

Azután pedig egy napon, május lehetett, ki tudja, feljegyezték naptárukba a fecskék, hiszen talán naptáruk sincs a fecskéknek, – nem látták az öreg embert, csak egy üres karosszék állt a nyitott ablak mögött, valamely kopott farkasbundával letakarva.

Gondtalan tovább repültek, gyorsabban a ráró lovaknál, a felhők fölé.

*

Maximilián, azaz Miksa király 1572. június 2-án kelt rendeletével megparancsolta Rueber János kassai főkapitánynak, hogy Dobó István özvegyét és gyermekeit személyükben és vagyonukban megoltalmazza.

Egy nemzedék – és vége

Mi történt még ezután? Mi lett a sorsuk azoknak, akiknek arcát megvillantotta Dobó István életének különös története.

Balassa János ügyét nehezebb volt rendbetenni; mert ő Lengyelországba szökött s ott húzódott meg. Trautson János azt is tudta, hol.

A főudvarmester egyik levelet a másik után küldte hozzá, de Balassa föltételeket szabott. Élete erejében volt még, nem úgy, mint az öreg és halálosan beteg Dobó. Először azt kívánta, hogy restaurálják a kiostromlott Liptóújavárt, s a király fizesse ki a dévényi és kékkői katonák hátralékos zsoldját. Ezeknek a kívánságoknak teljesítését Trautson főudvarmester az országgyűlés előtt megígérte. Balassának azonban újabb kívánsága volt. Kifogásolta, hogy a király tervezett menlevelének szövege nem nyújt elég biztosítékot személyi szabadságának. Végül is június 14-én megkapta a megfelelő szövegű menlevelet.

Szeptember 20-án fiával, Bálinttal együtt megjelent Pozsonyban Rudolf főherceg királlyá koronázásán. Balassi Bálintnak igazából csak ez egyszer adatott meg az udvar fényében fürödni, a benne rejlő reneszánsz szépségvágyat megmutatni, olyan sikerrel, hogy ezt még Istvánffy Miklós is méltónak tartotta feljegyezni híres művében. Az ifjú Magyar Alkibiadész földet rengető táncáról Budai Ferentz pedig így ír:

„A koronázás után tartódott játékokbann Bálint különös nagy gyönyörűséget okozott a Császári és Királyi famíliának azzal, hogy olyan juhásztáncot járt, melybenn ötet senki nem követhette. Hibásann gondolják a külföldiek, hogy az olyan tánc, mellyel akkor ő járt, a Magyaroknak közönséges s nemzeti táncza volna. Ugyanis a Juhásztánc a láboknak hol hamari széjjelterpesztéséből s azoknak ismét egyenesbe állásából, a lábszáraknak keresztbe hányásából; a földre hirtelen való térdeplésekből, onnan ismét sajtféreg módjára magasravaló sebes ugrálásokból áll, de a valódi Magyar és Nemzeti táncz másformán esik.”

Budai Ferentz úr eme leírása alighanem, az első magyar koreográfia.

És Dobó Krisztina?

– Leszel te még az én feleségem – kiáltotta azon régi, emlékezetes nyáron Balassa Bálint Krisztinának, és ő félelemmel emlékezett erre, mint egy sorsszerű fenyegetésre. Rossz híreket hallott az asszonyokban, lányokban bőven válogató vitéz hadnagyról, kegyetlen portyázásairól; azt is hallotta, hogy versezeteket ír s annál félelmetesebbé nőtt szelíd szeme előtt Bálint nyugtalanul lobogó alakja.

Szinte menekült ez elől a megmagyarázhatatlan félelem elől, mikor elfogadta az idősebb Várdai Mihály kézfogását. Várdai Kisvárdára vitte ifjú feleségét, de már 1582-ben megírta végrendeletét, fele vagyonát „Szerelmes atthafiára, Dobó Christinára” hagyta s megholt.

Özvegyen tért haza bátyjához, aki akkor már a pataki vár ura volt, s nem múlt el két tavasz, amikor a szerelmeiben csalódott Bálint felverte érte a pataki várat és ő megadta magát sorsának. Balassa meg akart pihenni ebben a házasságban, menekülni akart a nyugalanságtól, de nem tudott, mert a nyugalanság benne lakott és újabb kalandok felé sodorta. Házasságukból egy gyermek származott: János.

Dobó Ferenc felbőszült a pataki váron esett sérelmen és feljelentette unokaöccsét vérfertőzés miatt, mivel Balassa Bálint első unokatestvérét vette el. Az esztergomi érsek a házasságot semmisnek, a gyermeket törvénytelennek nyilvánította. Királyi kegyelem mentette meg Balassa Bálintot a fővesztéstől. De ilyen bélyeggel nem élhettek tovább együtt. Bálint elbúcsúzott és ment tovább nyugalanságának útján, első nagy szerelméhez, Losonczy

Annához, aki sohasem hallgatta meg, aztán keserű szájjal tovább Lengyelországba, ismét haza Liptóba, míg Esztergom ostrománál török ágyúgolyó vetett véget életének.

Krisztina Sárospatakon nevelte fiát, teljesen magába roskadva bátyjától való irtózásában, aki ezt tette vele. Ferenc könyörtelen keménysége lassan sorvasztotta s fiának férfiúvá serdülését sem érte meg. Szomorúan és csendesén halt meg. Harmincöt éves volt és a kis János kilenc. S még nem ismerte az édesapját.

Erről a Jánosról is ír Budai Ferentz úr. Így ír:

„Ki Boroszlóba menvén a tanulás kedvéért, ugyanott tizenhat esztendő korában megholt 1601. eszt. 18. Decz, és a szent Magdolna templomában temetődött el 1602. 14. Mart, a nagy oltár napkeleti oldala felől, ahol hihető még ma is megvan az ő márvány koporsó köve a rajta levő felül írással mellyel oda Dobó Ferentz tétetett. Legalább ép volt az, ez előtt még hatvan esztendővel.”

S mert Budai Ferentz úr 1805-ben írta ezeket, nyilvánvalóan 1745-ben még látta a szerencsétlen költő fiának sírját Boroszlóban. Végezetül emlékezzünk meg Dobó Ferencről, Dobó István fiáról.

Huszonegy évét számolta Ferenc, mikor István úr megholt. Még abban az évben megszerezte a sárospataki uradalmat, várastól. A királyi kincstár adta neki zálogba nyolcvanezer forintért. Ferenc okos gazda volt és pár esztendő alatt az uradalom évi húszezer forintos jövedelme hatvanezer forintra szökött, mert virágzó malomipart és borkereskedelmet alapított az újjazda.

A kincstár nagy figyelemmel kísérte a birtok fejlődését és 1602-re már 127 ezer forintra emelte a zálog összegét. Dobó Ferenc rendkívül gyorsan gazdagodott. Lednicze uradalmáért százezer forintot fizetett s a magyar művelődéstörténet megemlíti, hogy a pataki várban „képes kárpitokkal”, azaz gobelinekkel vonatta be szobái falát.

1582-ben a dunáninneni részek főkapitánya lett, vitézségben is erős. 1594-ben Hatvan ostrománál harcolt, annak az orratlan veterán vezérnek, Forgács Simonnak seregében, aki huszonhárom esztendővel ennekelötte elfogta Kenderesinek a török szultánhoz írt levelét.

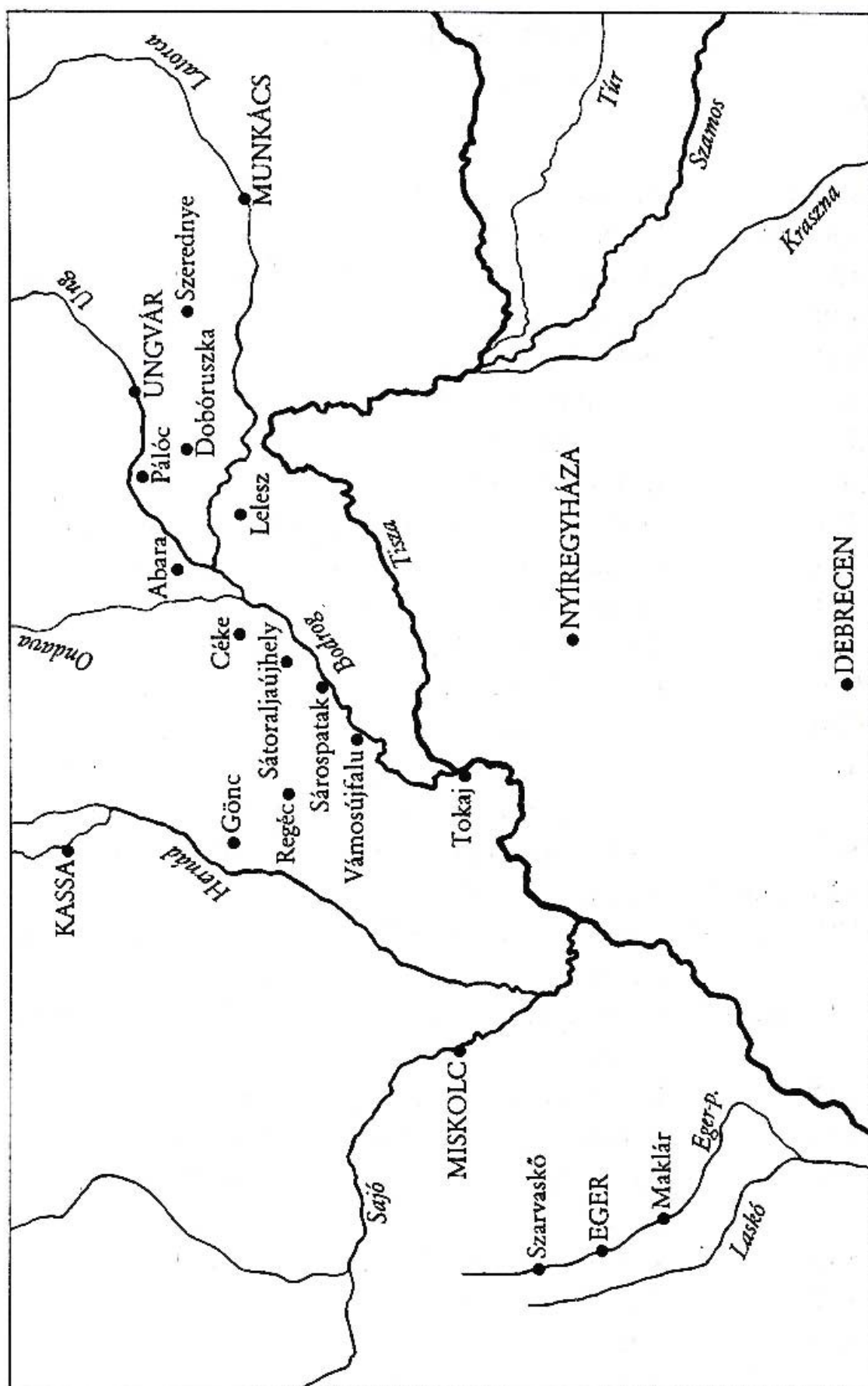
Minden sikerült neki, csak éppen az az egy nem, amire István úr intette halálos útján, Szerednyére hazatérőben. Nem választott magának termő fát. Felesége, Kerecsényi Judit nem szült neki gyermeket.

1602. január 28-án írta meg végrendeletét. Minden vagyonát a kis Balassa Jánosra hagyta. – „Mivelhogy szegény, Istenben elnyugodt húgom, Dobó Kristina asszony atyával, anyával egy volt velem és öneki több maradéka nincsen az Balassy Bálint túl való fiánál, Balassy Jánosnál.”

Intézkedett arra az esetre is, ha Balassy János (ő Balassynak írta) fi- és leányága kihalna. Ekkor Dobó Domokos lányára és utódaira, majd édesanyjának, Sulyok Sárának testvéreire, leszármazóira osztván a hatalmas Dobó vagyont. S jó, hogy ilyen végső intézkedést tett, mert mire a végrendelet elkészült, a nyugtalan apának, szomorú anyának árva fia már csendesén feküdt. Boroszlóban, a szent Magdolna templomban. A nagy oltár napkeleti oldala felől.

Dobó Ferenc pedig megholt 1602. szeptember 15-én. S mert édesapjának testvére, az idősebb Dobó Ferenc is fiúutód nélkül holt meg, vele kihalt a Dobó nemzetség.

Egy nemzedék alatt.

Kronológia*

Kiadói összeállítás

1490. ápr. 6.	Hunyadi Mátyás halála
1490. júl.	II. (Jagelló) Ulászló trónra lépése
1497	Dobó Domokos elsőszülött fia, Ferenc születése
1499*	Dobó László születése (meghal: 1512)
1502*	Dobó István születése
1505*	ifj. Dobó Domokos születése
1505	Rákos-mezei országgyűlés
1508*	Dobó Anna születése
1511. dec. 28.	Dobó Domokos meggyilkolása
1514. ápr. 9.	Vámosújfalunál törökellenes keresztes hadjárat meghirdetése
1514	Dózsa György vezette parasztháború
1515	Tinódi Lantos Sebestyén születése
1516	II. Ulászló halála után fia, II. Lajos kerül a trónra
1519	Dobó István hadnagy Serédy Gáspárnál
1517. okt. 31.	Luther Márton kiszégezi téziseit a wittenbergi vártemplom kapujára (a reformáció kezdete)
1520-1566	I. (Törvényhozó) Szulejmán, a nagy hódító
1526. aug. 29	a mohácsi csata
1526. nov. 10.	Szapolyai (Zápolya) Jánost királlyá koronázzák a székesfehérvári országgyűlésen
1526. dec. 17.	Pozsonyban I. (Habsburg) Ferdinándot emelik trónra
1527	Ferdinánd kiszorítja Szapolyait az országból
1528	Serédy és Dobó elfoglalják Likavát és Trencsént
1529	Szulejmán visszafoglalja Budát Szapolyainak (az ország kettészakad)
1532	Kőszeg ostroma (Jurisics Miklós)
1537	Regéc ostroma
1539	Szapolyai János házasságkötése I. Zsigmond lengyel király lányával, Izabellával
1540	Budán megszületik gyermekük: János Zsigmond
1540	Szapolyai János halála
1541. aug. 29.	a törökök ismét elfoglalják Budát, az ország három részre szakad
1543	Siklós, Pécs, Esztergom Tata, Székesfehérvár - török kézen
1544	török hódítás: Visegrád, Nógrád, Hatvan, Simontornya
1544 -	Dobó behajtja az egri püspökség tizedjövedelmét

* Apór Elemér feltételezése szerint

1548. aug. 15-	Dobó István az egri vár kapitánya, megkezdzi a vár megerősítését
1550. márc. 11	Dobó felső-magyarországi gyűlést szervez
1550. szept. 10.	Dobó István építeni kezdi a szolnoki várat
1550. okt. 17.	Dobó házasságkötése Sulyok Sárával
1551*	gyermekük: Ferenc születése
1551	Dobó Istvánt, Ferencet és Domokost fej- és jószágvesztésre ítélik, Tegenyei Tamás ellenében
1552	török hadjárat: Temesvár (Losonczy István), Drégely (Szondi György), Szolnok bevétele
1552. júl. 9.	Dobó ismét gyűlést szervez az egri vár védelme érdekében (Szikszón)
1552. szept. 11.	az ostrom kezdete Egerben
1552. okt. 18.	Dobó győzelme - a török sereg vesztesen vonul el a vár alól
1553. máj. 26-	Dobó István erdélyi vajda
1554	Balassi Bálint születése
1556. jan. 31.	Tinódi Lantos Sebestyén halála
1556	Ferdinánd elismeri János Zsigmondot Erdély urának
1556. szept.	Dobó István várfogságban Szamosújváron
1557. nov.	megszöktetik börtönéből
1559*	Dobó István leánya, Krisztina születése
1564 -1576	I. Miksa magyar király
1566	török hadjárat: Szigetvár, Győr, Gyula elfoglalása
1566. szept. 6.	I. Szulejmán (Szolimán) halála 1566. szept. 7. Zrínyi Miklós szigetvári kirohanása
1569. okt. 12.	Hütlenségi vád Dobóval szemben, bezárják a pozsonyi várbörtönbe
1571. márc. 14.	János Zsigmond halála
1571 - 1586	Báthory István erdélyi fejedelem
1572. ápr. 17.	Dobó István szabadulása
1572. máj.	Dobó István halála Szerednyén
1576 - 1608	Rudolf magyar király
1579 - 82	Balassi Bálint hadnagy Egerben szolgál
1582 - 88	Dobó fia, Ferenc Dunán-inneni főkapitány
1585*	Balassi Bálint és Dobó Krisztina, János nevű gyermekének születése
1587 - 1599	Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem
1594	Balassi Bálint halála, ugyanebben az évben hal meg Dobó Krisztina
1596	Eger török kézre kerül, vereség Mezőkeresztesnél
1599	Báthory András erdélyi fejedelem
1604 - 1606	Bocskay István erdélyi fejedelem
1601. dec. 18.	meghal Balassa János, Dobó István unokája
1602 szept. 15.	báró Dobó Ferenc halála, vele kihal a nemzetség

* Apor Elemér feltételezése szerint

Apor Elemér

(1907. március 19 – 2000. január 8.)

Apor Elemér (dr. Kapor Elemér) költő, író, szerkesztő, 1907. március 19-én született Rimaszombatban, Tompa Mihály, Blaha Lujza, Ferenczy István, Győry Dezső szülővárosában, abban az évben, amikor Egerben közadakozásból szobrot emeltek Dobó Istvánnak és a hős várvédőknek.

Iskoláit Egerben végezte: a ciszterci gimnáziumban érettségizett, az egri érseki jogakadémián tanult. Szegeden szerzett jogi doktorátust. A testvérmúzsák szolgálatában nagy sikerrel vett részt az amatőr színjátszásban. Az országos hírű Egri Dalkör szólistájaként is jelentős sikereket ért el. Ő készítette Egerről az első hangos mozgófilmet. Az Eger című újság felelős szerkesztőjeként az egri, Heves megyei értelmiség egyik fő reprezentánsa volt a két háború között.

Súlyos csapást jelentett számára, hogy a II. világháború végén SAS behívóval vonultatták be katonának, fogságba került. Betegen tért haza, itthon pedig koholt vádak alapján letartóztatták, börtönbüntetést kellett elszenvednie. Többek között az egri várban is raboskodott, ahol pribék fegyőrök a rabok – köztük az egri segédpüspök, Kriston Endre – kezébe merték a forró levest, amikor a hosszú éheztetés miatt enni kértek. Szabadulása után Apor Elemér megbélyegzett, kirekesztett, végül megtűrt emberként élt Egerben. Publikációs lehetőségei megszakadtak, hosszú időre kirekesztették a helyi irodalmi életből is.

A lapszerkesztő Apor Elemér érdemei között említhetjük, hogy elsőként közölte Kálnoky László verseit és műfordításait, hívta fel tehetségére a figyelmet az Eger című lapban. Apor költészetének igazi felfedezője, költői rehabilitálója az általa felfedezett, Budapestre távozott költőtárs, Kálnoky László volt. 1982-ben Kálnoky mélységes halálával ajánlotta Adósság című versét az irodalmi életből kiszorult első mesterének: „Sosem csalódtam benned, aki annyira jó és türelmes / voltál, akinek csak az én szememmel látható keze nyoma / ma is ott van első kötetem számos darabján.” Ettől számítható Apor Elemér lassú és csendes visszatérése a kortárs irodalmi életbe.

1988-ban jelent meg Apor Mindenütt téged kerestelek című válogatott verskötete és a Kisváros a felhők fölött című, Eger múltjáról szóló írásaiból válogatott gyűjtemény. 1992-ben Feje fölött a pallos árnyéka címen adta közre Dobó Istvánról szóló regényes életrajzát. Pont a semmi falán című, összegyűjtött verseinek kötete 1996-ban, A csoda avagy a hangok története című, a magyar nyelvről szóló lírai tanulmánya pedig 1997-ben látott napvilágot.

Apor Elemért 1991-ben Eger Város Önkormányzata díszpolgárrá választotta, 1992-ben pedig a Parlamentben A Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntették ki. Emlékezetes ünnepség keretében köszöntöttük a költőt 1996-ban, a Pont a semmi falán című válogatott verskötetének megjelenésekor, és 1997 márciusában, a 90. születésnapja alkalmából a Bródy Sándor Könyvtár olvasótermében. Megható volt, amikor Rimaszombatból, Sebő Valéria gimnáziumi igazgatónő vezetésével egy küldöttség köszöntötte a szülőváros nevében a költőt, elegánsan, igazi elokvenciával, remek laudációval.

Sok kedves emléket őrzök róla, közülük két felejthetetlen mozzanatot idézek fel: amikor – épp a születésnapjára köszöntő kapcsán – kocsival a Bródy Sándor könyvtár elé érkeztünk, kitekintve az autó ablakán, Elemér bácsi meglátta, hogy több elegánsan öltözött, szép, ősz hajú hölgy várja őt. A jubiláns költő úgy pattant ki a kocsiból, mint egy bonviván, hogy csókkal, öleléssel köszöntse őket. Az ünnepség végén pedig karját nyújtotta két szép könyvtáros hölgynek, akikkel együtt karon fogva lépdelt lefelé az épület tágas lépcsőjén. Egyszerre csak hátrafordult s így szólt hozzám: „Idenézz, Pistám, egy kicsit még el is hagyom magam, hadd vigyenek!” A méltán

megérdemelt köszöntések, ünneplések során is megmutatkozott lelki intelligenciája, szelíd embersége, az emberekre és mindenségre sugárzó szeretete.

Élete utolsó időszakában Apor Elemér szociális otthonba került, ahol a nővérek, gondozók figyelme, szeretete övezte. Igaz, hatodmagával lakott egy szobában, olyan emberekkel együtt, akikről ő maga mondta: „Elfekvőbe való beteg emberek”. Itt látogatta meg őt Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség akkori elnöke és Kődöböcz Gábor, az egri Kálnoky László Egyesület elnöke; a vezetőség tagjai közül pedig Jámbor Ildikó, Gonda Zsigmond és Cseh Károly. Bár a szociális otthonban gondos szeretet vette körül Apor Elemért, Eger díszpolgáraként mégis eléggé elhagyatottan, magára utaltan élte életének utolsó hónapjait. Örömet jelentett számára az is, hogy a gyorsan emésztő feledés ellenpontjaként Murawski Magdolna, az Új Hevesi Napló főszerkesztője szinte minden lapszámban közölt Apor Elemértől verset vagy publicisztikai írást, vagy megjelent könyveiből egy-egy részletet. Apor Elemér az egyetlen szerző volt, akinek az Új Hevesi Napló honoráriumot is fizetett, anyagi támogatást is nyújtott.

A költő 92. születésnapját, 1999. március 19-én az idősek Petőfi utcai szociális otthonában látványos körülmények között ünnepeltük meg. Sorjázta a köszöntők, jókívánságok... dr. Ringelhann Györgytől, dr. Löffler Erzsébettől stb; Cseh Károly Apor Elemérnek ajánlott két versét is felolvasta. Az ünnepségről összefoglalót készített és sugárzott az egri kábeltévé...

A költő munkásságának elismertetéséért sokat tett Kovács Béla, a Heves Megyei Levéltár igazgatója, F. Molnár Gabriella és Dobó Katalin is.

Apor Elemér 2000. január 8-án éjjel távozott az élők sorából. Gyászjelentésén az egyik kései versének néhány sora olvasható: „...permutatúra kötözve / permutatón megkötözve / ... Uram, irgalmazz nekünk / Uram, irgalmazz nekem.” A költő, író, újságíró, szerkesztő Apor Elemért, Eger díszpolgárát a város saját halottjának tekintette. Temetésére január 17-én került sor a Hatvani temetőben, a római katolikus egyház szertartása szerint. A gyászszerbartást dr. Antalóczi Lajos c. kanonok, pápai prelátus végezte. Búcsúbeszédet mondott dr. Löffler Erzsébet, az Egeri Városi Önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke, Cs. Varga István irodalomtörténész a Magyar Írószövetség nevében, Cseh Károly költő pedig az Észak-Magyarországi Írócsoport nevében búcsúzott. A gyászolók körében jelen voltak Eger vezetői, az egri ciszterci gimnázium cserkészcsapatának tagjai pedig meghajtott zászlóval álltak cserkészcsapatuk egykori alapítójának ravatalánál.

Tudjuk, a jeles, emlékezetre méltó elődök és kortársak emlékét méltón őrizve, tisztelve, az utódok is tiszteletre méltóvá válhatnak. Az egri Kálnoky László Egyesület tervei között szerepel, hogy Apor Elemér Jankovics utca 21-es számú lakóházát emléktáblával jelölje meg. Az egri Gárdonyi Géza ciszterci gimnáziumban pedig kettős emléktábla felállításával szeretnék a két költőbarát, a Kálnoky László Egyesület örökös tiszteletbeli elnökének, Apor Elemérnek és a kiváló költő és műfordító, Kálnoky Lászlónak a tiszteletre méltó emlékét megörökíteni.

Dobó István regényes életrajza: Feje fölött a pallos árnyéka

Külön fejezet illeti meg a Dobó-kultusz szépirodalmában Apor Elemér könyvét, Dobó Istvánról szóló regényes életrajzát: Feje fölött a pallos árnyéka.

Ha csak vázlatosan, következésképpen hiányosan áttekintjük az egri tradíciók között élre került Dobó-kultusz történetét, néhány fontos mozzanatát feltétlenül meg kell említenünk. Köztudott, hogy az 1552-es diadalmas egri várvédelem kapitánya külföldön is elismert, idehaza pedig kiválasztott hős lett.

Tinódi pár hónappal a győzelem után foglalta versbe az egri dicsőséget. Művét Zsámboki János, a jeles humanista – Ferdinánd király megbízatásából – latinra fordította, és ezzel a török felett aratott egri győzelem hírét Európa-szerte ismertté tette. Csabai Mátyás művében Dobó István úgy

szerepel, mint Pannónia megmentője a végső pusztulástól. (Enconium arcis Agriae. Wittenberg, 1556.)

A 17. és 18. századi történetírók rendre méltatják Dobó történelmi szerepét, jelentőségét. Egy 1729-es pozsonyi iskoladráma a kereszténység Herculesének nevezi. Alakját írók, költők, festőművészek formálták meg nagy szeretettel. Művet írt az egri győzelemről Vörösmarty és Arany János, de megemlékeztek róla sokan mások is. Népszínművek, vásári ponyvák kedvelt hőse volt Dobó, akinek hírét sokfelé eljuttatták a vidéket járó színtársulatok. Szigligeti népszínművének címe: Az egri nő. Tóth Kálmán pedig megteremtette a minden történeti alapot nélkülöző, de az egri nők hősiességét jelképpé avató Dobó Katica alakját.

A történészek, Berecz Máttyás, Csipes Antal, Domokos György, Fodor László, Forgách Ferenc, Hóvári János, Károlyi Árpád, Nagy József, Petercsák Tivadar, Sugár István, Szabó János Győző, stb. munkásságának hatását nem lebecsülve is megállapíthatjuk: az egri végvár leghíresebb kapitányának kultuszát a legeredményesebben remekművével Gárdonyi Géza építette be nemzeti és történeti tudatunkba. Apor Elemér egy életen át érlelt művében az egri diadal után családja körében és a külső ellenségtől szorongatott, belső viszályoktól sújtott ország különböző színterein láttatja az egri hőst. Némelyik történésszel – például Hóvári Jánossal – vitatkozik, cáfolja például a Dobót alaptalanul elmarasztaló nézeteit, miközben tanulságos példaképnek ábrázolja hőseit.

A kisregény keletkezésének külső és belső történetéből három fontos motívumot emelünk ki. Köztudott, hogy az ötvenes évek elején a marxista történelemszemlélet tagadta a történelmi hős, a nagy ember, a személyiség meghatározó jelentőségét, mert döntő történelemformáló tényezőnek a tömeget, a népet tekintette. Ennek az alapelvnek a gyakorlati alkalmazásából következett, hogy az egri Dobó-szoborról levették Dobó István nevét, és helyette a szoborra az „Egri hősök” feliratot helyezték.

A másik inspiráló mozzanat: Apor Elemér saját fülével hallotta az egri várban, amikor egy buzgó káder fennhangon hirdette: Dobó István földesúr volt, a saját birtokait védte a töröktől, nem pedig a hazát. (A képtelen elvi vádat a Rákosi diktatúra idején megpróbálták általánosítani, még Zrínyit is igyekeztek elmarasztalni, de ez a képtelen vád II. Rákóczi Ferenc tündöklő történelmi példáján látványosan csődöt mondott.)

A regény megírásának harmadik motiváló tényezője a kutatások során alakult ki, amikor is Apor Elemér előtt világossá vált, hogy Dobó István egy korábbi alaptalan vád miatt ítélet alatt, mégpedig fővesztés terhe alatt állt, a büntetés végrehajtását „királyi kegyből” ideiglenesen felfüggesztették. Ilyen súlyos egyéni léhelyzetben, „jogi státuszban”, lélektani állapotban szervezte meg az egri vár védelmét és vezette győzelemre a várvédőket a félelmetes török túlerővel szemben. Dobónak ez a különös, állandó halálveszélyt jelentő jogi státusza a jogász és szépíró Apor jogi és lélektani szempontból is erősen megragadta, írásra sarkallta. A regényhősnek erre a különös állapotára utal a kisregény kissé különös címe: Feje fölött a pallos árnyéka.

Költői szépprózát olvasunk. Nyelvezete árnyalt. Apor szépírói célja nem az élet dekorálása: nem színpadnak használja a múltat. A téma magában rejti a gyors siker veszélyét, a felszínesség csábítását. Szerencsére Apor Elemér filológusi lelkiismeretessége, alapos levéltári gyűjtőmunkája, konzekvens oknyomozó szenvedélye mindezt ellensúlyozza. Nem egyes szavak, mondatok vagy fejezetek, hanem a mű egésze, szerkezete, nyelve és stílusa hordozza az író üzenetét, fő mondandóit.

A kisregényben filmszerű vágások, kihagyások, időbeli ugrások és színtérváltozások érzékeltetik Dobó István életének és korának rendkívüli mozgalmasságát. A kisregényben egy nagyregény valóság- és élményanyaga feszül és keres művészi kiteljesedést. A három részre tépett ország és Dobó sorsa bővelkedik kuriozitásokban. Az író érdeme, hogy a változatos eseményeket,

történeket művészi szempontból is igyekszik hitelesíteni. Általában a ténybeli hitelességen túl az író képes a mélyebb összefüggésekből eredő művészi korhúséget is megteremteni.

Nyilvánvaló a gyönyörködtetni, lelket nemesíteni akaró írói szándék, amely esetenként nekifeszül a történelmi objektivitás igényének is. Tudjuk, Gárdonyi művének középpontjában az eposzi méretű küzdelem, várostrom elbeszélése áll. Célkitűzése és feladatvállalása értelmében Apor Elemérnek azonban a hősi helytállást, a patriotizmust nem annyira a kard kard elleni harcban, mint inkább az élet kusza, ellentmondásos hétköznapijaiban kellett megmutatnia. A korrajzot nem annyira a jelzők, hanem inkább a tények hordozzák, és adják a realista szépírói szemlélet erejét. Gárdonyi a nemzeti egység győzelmi mítoszát mutatja fel, ezzel üzen a millenniumi időszak ünneplő magyarjainak. Dobó István életéből Apor Elemér az Egri csillagokból kimaradt életszakaszokat, mozzanatok többszálú, árnyalt jellemábrázolással igyekszik megvilágítani.

Kisregényének nyitó fejezete: Család – apa nélkül. 1511-ben szakadt rá a Dobó-családra a félárvaság. Előrevetítődik 1526, majd bekövetkezik a mohácsi vész. Kótyavetyére, ebek harmincadjára jut az ország: király nélkül, majd pedig két király viszálya miatt útszélre vettetik a hadak útján. A külső hatalomtól elszenvedett vereségnél is súlyosabb a „turáni átok”, vagyis a széthúzás, a viszály, és belőle eredő bizonytalanság, erkölcsi züllés. A főurak mérhetetlen becsvágyát a Perényiből nem lesz király és a Hat rovás című fejezetek érzékeltetik meggyőző erővel.

Az urak egymást marják, ölik, közben lejtőre kerül az ország, a nemzet külső hatalmak martalékává, a nép pedig a gyűlölködés prédájává válik. A különböző árulások, pártállás-változtatások, politikai „táncok” egyeseknek a legjövödelmezőbbek, de a magyarság számára a legveszélyesebbek. Az irigység, hiúság, önteltség, hatalmaskodás fojtó közegeiből Dobó István, az igazságszeretet, az etikai helytállás példaképe is csak néha tud kiszabadulni. Megpróbáltatásoktól súlyos életének pillanatképeit az ország helyzetének megrázó jelenetei váltják. Pedig álma a békés építés. Eszménye: az összefogás a széthúzás – a megosztottság helyett.

Az író képes bensőséges szeretettel élénk villantani a szív rebbenéseit is. Leheletfinom lélekrajzban érzékelteti hősének lelki- és tudatvilágát például az Esküvő az egri várban, Egy kis nyugalom című fejezetekben. A részleteket úgy alakítja, hogy azok az egészben nyerjék el végső értelmüket, adják ki az összkép szépségét, művészi egységét. (Talán túlságosan is finomra, líraian sejtetőre sikerült mindez a Lány a búzában című fejezetben. Dobó végtére is középkori főúr, aki természetesen gyakorolta a kor szokásrendjében a „ius primae noctis”.)

Eger várának 1552. évi ostroma csak érintőlegesen, a Gárdonyi-remekműből kimaradt részletek révén kerül a műbe. A történelmi igazság miatt bizonyos érintőleges egyezés mégis szükségszerű, bár Apor céltudatosan kerül az átfedést. Ezzel, sajnos, kiiktatja regényéből a legismertebb és leghatásosabb történelmi eseményeket. Bármilyen szép és lírai is Dobó István és Sulyok Sára esküvője az egri várban, nem pótolhatja a várostrom és várvédelem gigászi küzdelmének hiányát. Pedig az olvasó óhatatlanul is a Gárdonyi-műhöz méri a kisregényt, és ezért találja a valóságosnál is hiányosabbnak.

Pedig Apor Elemér mindent ismer, mindent tud az egri várról. Tudja, hogy Dobó 1935 fővel, ebből 1809 fegyverrel készült a védelmére, miközben sorra elesnek Eger elővárai... Tudatosul a várkapitányban, hogy a gondviselés kegyelmén kívül csak önmagára és katonáira számíthat. Megtanulta a „Ne higgy magyar a németnek!” és a „Két pogány közt egy hazáért” igazát. A diadal kivívásakor Egerben Dobó mellett saját népe állt, és nem fizetett zsoldosok hada.

Nagy elődök nyomán, Gárdonyihoz hasonlóan Apor Elemér regényének a főhőse is azt vallja: „a falak igazi ereje az ember”. Ezért követelte meg Dobó: „Mindig elegendő magyar legyen a falakon!” A 150 éves hódoltság során nem véletlenül panaszkodik és jelentgeti föl Bécsben a magyar végvári vitézeket a török. A végvári magyarság valóban az életéért, Balassival szólva:

„Az jó hírért névért s az szép tisztességért” küzdenek: „Emberségről példát, vitézségről formát / mindeneknek ők adnak...”

Az egi győzelem után Dobó erdélyi vajda lesz. A bécsi udvar iránta való bizalmatlanságának jele, hogy vajdatársat neveznek ki melléje. A török János királynak adta Erdélyt. Izabella királyné, majd János Zsigmond gyermekkirály miatt jut siralmas helyzetbe Erdélyország. Martinuzzi Fráter György tragikus sorsa bizonyítja: kudarcra ítéltetett itt minden okosság, minden jó szándék.

Dobó lovagias nagylelkűségét álnoksággal viszonozzák a viszálykodó transzilván főurak. Ezért kerül az erdélyi vajda Déva várának börtönébe. Innen megszökve is csak rövid ideig pihenhet szerednyei birtokán, családja ősi fészkében. (Ungvártól mintegy 20 kilométerre található Szerednye vára. Romjait ukrán nyelvű emléktábla jelöli, amelyen utalás sincs a Dobó családra; ezen a tájon ma már alig beszélnek magyarul.)

Dobó Istvánt koncepció perben, Bécs elleni összeesküvés vádjával a pozsonyi várbörtönbe zárják a törökverő Balassa Jánossal együtt. Döbbenetes tanulság, hogy az árulást jól megfizetik, de a magyarságot győzedelmesen védő egi hős kis híján börtönben hal meg. A magyar átok, a feledés gyorsan emészt. Dobó István egi dicsőségét időközben elfelejtik. Amikor a vádak hamissága kiderül, és végre kiszabadul az egi hős, már megtört öregember. Még a lelkére köti fiának, Ferencnek, hogy idejekorán nősüljön, „termő fát válasszon” maga mellé feleségnek. Intő példa az is, hogy az ősi ellenség, a Perényi család – vérrel, erőszakkal szerzett gazdagsága teljében – fiú utód nélkül kihal. A birtokait sikerrel gyarapító Dobó Ferenc azonban elfeledkezik az apai intelemről: fiúágon vele hal ki a Dobó-család. A Balassi Bálint és Dobó Krisztina „vérfertőzésnek” ítélt, egyházilag nem szentesített házasságából pedig csak egyetlen örökös született, ő pedig fiatalon hunyt el Boroszlóban. Vele a Dobó-család „egyetlen nemzedék alatt” halt ki.

Apor Elemér kisregénye nagy eszmei értéket képvisel. Hősének helytállása történelmi magyar sorsot példáz: a „mégismorál” hősiessége tartotta meg ezt a keletről legnyugatabbra érkezett és a történelem gyakori viharában mindmáig megmaradt magyar népet. A kisregényben egy született költő, a legszebb egi hagyományokat őrző és újító szépíró üzen mindannyiunknak. Teszi ezt krónikás elődjé, a példaadó Tinódi Lantos Sebestyén szellemében, akinek adatait, vallomásait a kurkászó történészek is csak megerősíteni tudták: „Se adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat bé nem írtam – mi keveset írtam, igazat írtam.” Apor Elemér tudta az igazságot: „Hamis írást akik tesznek, betűik férgek lesznek.”

A költő Apor Elemér áldást mond csodálatos történelmi, természeti és architektúrai szépségű lakóhelyére, a számára Civitást jelentő Egerre: „Dajkáld völgy eme várost / dombok öleljétek / süsd nap, hold te vigyázd / pattogó csillagok koszorúja / szikrázzon árnya fölött. / Legyen boldogság, béke hazája / örökké!” Valóban méltó és üdvös, hogy Apor Elemér Feje fölött a pallos árnyéka című, Dobó István hányatott sorsáról szóló életrajzi regénye, a világraszóló egi diadal 450. évében, Dobó István születésének 500 éves jubileumán újra megjelenjen, hogy a felnövekvő új és újabb nemzedékek számára mennél inkább közkinccsé váljon.

Reményeink szerint Dobó István és az egi várvédők példája Gárdonyi Géza nyomán Apor Elemér könyvével is segíti annak a magyar örökségre fogékony nemzedéknek az útkeresését, amelynek különösen ajánljuk ezt a művet: „Popolo qui nascetur quem fecit Dominus – a népnek, mely egykor megszületik, melyet majdan az Úr teremti.”

Apor Elemér könyvét méltán helyezzük könyvespolcunkra, Gárdonyi Egi csillagok című remekműve mellé.

Cs. Varga István